

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KİTĀBU EVSĀFİ MESĀCİDİ’Ş-ŞERİFE’DE FİİLLERİN BİÇİM BİLGİSİ
İNCELEMESİ

TEZİ YAZAN
Yılmaz AYDIN

Danışman: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK (Çukurova Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Engin ÇETİN (Çukurova Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şirvan KALSIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / TEMMUZ 2020

ONAY

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

201711004 numaralı öğrencimiz olan **Yılmaz AYDIN** tarafından hazırlanan “**Kitābū Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe’de Fiillerin Biçim Bilgisi İncelemesi**” başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından **oybirliği** ile **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. Dışı- Asıl Jüri Üyesi- Tez Danışmanı-Jüri Başkanı: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK
(Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Prof. Dr. Engin ÇETİN
(Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Doç. Dr. Şirvan KALSIN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

13 / 07 / 2020

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Biricik kızım Defne'ye...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

13 / 07 / 2020

Yılmaz AYDIN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yılmadan, usanmadan bana destek veren ve örnek olan hocam Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca verdiği manevi destek ve çalışmalarıyla akademik anlamda ilham kaynağım olan Prof. Dr. Leyla KARAHAN'a da teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunması sırasında yapıcı eleştiri ve önerileriyle bana yol gösteren Prof.Dr. Engin ÇETİN ve Doç.Dr. Şirvan KALSIN hocalarımıza da teşekkür ederim.

Son olarak bu zorlu yolculukta benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve ilme karşı gösterdiğim sonsuz azmin en büyük destekçisi olan eşim Gökçen'e de teşekkür ederim.

ÖZET

KİTÂBU EVSÂFİ MESÂCİDİ’Ş-ŞERİFE’DE FİİLLERİN BİÇİM BİLGİSİ İNCELEMESİ

Yılmaz AYDIN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK

Temmuz 2020, 163 sayfa

Anadolu’da 11. ve 12. yüzyılda yazıldığı bilinen Türkçe bir esere şu ana kadar rastlanamamıştır. Oğuzca ilk metinler 13.yüzyılda yazılmıştır. Oğuz Türkçesinin (Batı Türkçesi) bilinen ilk devresi Eski Anadolu Türkçesidir. Selçuklu, Osmanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, İlhanlı, Anadolu Beylikleri zamanında 13. yüzyıldan 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu’da Eski Anadolu Türkçesi yazılıp okunmuştur.

Çalışmaya konu olan eser ise 14. yüzyılda Anadolu’da yazılmıştır. Çalışmada eser, önce transkripsiyonlu metne aktarılmış, sonra da Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Eserdeki fiiller yapı bakımından incelenirken Eski Anadolu Türkçesinde 14. yüzyılda kullanılan fiilleri de dönemdeki mevcut eserlerden hareketle saptamak suretiyle literatürdeki eksiklik de kapatılmak istenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü olan “GİRİŞ”te araştırmanın konusu, amacı, önemi, kuramsal çerçevesi, yöntemi ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm olan “ARAŞTIRMANIN BÖLÜMLERİ”nde Eski Anadolu Türkçesinin öncesi ve sonrası, eserin yazıldığı sırada Anadolu’nun durumu, Ahmet Fakih ile eserleri, eserin özellikleri ile hakkında yapılan çalışmalara değinilmiştir. Üçüncü bölüm olan “İNCELEME”de önce fiillerin biçim bilgisi açısından değerlendirmesi ve sözlük-dizini, daha sonra “İlgili Yapım Ekleri”nin etimolojisi ve dizini sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise “SONUÇ VE ÖNERİLER” yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe, Ahmed Fakih, Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzca, Batı Türkçesi, fiil yapım ekleri, morfoloji, biçim bilgisi, fiiller.

ABSTRACT

MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF KİTĀBU EVSĀFİ MESĀCİDİ'Ş-ŞERİFE'S VERBS

Yılmaz AYDIN

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK

July 2020, 163 pages

A Turkish work written in Anatolia in the 11th and 12th centuries has not been found so far. The first texts in the Oghuz language were written in the 13th century. The first known circuit of Oghuz Turkish (Western Turkish) is Old Anatolian Turkish. Ancient Anatolian Turkish was written and read in Anatolia from the 13th century to the second half of the 15th century during the Seljuk, Ottoman, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Ilhanli, Anatolian Principalities.

The work we study was written in Anatolia in the 14th century. In this study, said the work, were transferred to the transcribed text first, then Turkey has been translated into Turkish. While the verbs in the work were examined morphologically, the deficiencies in the literature were eliminated by determining the verbs used in the 14th century in Old Anatolian Turkish in the existing works of the period.

In the first part (INTRODUCTION); the subject, purpose, importance, theoretical framework, method and limitations of the research are emphasized. In the second part (LITERATURE); before and after the Old Anatolian Turkish, the condition of Anatolia at the time of writing the book, Ahmet Fakih's works, the features of the work and the studies about the work were mentioned. In the third section (ANALYSIS), the morphological evaluation of the verbs and the dictionary-index of the verbs, and then the etymology and index of the "verbsuffixes" are presented. The fourth part consists of "GENERAL DICTIONARY". In the last section, "CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS" are included.

Keywords: Kitābu Evsāfı Mesācidi'ş-Şerīfe, Ahmed Fakih, OldAnatolianTurkish, Oghuz Language, Western Turkish, verbsuffixes, morphology, morphology, verbs.

ÖN SÖZ

Çalışmamıza konu olan eser eski Anadolu Türkçesinde 14. yüzyılda eser veren ilk şairlerden kabul edilen Ahmet Fakih'in iki önemli eserinden biri olan Kitābu Evsāfi Mesācidi'ş-Şerīfe'yi fiil yapıları bakımından inceledik. İncelememiz, eserde yer alıp eski Anadolu Türkçesinde kullanılan fiillerin anlam ve yapıca Türkiye Türkçesindeki durumlarıyla karşılaştırması bakımından önemlidir.

Tez çalışmam boyunca yılmadan, usanmadan bana destek veren ve örnek olan hocam Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca verdiği manevi destek ve çalışmalarıyla akademik anlamda ilham kaynağım olan Prof. Dr. Leyla KARAHAN'a da teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunması sırasında yapıcı eleştiri ve önerileriyle bana yol gösteren Prof.Dr. Engin ÇETİN ve Doç.Dr. Şirvan KALSIN hocalarımıza da teşekkür ederim.

Son olarak bu zorlu yolculukta benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve ilme karşı gösterdiğim sonsuz azmin en büyük destekçisi olan eşim Gökçen'e de teşekkür ederim.

Temmuz, 2020

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Kuramsal Çerçeve	3
1.4.1. Kavram ve Terimler	3
1.5. Yöntem.....	4
1.5.1. Sınırlılıklar	4

BÖLÜM II

2. ARAŞTIRMANIN BÖLÜMLERİ

2.1. Eski Anadolu Türkçesi Dönemine kadar Türkçenin Tarihi Gelişimi	5
2.2. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi	5
2.3. “Kitabu Evsafı Mesacidi’ş- Şerife” Yazıldığı Sırada Anadolu’nun Durumu	6
2.4. Ahmed Fakih.....	6
2.4.1. Hayatı	6

2.4.2. Eserleri	7
2.5. Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe	7

BÖLÜM III

3. ESERDEKİ FİİLLERİN BİÇİM BİLGİSİ İNCELEMESİ

3.1. Fiillerin Tasnifi	9
3.1.1. Basit Fiiller.....	9
3.1.2. Türemiş Fiiller.....	64
3.1.2.1. İsimden Fiil Yapım Ekleriyle	64
3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle.....	75
3.1.3. Birleşik Fiiller	103
3.1.3.1. İsim + Yardımcı Fiil Biçimindekiler	103
3.1.3.2. Fiilimsi + Tasvir Fiili Biçimindekiler	108
3.1.3.3. Fiil + Fiil Biçimindekiler.....	110
3.1.3.4. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	110

BÖLÜM IV

4. ÇEKİMLİ FİİL SIKLIKLARI

4.1. Eserde Kullanılan Çekimli Fiillerin Sıklık Durumları	116
4.2. Yusuf ve Zeliha'daki Fiil Sıklıkları	118
4.3. Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'ndeki Fiil Sıklıkları	118
4.4. “Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe” ile "Yusuf ve Zeliha"daki Fiil Karşılaştırması.....	119
4.5. “Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe” ile “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” Adlı Eserde Yer Alan Çekimli Fiillerin Kullanım Sıklığı Üzerine Karşılaştırma	120
4.6. Çekimli Fiillerin Dizini-Sözlüğü	121
4.7. Fiil Yapan Ekler	131
4.7.1. Alfabetik Ekler Dizini	131

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	133
6. KAYNAKÇA.....	135
7. EKLER.....	143
8. ÖZGEÇMİŞ	150

KISALTMALAR

a	: 1. dize
b	: 2. dize
DLT	: Divanû Lüagti't-Türk
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
KB	: Kutadgu Bilig
KEMŞ	: Kitābu Evsāfı Mesācidi'ş- Şerīfe
yy.	: Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

7.1. Etik Kurulu Onay Belgesi	143
7.2. Tez Etik Kurul Onay E-Posta	146

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Oğuz Türkçesinin (Batı Türkçesi) bilinen ilk devresi Eski Anadolu Türkçesidir. Selçuklu, Osmanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, İlhanlı, Anadolu Beylikleri zamanında 13. yüzyıldan 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu’da da Eski Anadolu Türkçesi kullanılmıştır. Oğuz göçleri Anadolu’da Türk nüfusunu artırmış ve Oğuz Türklerinin Doğu Türkçesinin kullanıldığı mekânlardan uzaklaşmasını sağlamıştır. Konargöçer Oğuzların Anadolu’da yeni şehirler kurması, sözlü olarak gelişen tekke ve tasavvuf edebiyatının yazılı bir dile ihtiyaç duyması, Anadolu Beyliklerinin üstünlük mücadeleleri kapsamında kendi çevrelerinde kültür ve edebiyatı geliştirme gayretleri gibi sebepler Oğuz Türkçesinin yazı dili olma sürecini hızlandırmıştır.

11. yüzyıl ile 13. yüzyıllar arasında Oğuzların Türkçeyi daha çok, sözlü olarak yaşattıkları ve yazılı eser sayısının çok az olduğu için Türk dilinin gelişim ve değişimiyle ilgili bilinmeyenlerin olduğu bir dönem oluşmuştur. Anadolu’da 11. ve 12. yüzyılda yazıldığı bilinen Türkçe bir esere şu ana kadar rastlanamamıştır. Oğuzca ilk metinler 13.yüzyılda yazılmıştır.

Araştırma eserimiz olan Kitâbu Evsafı Mesacidi’s – Şerife ile ilgili ilk araştırma Hasibe Mazıoğlu tarafından yapılmıştır. Hasibe Mazıoğlu tarafından 1963’te sunulan bir bildiriyle tanıtılan eser 1974’te Türk Dil Kurumunda yayımlanmıştır. Eser; tıpkıbasım, transkripsiyon, dil özellikleri incelemesi ve sözlükle birlikte Mazıoğlu tarafından hazırlanmıştır fakat eserdeki sözcükler gerek isim gerekse fiil özellikleri bakımından tek tek incelenmemiştir. Eserde fiillerin 13 ve 14.yy.daki kullanım sıklığını tespit edebilmek için de 14. yy. eseri olup Şeyyad Hamza tarafından yazılan Yusuf ve Zeliha’da yer alan fiillerle karşılaştırdık. Ayrıca bu iki eserde ortak ve en sık kullanılan fiilleri de 2003 yılında İlyas GÖZ’ün hazırladığı ve TDK’de yayımlanan Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığın Sözlüğü adlı eserdeki en sık kullanılan 10 fiille karşılaştırarak bu fiillerin EAT’den günümüze kadarki kullanım sıklığı değerlendirilmiştir.

Araştırmamıza konu olan eserimiz de 14. yüzyılda yazılmıştır. Araştırma eserimizi öncelikle British Musuem Doğu Kitapları Bölümü’nde bulunan ve Mazıoğlu tarafından okunup yayımlanan nüshasını dikkate alarak yeniden okuyup eserin transkripsiyonlu metnini oluşturarak Türkiye Türkçesine çevirdik. Eserdeki fiilleri yapı bakımından

inceleyerek Eski Anadolu Türkçesinde 14. yüzyılda kullanılan fiilleri de dönemdeki mevcut eserlerden hareketle tespit etmek suretiyle dil bilimi bakımından incelemek ve literatüre katkıda bulunmak istedik.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tez kapsamında yapılan kaynak taramalarında, Eski Anadolu Türkçesi ile 14.yüzyılda yazılan Kitâbu Evsafı Mecadi’ş-Şerife üzerinde 1974’ten bu yana yapılan çalışmaların çoğu eserin tümünü araştırmaya yönelik olmayıp en kapsamlı incelemenin yine tek başlık altında , söz dizimi olarak İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Ekrem YILMAZ’ın Doç. Dr. Özlem Demirel DÖNMEZ danışmanlığında hazırladığı “Ahmed Fakih’in Kitâbu Evsafı Mesacidi’ş-Şerife İsimli Eseri Üzerine Söz Dizimi İncelemesi” adlı yüksek lisans tezine rastlanmıştır.

Tezimizin başlığında eserde geçen fiillerin biçim bilgisi incelemesi şeklinde genel bir çerçeve belirtmiştir. Biz bu araştırmamızda fiil çekimlerine, fiil çekim eklerine ve çekimsiz fiillere yer vermeden fiilleri sadece “kök, gövde, fiil yapan ekler ve birleşik fiiller” bakımından inceledik.

Hazırladığımız tezde amaçlar;

- Eserde kullanılan fiillerin yapısı bakımından sınıflandırmak,
- Eserde kullanılan basit yapılı fiilleri tespit etmek,
- Eserde kullanılan türemiş yapılı fiilleri isimden ve fiilden türeyenler olarak ayırmak,
- Eserde kullanılan birleşik fiilleri tespit etmek,
- Deyimlerin birleşik fiil kabul edilip edilmemesinin tespit edilmektir.

Böylelikle tezdeki söz konusu fiillerin 14. yüzyıldaki kullanım ve yapılarının belirlenmesi ve Eski Anadolu Türkçesinde verilen diğer eserlerdeki fiil tahlilleri çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

11.yy. ile 12.yy.da yazılmış Türkçe eserlerin bulanamamış olması, 14.yy.da yazılan Türkçe eserlerin azlığı Eski Türkçe ile Eski Anadolu Türkçesi arasında geçen değişim ve gelişmeler hakkındaki araştırmaları sınırlandırmıştır. Günümüze kadarki dil

dönemlerinde de eserimizdeki fiillerle ilgili böyle geniş bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamız, bizden sonraki araştırmacıların da Kitâbu Evsafı Mesacidi’ş-Şerife üzerinde yapacağı dil araştırmalarına bu bakımdan kaynaklık edecektir.

1.4. Kuramsal Çerçeve

1.4.1. Kavram ve Terimler

İş, oluş, hareket veya durumdan en az birini belirten kelimelerdir. Olumlu ya da olumsuz biçimdekişi ve zaman ile çekimlenir. Biçim bilgisinin isimden sonra en önemli unsurusayılaneylemler, iş ya da hareket anlamı taşıyan önemli sözlerdir. Karşıladıkları hareketlerle zaman ve yer dâhilinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla alakalı her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları taşır ve belirtir (Korkmaz, 2009, s. 527).

Bsait fiiler, yapısında yalnızca bir anlamı taşıyan, kökünde veya yapısında bir yapım ekinin varlığı hissedilmeyen eylemdir (Delice, 2002, s. 188).Kendi içlerinde daha basit anlamlı unsurlara ayrıl(a)mayan kök eylemlerdir (Korkmaz, 2009, s. 528).

Türemiş fiiler, nedensiz türetilmiş kök kelimelerden yapım eki yoluyla meydana getirilmiş fiillerdir (Delice, 2002, s. 188).İsimlere ya da eylem kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulabilir (Korkmaz, 2009, s. 529).

Birleşik fiilin tanımı ile ilgili Ercilasun ve Ergin, “bir yardımcı fiil ile bir isim veya fiilin birleşimi”nden bahsederken Korkmaz bunlara “ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesi”ni de ekler (Ercilasun, 1984, s. 48; Ergin, 2009, s. 386; Korkmaz, 2009, s. 791).

Banguoğlu, “birleşik fiilta banları” biçiminde bahsettiği yapıların“söz dizimindeki belirtmeöbeklerinden” geldiğini fakat“bunlarinsayıca daha az kalıplarının” olduğunu belirterekbunları“zarf öbeği, çekim öbeği ve bağlam öbeği” olarak üçe ayırır (Banguoğlu, 1974, s. 310). Gencan ise birleşik fiillerin iki veya daha fazla sözcükten oluştuğunu söylemekle yetinmiştir (Gencan, 1979, s. 310).

Kahraman ve Delice gibi bazı araştırmacılar ise birleşik fiil zannedilen birçok yapının aslında üst başlıkta söz öbeği, alt başlıkta “fiil öbeği” olduğu savında bulunmuşlardır (Kahraman, 2010, 531-535; Delice, 2014, 33-44). Eylem öbeği ile ilgili Gencan çok daha farklı bir yaklaşım getirmiştir. Gencan, eylemleri üçe ayırdıktan sonra üçüncü bir tür olarak “Deyim İçinde Öbekleşmiş Eylemler (Eylem Öbeği) diye bir başlıklandırmaya gitmiştir (Gencan, 1979, s. 310).

Birçok araştırmacı bu yapılardan bahsederken “birleşik” ifadesini tercih ederken Gencan gibi bazı araştırmacılar “bileşik” ifadesini kullanmıştır (Gencan, 1979, s. 310).

1.5. Yöntem

Bu çalışmada metin merkezli araştırma yöntemi kullanılmıştır. Hasibe Mazıoğlu’nun transkripsiyonlu metin olarak hazırladığı “Kitâbu Evsafı Mecadi’ş-Şerife” deki çekimli fiiller tespit edilerek yapısına göre tasnif edilmiştir. Ayrıca akademik kaynaklardaki (kitap, makale ve tez) birleşik fiil kavramı analiz edilerek bir senteze varılmıştır. Söz konusu kaynaklar, “KAYNAKÇA”da yer almaktadır. Son olarak Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserleri ile etimolojik/morfolojik sözlükler taranarak fiillerin türeme/birleşme evreleri saptanmıştır. Tüm bunlar yapılırken kelime etimolojilerinin yanında ek etimolojisi ile ilgili çalışmalar da incelenmiştir. Bu konuyla ilgili kaynaklar da “KAYNAKÇA”da bulunmaktadır.

1.5.1. Sınırlılıklar

1. Araştırmanın süresi yüksek lisans tez süresiyle sınırlıdır.
2. Araştırmanın konusu, eserde yer alan 14. yy. Eski Anadolu Türkçesi fiillerini kapsamaktadır.
3. Araştırmanın ikinci bölümü ulaşılabilen kaynaklarla sınırlıdır.
4. Araştırmanın ikinci bölümünün ilk ana başlığında geçen “Eserde Geçen Basit, Türemiş, Birleşik Fiiller” eserle sınırlıdır.
5. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, araştırmanın kapsama alanı olan 14.yy. Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleriyle sınırlıdır. Diğer dönemlerle genellenmesi yanıltıcı olabilir.
6. Eserdeki çekimsiz fiiller (fiilimsiler), değerlendirilmeye alınmadığı için çalışma çekimli fiiller ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

2. ARAŞTIRMANIN BÖLÜMLERİ

2.1. Eski Anadolu Türkçesi Dönemine kadar Türkçenin Tarihi Gelişimi

Türk dilinin bilinen ilk düzenli metinleri Köktürkler döneminden kalmadır. Köktürklerin ikinci kağanlığı döneminden günümüze yazılı anıtlardan sadece 10'u ulaşabilmiştir. Bunlar içinde en hacimli ve ihtişamlı olanları Bilge Kağan, Kül Tigin ve Vezir Tonyukuk Âbideleridir.

Bu anıtlardan başka, Yenisey Irmağı kıyılarında bulunan ve MS 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. yüzyıllara ait olduğu belgelenen farklı boyut ve sayılarda anıtlara rastlanmıştır. Bu anıtların çeşitli Türk kavimlerine ve Kırğızlara ait oldukları anlaşılmıştır.

Köktürklerin tarih sahnesinden silinmesinden sonra kurulan Uygurlar yerleşik hayata geçmenin de avantajıyla çok sayıda kalıcı eser bırakmıştır. Matbaayı da kullanmaları bunda etkili olmuştur. Böğü Kağan Anıtı, Şine Usu Anıtı; Altun Yaruk, Irk Bitig gibi metinler bu eserlerden bazılarıdır.

Eski Türkçenin dil ve gramer yönüyle Köktürk ve Uygur dönemlerinden ayrılmayan üçüncü kolu da Karahanlı Türkçesidir. Karahanlı Türkçesinde ilk eserler 11.yy.da İslami etkide verilmiştir. Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Satır Altı Kura'n Tercümeleri ve Türkçenin ansiklopedik ilk sözlüğü olan Divanûl-Lügati't-Türk Karahanlı Türkçesiyle yazılmıştır.

2.2. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin saptanan ilk devresidir. Sırasıyla Selçuklu, Osmanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, İlhanlı ve Anadolu Beylikleri zamanında 13.yy.dan 15.yy.ın ilk yarısına kadar büyük bir sahada yazılıp okunmuştur. Bu saha Anadolu merkezli olup içerisinde Balkanlar, Kıbrıs, Suriye, Irak, Kırım ve Ege Adaları bulunmaktadır (Öztürk, 2017, s.18-19).

1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış, 1077'de Süleyman Şah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurması ile Eski Anadolu Türkçesi varlığını göstermeye başlamıştır.

Türk nüfusu, Oğuz göçleri sonrasında Anadolu'da iyice artmıştır. Doğu Türkçesinin kullanıldığı coğrafyadan uzaklaşan Türkler Anadolu'da yeni yerleşmeler

kurmuş, tekke-tasavvuf edebiyatı yazılı bir dile ihtiyaç duymuştur. Beyliklerin Anadolu birliğindeki üstünlük mücadelelerindeki yarışta dil ve edebiyata dair çalışmalarla da ön plana çıkma çabaları Oğuz Türkçesinin yazı dillinde kullanılma sürecini hızlandırmıştır (Korkmaz, 1995, s. 19).

13.yy. ile 15.yy.ın ilk yarısına kadarki dönemde Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan ilk eser Mevlana'ya ait Türkçe şiirlerdir. Mevlana'yı oğlu Sultan Veled, Ahmet Fakih, Yunus Emre ve Şeyyad Hamza tarafından verilen eserler takip etmiştir (Tezcan, 1994, s. 76).

2.3. “Kitabu Evsafı Mesacidi’ş- Şerife” Yazıldığı Sırada Anadolu’nun Durumu

1243’e kadar Anadolu’da Türkiye Selçuklularının hâkimiyeti vardır. 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Anadolu’da Moğol istilası olmuş ve siyasi birlik bozulmuştur. Anadolu’daki çoğu şehir tahrip edilmiştir. Siyasi dengelerin değişmesinden sonra sosyal ve ekonomik hayat da bozulmuştu. Türkiye Selçuklularının yıkılmasından sonra Anadolu’da Beylikler Dönemi başlamıştır. Bu dönemde Anadolu’nun en güçlü beyliği olma mücadelesi veren beylikler dil çalışmalarına da öncelik vermiştir.

Beylikler kadar etkin ve halk üzerinde etkili olan tekke ve dergâhlar da bu yüzyılda sosyal hayatta önemli roller üstlenmiştir. Mevlevilik, Bektaşilik gibi tarikatlar sosyal dayanışmaya katkı sağladıkları gibi sosyal ayrışmaya da neden olmuştur.

2.4. Ahmed Fakih

2.4.1. Hayatı

Anadolu’da Türkçe şiirler yazmış olan şairlerin en eskilerinden olan Ahmed Fakih 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Kaynaklarda onunla ilgili olarak verilen bilgiler daha çok menkıbeye dayanmaktadır. Ahmed Fakih ile ilgili ilk etraflı bilgiyi Fuat Köprülü vermiştir. Cami’un-neza’ir’de (yazılışı 918/1512) bulunan "Çarh-name-i Ahmed Fakih der Bivefai’i-i Rüzgâr" başlıklı manzume ilk önce Fuat Köprülü’nün dikkatini çekmiş, yazarı hakkında bulduğu bilgilerle birlikte Çarh-name’yi yayımlamıştır. Köprülü’nün verdiği bilgiler Eflaki’nin Menakıbu’l-arifin’i (yazılışı: 754 / 1358), Muhyiddin’in Hızır-name’si (yazılışı: 880/1475) ile Bektaşî Vilayet-namelerine dayanmaktadır. Köprülü’den önce, Konya’da yayımlanmış iki gazetede Ahmed Fakih’in Konya’daki türbesinden söz edilmiştir (Öztürk, 2017, s.24-25).

2.4.2. Eserleri

1. Çarhnâme-i Ahmed Fakîh der Bîvefâi-i Rûzigâr. Eğridirli Hacı Kemal'in Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (nr. 5782) kayıtlı Câmiu'n-nezâir adlı nazîre şiirler mecmuasında (vr. 289a-291b) yer alan, aruzun “mefâilünmefâilünfaîlün” kalıbı ile söylenmiş seksen üç beyitlik bir kasidedir.

2. Kitâbu Evsâfî Mesâcidi'ş- Şerîfe

3. Fakih (Ahmed)'in Şiirleri

2.5. Kitâbu Evsâfî Mesâcidi'ş-Şerîfe

İlk olarak Hasibe Mazıoğlu tarafından bir bildiriyle 1963 yılında tanıtılmıştır. Eserin tek nüshası British Musuem Doğu Kitapları Bölümü'ndedir. Mazıoğlu tarafından 1974 yılında Türk Dil Kurumu eserleri arasında yayımlanan eser 339 beyitten oluşan mesnevi biçimindedir. İlk yapraktan sonra bazı yaprakların yazmadan koparak kaybolduğu anlaşılmış ve eserin daha hacimli olduğu tahmin edilmektedir. Çarh-nâme vezninde olup bazı bölümlerinde hece ölçüsü kullanılmıştır. Ahmet Fakih bu eserde; arkadaşlarıyla hacca gittiği ve gördüğü Şam, Kudüs, Mekke, Medine şehirlerini ve buralardaki kutsal mekânları anlatmıştır (Sertkaya, 1989, s.65-67).

Yazmada bütünü ile Ahmed Fakih'e ait olan 389 beyit ve bir mısra bulunmaktadır. Eser mesnevi biçimindedir. 30-37 ile 79-85 arasındaki beyitlerin kafiye örgüsü gazel-kaside düzenindedir. Ahmed Fakih bu eserini de Çarh-name'nin ölçüsüyle yazmıştır. “Fi Medhi Adesi Halil” bölümünün başında, (IIb) beyit düzeni ile yazılmış hece ölçüsüyle üç dörtlük vardır. Eserin sonunda bulunan yine AhmedFakih'in Kudüs için yazmış olduğu dört övgü de hece ölçüsüdür. Bu övgülerden birincisi 15 beyit, ikincisi 7 beyit, üçüncüsü 18 beyit, dördüncüsü 10 beyit bir mısra olup, yazmada son övgü yarım bırakılmıştır (Öztürk, 2017, s.24-25).

Bu eser Ahmed Fakih 'in çağının iyi bir şairi olduğunu daha belirli olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca bu eserden Ahmed Fakih'in hece ölçüsü ile de şiirler yazmış olduğunu da öğreniyoruz. O, bir yandan İran şiiri örneklerine benzeyen eserler yazarken, bir yandan da milli zevke ve edebiyat geleneğine bağlı kalmıştır. Şeyyad Hamza ile Yunus Emre'nin şiirlerinde de bulunan bu durumu, onlardan daha önce yaşamış olan AhmedFakih'te görmemiz çok doğaldır. Bu durum ise 14. yüzyılda Anadolu'da Türkçe olarak yazılmış dini-sofiyane şiirimizin özelliklerini ve gelişmesini gösteren önemli bir noktadır (Tezcan, 1994, s. 78).

Ahmed Fakih bu eserini de çarh-name'nin ölçüsüyle yazmış olduğundan bazı beyitlerin söylenişı çarh-name'nin beyitlerine çok benzer. Çarh-name'de olduğu gibi, bunda da vezin bozuklukları ve söyleyiş aksaklıkları vardır. Bunların yanında kolay ve güzel söylenmiş beyitler çoktur. Ahmed Fakih hac seyahatini din inancının güçlendirdiği büyük bir istek ve oşku içerisinde getirmiştir. O, kutsal yapılar karşısında duyduğu oşku ve hayranlığı büyük bir içtenlikle, kolay ve akıcı bir dille anlatır. Daha eserin ilk beyitlerinde şairin bu oşkusunu dile getirdiği içten ve güçlüdizelerle karşılaşırız. Eserin ilgi çeken değerli bir yanında yalın ve kolay bir anlatım içerisinde yapılmış olan gerçekten güzel canlı tasvirleridir. Kısaca her yönüyle bu eser, Anadolu'nun bu en eski şairinin güçlü bir sanatçı olduğunu ortaya koymaktadır (Sertkaya, 1989, s.65-67).

BÖLÜM III

3. ESERDEKİ FİİLLERİN BİÇİM BİLGİSİ İNCELEMESİ

3.1. Fiillerin Tasnifi

KEMŞ'te 333 adet fiil vardır. Bu fiillerin yarısından fazlası *birleşik* yapılıdır. Sayısal olarak birleşik fiilleri *türemiş fiiller* takip ederken *basit fiiller* sayıca en az olan yapılardır. Söz konusu fiillerin tasnifi ve sayısal verileri aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Basit Fiiller

Çalışmamızda 66 adet basit fiil tespit edilmiştir. Söz konusu fiiller ve geçtiği yerler aşağıdaki gibidir:

ağ-: Ağmak, yükselmek. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 77 ağ- ; Gülensoy 2011 , s. 51 *ağ-)

389. Beyit: Raḥmet yağmurları yağar naşib olanlara deġer

Münācātılar göġe **aġar** i cānum Ḳuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Yakarışlar göġe yükselince bağışlanma yağmurları yağıp nasip olanlara deġer.”

ak-: Akmak. (Dört kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 77 ak- ; Gülensoy 2011 , s. 58 ak-)

74. Beyit: Segirdüben ṭavāf itdüm i ḳardaş

Aḳar idi gözümünden dem-be-dem yaş

“Her an gözümünden yaş akarak, hızlı adımlarla (Ka‘ be’yi) tavaf ettim, ey kardeşim!”

242. Beyit: Ḥareme iki yirden ḳapu çıkār

O ḳapular öninde çeşme **aḳar**

“Hareme iki yerden çıkan kapıların önünde çeşme akar.”

306. Beyit: Yidi ırmak **aķar** Őhrin ucına

Ėaťadur beńzedürsem Rüm u Ėine

“(İçinde) Ucuna (doğru) akan yedi ırmağın olduğu bu Őhri Anadolu ve Ėin’e benzetmem (bu Őhrin buralardan daha güzel olduğunu düşünmediğim için yaptığım bir) hata olur.”

358. Beyit: Allāhuń naźargāhı derleyüb sular **aķar**

Dört yanı çayır çemen miŐāl-i cenneti Kuds

“Suların toplanıp aktığı ve dört yanı çayır çimen olan Kudüs, Allah’ın cennetlerinin bir örneği ve (dünyada) baktığı yerdir.”

aş-: AŞmak. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 255 aş- ; Gülensoy 2011, s. 83 ak-)

330. Beyit: Ki bu miskinnfaķır hem Ėaķır ķul

Günāhı Ėadden **aŐa** gey ińen bol

“Bu zavallı, aciz ve önemsiz kulun günahları (ilahi) sınırları fazlasıyla aŐmıştır...”

bak-: Bakmak. (Dokuz kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 311 bak- ; Gülensoy 2011 , s. 105 bak-)

94. Beyit: Ėaremüń orta yiri Ka‘ bedür çāk

‘İbādetdür anuń var yüzine **baķ**

“Varıp Harem’in orta yerine kadar olan Ka‘be’nin yüzüne bakman ibadettir.”

139. Beyit: İki muŐhaf var üstindeanuń hem

Yüzine **baķsa** ķiŐi ķalmayağam

“Üstünde iki sayfa(lık Kuran) olan [o mescidin] yüzüne bakan ķiŐide sıkıntı kalmaz.”

149. Beyit: Ańa ķarŐu mü’ezzin taĖtı vardur

Őolaķ mermer **baķasın** sanki ķardur

“Oranın karşısında kar gibi beyaz görünen mermerden bir müezzin tağtı vardır.”

150. **Beyit:** Anuñ üstinde bir zencîr de vardur

Şolağ mermer **bağasın** sanki kardur

“Kar gibi beyaz görünen mermerin üstünde bir de zincir vardır.”

191. **Beyit:** O yirdedür bilün Şahrevü Akşâ

Gice gündüz aña göz dikse **bağsa**

“(Bir yere doğru) gece gündüz (birileri) dikkatlice bakıyorsa bilin ki Sahre ve Aksâ oradadır.”

334. **Beyit:** Resûlün hürmeti çün iy kerim Hâk

Şifâ eyle bu derdüm gönline **bağ**

“Ey Cömert (ve Adalet Sahibi) Allah! Elçinin hürmeti için yüreğime bak (da) bu derdime şifa ver...”

371. **Beyit:** Mûşâ çun Tûra çıkar **bakar** Kudsinî görür

‘Aşâsınuñ nişanı Kuds-i mübârekdedür

“Musa’nın Kudüs’ünü görmek için çıkıp (aşağıya) baktığı Tûr’un üstündeki (Musa’nın) sopasının izi Kutlu (şehir) Kudüs’tedir.”

383. **Beyit:** Evvel kim Hareme girdüm **bağdum** şol kubbeyi gördüm

Şükür maksuduma irdüm i cânım Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Öncelikle Harem’e girip şu kubbeyi görerek amacıma ulaştığım için şükürler olsun!”

baş-: Basmak. (Bir kez kullanılmış.)

368. **Beyit:** Kadem bir taş **başdı** taş kopdı bile kalkdı

Kalk yâ mübarek didi Kuds-i mübârekdedür

“(Muhammed Peygamber’in) Ayağını taş basması, (taşa) “Kalk ey kutlu (taş)!” demesi ve taşın da kopup kalkması; kutlu (şehir) Kudüs’te olmuştur.”

bil-: Bilmek. (Otuz iki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 330 bil- ; Gülensoy 2011 , s. 144 bil-)

24. Beyit: O şehriñ orta yiri **bil** Haremdür

İçinde yatan ol şāhib-keremdür

“(Ey okuyucu,) O şehrin Harem (dokunulmaz, kritik) olan merkezinde yatanın (kişinin) Cömertlik Sahibi (Muhammed) olduğunu bil.”

48. Beyit: **Bilürsin** saña yiter va‘ zılapend

‘İbādetdür hüner it iy hüner-mend

“Ey hüner sahibi! “(Asıl) Hünerin ibadet olduğunu bildiğinden hüner göster(melisin!)” öğüt ve önerisi sana yeter(lidir!)”

49. Beyit: Ki devrān geçer elden sen seni **bil**

Ki bir sâ‘ atça gelmez tiz geçer yıl

“(Ey Nefsim ve Okuyucu!) Dünyadaki zaman ve yıllar bir saat gibi çabuk elden gidip (geri) gelmeyeceği için sen kendini **bil**!”

55. Beyit: Soñucı Mısrā sultan olmış idi

Atası Ya‘ kûb anı **bulmuş idi**

“(Yusuf) Sonunda Mısır’a sultan olduğunda babası Yakup onu bulmuştu.”

57. Beyit: Bu mescidde yanan her gice kandil

İki yüz elli tokuzdur anı **bil**

“(Ey Okuyucu!) Bu mescidde her gece yanan kandilin (sayısının) iki yüz elli dokuz olduğunu bil.”

70. Beyit: Sekizinci gün öylen Şamlu geldi

İki dost birbirini anda **buldı**

“Sekizinci gün öğlen Şamlı gelince iki dost orada birbirini bul(muş ol)du.”

75. Beyit: Hacer-i Esvede sürdüm çu yüzüm

Çu niyaz Haḳḳa kıldum **bildüm** özüm

“Hacer-i Esved’e yüz sürerken Allah’a yalvarıp kendimi bildim.”

77. Beyit: Ki beni bunda ırgürdi Çalabum

Bilür hoş neydüğün andan talebüm

“Allah’ım ondan talebimin ne olduğunu kendisi bildiği için beni buraya ulaştırdı.”

82. Beyit: Bu dünya kesb idecek yirdürür **bil**

Hüner ehlindeñ uşda meydan

“Bu dünyanın (sevap) kazanma yeri olduğunu bilen bir hüner sahibiysen işte meydan!”

98. Beyit: Bu iki halka arası kilid **bil**

Çıkarsañ işigine var yüzün sil

“Arası kilit olan bu iki halkanın eşiğine çıkarsan varıp (ona) yüzünü sür.”

104. Beyit: Tolayı yanı ferşdür Ka‘benün **bil**

Yapılmışdur aña otuz iki mîl

“Ka’be’nin yanı yöresinin döşeme olduğunu, oraya otuz iki mil dikildiğini bil.”

105. Beyit: Her iki mîl arası iki kandîl

Giceler şubh olunca ol yanar **bil**

“Her iki mil arasında iki kandilin geceleri sabaha kadar yandığını bil.”

110. Beyit: Anuñ üsti bir ulu kubbedür **bil**

Iramaz şuyını şehir ü eger il

“Üstü yüce bir kubbe olan buranın suyunu (bütün) şehir veya ülke zayıflatamaz.”

112. Beyit: Kapunuñ sol yanında Cebra’ılün

Çu mihrâbı var anda şöyle **bilün**

“Kapının sol yanında Cebrail’in mihrabı olduğunu bilin.”

118. **Beyit:** Hele **bilüñ** Harem içre ne vardur

Dağı bilüñ tolayısı şehirdür

“İşte şimdi Harem’in içinde ne olduğunu bildiğiniz gibi civarının da (bayındır bir) şehir olduğunu bilin.

127. **Beyit:** Acıķduķlarını Allah **bilür** çün

Orada Cebra’ilden gönderür ħön

“Allah acıktıklarını bildiği için orada Cebrail’le sofrayı gönderir.”

144. **Beyit:** İlāhī bizi sakla ol ‘araķdan

Bilürsin nesnemüz yokdur ‘araķdan

“Tanrım, bu utançtan nasibimiz olmadığını biliyorsun, bizi o harareten esirge.”

151. **Beyit:** Anuñ üstinde bir zencirde ķandil

Aşılmışdur yüz altmış kandil **bil**

“(Yine) Onun üstünde bir zincirde yüz altmış kandil asıldığını bil.

174. **Beyit:** Beni maksuduma irtür Çalabum

Bilürsin neydüğün senden talebüm

“(Ey) istediklerimin ne olduğunu bilen Tanrı’m, beni hedefime ulaştır.”

bul-: Bulmak. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 332 bul- ; Gülensoy 2011 , s. 179 bul-)

191. **Beyit:** O yirdedür **bilüñ** Şahre vü Akşā

Gice gündüz aña göz dikse baksa

“(Bir yere doğru) gece gündüz (birileri) dikkatlice bakıyorsa bilin ki Sahre ve Aksā oradadır.”

215. **Beyit:** Gir ol Şahrenüñ altında namaz kııl

Resülün başı yiriandadır **bil**

“(Ey Müstakbel Hacı! Allah’ın) Elçi(si)’nin başının yerinin orada olduğunu bilerek (oraya) girip Sahre’nin altında namaz kıl.”

220. Beyit: Çu bir zencîrde var biş yüz kandîl

Muşannifler düzetmiş anı gey **bil**

“(Ey Müstakbel Hacı!) Burayı düzenleyenlerin (her) bir zencirde beş yüz kandil (olacak biçimde bir) sınıflandırma yaptığını iyice anla.”

221. Beyit: O kubbeye yanan her gece kandil

Ki üç yüz ellidür şaydum anı **bil**

“(Ey Müstakbel Hacı!) O kubbeye her gece yanan kandil(ler)i(n adedini) üç yüz elli (olarak) saydığımı (da) unutma.”

222. Beyit: Çu kapudan yaña bir yirde gey **bil**

Terāzū vardır anda gey nazar kıl

“(Ey Müstakbel Hacı!) Kapıdan tarafta bir yerde olan teraziye dikkatlice bakmayı asla unutma.”

248. Beyit: Harem içre bu mescîd ikidür **bil**

İkisinün arasından geçer il

“(Ey Müstakbel Hacı!) Yabancıların harem içindeki şu iki mescidin arasından geçtiğini bil.”

267. Beyit: Bu türbe dört bucakludur **bil** imdi

Göre durur gibiyem anı şimdi

“Şimdi görür gibi olduğum bu dört kenarlı türbeyi artık bil.”

281. Beyit: **Bilūñ** Abbas o kubbenuñ içinde

Yatırmış Hüseyinle bile anda

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Abbas ve Hüseyin’in orada, o kubbenin altında yattığını bilin.”

283. Beyit: Çu bir türbe dağı İbrāhime var

Resūlūñoğlu durur **bilgil** iy yār

“Ey Dost! Bir türbenin de (Muhammed) Peygamber’in oğlu İbrahim için olduğunu bil.”

351. Beyit: Cennet cehennem tamu Kudsde bellü yiri kamu

Bunı **bilür** hâş u ‘ âmu sabit olmışdur âyeti

“Cennet ve cehennemin yerinin Kudüs’te ayetle belirlendiğini entelektüel olan ve olmayan herkes bilmektedir.”

353. Beyit: Hâk Çalabum lutf işleye habibine bağışlaya

Ol ki sevmezdi suçlaya ta **biline** celâleti

“...(İşte böyle bir ortamda Keşke) Adil Tanrım, yüceliğini gösteren bir iyilik yaparak (bizleri kimseyi) suçlamayı sevmeyen Sevgili Peygamberi’ne havale etse.”

361. Beyit: Miskînlık ile gelün Hâkûn Kudsini görün

Ne maķâm durur **bilün** hâzret-i sayvân-ı Kuds

“(Ey Müstakbel Hacılar! Adalet Sahibi) Allah’ın Kudüs’ünün gölgeliğinin huzuruna, acizlik (bilinci) ile gelip (orayı) görerek nasıl bir makam olduğunu öğrenin.”

çek-: Çekmek. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 413 çek- ; Gülensoy 2011 , s. 226 çek-)

99. Beyit: İşigi yücesi boydan yücedür

Çeker birbirini kul ger hocadır

“Eşiğinin yüksekliği (insan) boy(un)dan fazladır, eğer (bir) kul efendiyse birbirini çeker.”

çık-: Çıkmak. (On bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 405 çık- ; Gülensoy 2011 , s. 235 çık-)

54. Beyit: Kuyudan **çıkdı** vü zindāna girdi

Zelihānuñ hem ol mekrine irdi

“Kuyudan çıksa da Zeliha’nın (Züleyha) tuzağına düşüp zindana girdi.”

92. Beyit: Mü'ezzinler **çık**ar okur ezānı

Sevinür işidenüñ gönli cānı

“Müezzinler (minarelere) çıkıp ezanı okuyunca işiten(ler)in ruhu ve gönlü şenlenir.”

98. Beyit: Bu iki hālka arası kilid bil

Çıkarsañ işigine var yüzüñ sil

“Arası kilit olan bu iki halkanın eşigine çıkarsan varıp (ona) yüzünü sür.”

125. Beyit: ‘Ömer imana gelicek çıkarlar

O küffara cevāb virürler anlar

“Onlar; Ömer imana gelince çıkıp o kâfirlere cevap verirler.”

227. Beyit: Yüz on yidiayağçıkar birine

Çıkarsañ üstine hep şar görine

“(Bu minarelerden) Birinin yüz on yedi basamağı olup üstünden şehir tamamen görünür.”

236. Beyit: O peygamberler dedesi hönında **çık**ıdı ‘adesi

Allahdan durur ‘atāsı şey li’llah yā Ḥalīlu’llāh

“O peygamberler atasının sofrasında çıkan mercimek, Allah’tan (bir) hediyedir. Allah (rızası) için (az bir) şey (ver) ey Allah Dostu (İbrahim Peygamber)!

242. Beyit: Hareme iki yirden kapu **çık**ar

O kapular öninde çeşme akar

“Hareme iki yerden çıkan kapıların önünde çeşme akar.”

290. Beyit: Resül Ka‘beden **çık**mış gitmiş

Gelüben bu didüğüm yire yitmiş

“(Allah’ın) Elçi(si), Kâbe’den çıkıp gittikten sonra bu anlattığım yere varmış.”

326. Beyit: Çu elden **çıkacakdur** gözüñi aç

Bu dünya sevgüsini yabana saç

“... (Bu yüzden) Gözünü açarak (zaten) elden çıkacak (olan) bu dünya sevgisini önemseme.”

371. Beyit: Mûşâçun Tûra **çıkak** bakar Kudsini görür

‘ Aşâsınuñ nişanı Kuds-i mübârekdedür

“Musa’nın Kudüs’ünü görmek için çıkıp (aşağıya) baktığı Tûr’un üstündeki (Musa’nın) sopasının izi Kutlu (şehir) Kudüs’tedir.”

deg-: Değmek. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 476 teg- ; Gülensoy 2011 , s. 273 deg-)

363. Beyit: Kuds-e gelen âdemî cāna **deger** bir demi

Peygāmerüñ kâdemi Kuds-i mübârekdedür

“Peygamberin ayak izinin (de) olduğu kutlu (şehir) Kudüs’e gelen bir insanoğlunun (oradaki) bir anı (bile bir) cana bedeldir.”

389. Beyit: Raḥmet yağmurları yağar naşib olanlara **deger**

Münâcâtlar göge aḡar i cānum Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Yakarışlar göge yükselince bağışlanma yağmurları yağıp nasip olanlara değer.”

dé -: Demek. (Yirmi yedi kez kullanılmış.) (Clauson 1972, 433 té- ; Gülensoy 2011, s. 275 dé-)

11. ve 12. Beyit: Resûl dahı Ebübekrûñ evine

Varup **dése** gerekdür kim sevine

Şu karşıḡı divârdan bir kâraṭaş

Resûle söylemişdür kâldurup baş

“(Belki de bu sırada) şu karşıki duvardan bir taş başını kaldırıp Peygamber’e ‘Peygamber’in de Ebu Bekir’in sevinmesi için (onun) evine gidip (bu durumu) söylemesi gerekiyor.’ demiştir.”

29. Beyit: Sevinüben **dédüm** el-hamdüli'llāh

Ki bize rūzi kıldı bunı Allāh

“(Ardından) Allah’ın bunu bize nasip etmesine sevinip ‘Elhamdülillah!’ dedim.”

38. Beyit: Haremün vasfını daḥı **déyelüm**

Ṭuṭīler gibi şekerler yiyelüm

“Haremin özelliklerini de söyleyerek papağanlar gibi şekerler yiyelim.”

76. Beyit: Göricek Ka‘benün yüzünü iy cān

Dédüm el-ḥamdüli'llah Ḥayy ü Subḥān

“Ey Can (Kardeşim)! Ka‘be’nin yüzünü görünce ‘el-ḥamdüli’llah Ḥayy ü Subḥān’ dedim.”

79. Beyit: **Dédi** Haḫ kullarına gel evüme

Güci yiten gerekdür ola fermān

“Allah gücü yeten kullarına (Allah’ın evine) evine gelmesi gerektiğini buyurdu.”

86. Beyit: İşid imdi sana vasfın **déyeyin**

Şıfatlarını bir birşerhideyin

“(Ey Okuyucu!) Şimdi (Harem’in) sana diyeceğim özelliklerini ve tek tek açıklayacağım durumlarını dinle!”

130. Beyit: Gelip kāfirbuları incitmek ister

Ki **dérler** mu‘ cizātuñ bize göster

“Kâfirler gelip ‘Mucizelerini bize göster.’ diyerek onları incitmek ister.”

134. Beyit: Añayakın bir ev vardur inen hoş

Resülün doğduğı yir **dédiler** oş

“‘İşte Peygamber’in doğduğu yer.’ dedikleri, buraya yakın, oldukça hoş bir ev vardır.”

146. Beyit: Müzeyyendür münakkaşdur o daḥı

Déyeyim gördüğüm gibi i aḥı

“Ey Kardeş! O süslü ve nakışlı (olan) [mescidi] gördüğüm kadarıyla anlatayım.”

155. Beyit: Burāğı anda ҡomıř şöyle **dérler**

Ҳабер вирди bize bir iki pirler

“Burak’ı orada bıraktığını bir iki ihtiyar bize bildirdi.”

162. Beyit: Ki һacc itmekligüñ çoқdur řevābı

Saňa oř **déyeyin** bir bir cevabı

“Nitekim haccetmenin sevabının çokluğu konusundaki cevab(ım)ı bir bir sana şöyle anlatayım:”

163. Beyit: Resūlu’llāh **déyüpdür** bu sözi hem

Anuñsözi durur derdüñe merhem

“Ayrıca Allah Peygamberi senin derdine merhem olacak şu sözü demiştir:”

185. Beyit: **Déñ** imdi himmet eylen iy yārenler

Bizüm ile eyü dirlik sürenler

“Ey bizimle beraber (bu) güzel hayat(ı) sür(dür)en (sadık yol) arkadaşlar(ı), hadi gayret gösterin.”

198. Beyit: İşid imdi saňa vasfın **déyeyin**

İşidicek u dirsın ben gideyin

“(Ey Okuyucu Kardeşim!) Şimdi sana özelliklerini söyleyeceğim (yer ile ilgili diyeceklerimi) işitince ‘Ben (de) gideyim!’ diyeceksin.”

194. Beyit: Varınca fikrimüz gitmegidi hem

u gördüm Kudsı **dédüm** otur ebsem

“Kudüs’ü görüp de (kendime) “(Orada) Sessizce otur!” demeden önce planımız oraya vardıktan sonra (geri) gitmekti.”

198. Beyit: İşid imdi saňa vasfın diyeyin

İşidicek u **dérsin** ben gideyin

“(Ey Okuyucu Kardeşim!) Şimdi sana özelliklerini söyleyeceğim (yer ile ilgili diyeceklerimi) işitince ‘Ben (de) gideyim!’ diyeceksin.”

202. Beyit: O k bbe içi mermer ta ı mermer

Bakınca  heybet alur kişi **d rler**

“İçi dışı mermer olan o kubbeye bakınca insan saygıyla ürperip terler.”

206. Beyit: Dem r  ar buzundur  evre yanı

D vud peyg mber itmi  **d rler** anı

“Etrafındaki demir merdiven korkuluklarını Davud Peyg mber’in yaptığını söylüyorlar.”

245. Beyit: S leym n i id r **d rler** o b ny d

Ki ider her kişi görse anı y d

“Süleyman’ın eseri olduğu söylenen o yapıyı gören herkes onu (Süleyman Peyg mber’i) y d eder.”

278. Beyit: H remde g rd   m  o  **d d m** ben

H remden ta rada ını i it sen

“Böylece H rem’de g rd   m  ben söyledikten sonra sen (benden) H rem’in dı ındakilerini (de) dinle.”

279. Beyit: Ki ‘Ayn-ı Zerk  **d rler** i  suyından

Ki derm n ola cümle dertler nden

“(Ey Müstakbel Hacı!) Zerk   e mesi denilen (yer)in suyundan içip bütün dertlerine derman bul!”

291. Beyit: Med ne  ehr ne andan girdi **d rler**

 olupdur  urma ağacı o yirler

“(Allah’ın Elçisi’nin) Medine  ehr ne girdiği yer olarak anlatılan buralar, hurma a a larıyla (an itibarı ile) dolmu tur.”

294. Beyit: Bu yirler kim **d d m**  ehre varınca

Tem met  urmalık uca  rince

“(Oradan çıkıp)  ehre (Medine’ye) varınca ‘Bu yerler tamamen uçtan uca  urmalık(mı )!’ dedim.”

339. Beyit: Déyelüm bu söze derd ile āmīn

Ağışnā yā ğıyāşe’l-müstağışīn

“(Ey Okuyucularım!) “Ey Yardım Dileyenlerin Yardımcısı! Bize yardım et!” sözüne dert(lerimize çare ümidi) ile amin diyelim.”

368. Beyit: Kadem bir taşā başdı taş kōpdı bile kālkdı

Kalk yā mübarek **dēdi** Kuds-i mübārekdedür

“(Muhammed Peygamber’in) Ayağını taşā basması, (taşā) “Kalk ey kutlu (taş!)” demesi ve taşın da kopup kalkması; kutlu (şehir) Kudüs’tē olmuştur.”

390. Beyit: Dér idüm nice varayım ya seni kanda göreyin

(...) (i cānumKuds-i mübarek)

“(Ey Canım Kutlu Kudüs!) Sana nasıl varıp seni nasıl göreyim derdim(...)”

dön-: Dönmek. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 515 tö:n- ; Gülensoy 2011 , s. 302 tö:n-)

4. Beyit: Zā’ ifem līki kuvvet senden olsun

Bu huccāc sağ selamet girü (**dönsün**)

“(Evet,) Zayıfım lakin kuvvet senden olsun (ve) bu hacılar sağ salim geri dönsün.”

158. Beyit: Yirüñ altındadır aña inerler

Ziyāret eyleyüp giri **dönerler**

“Yerin altındaki (bu yere) inip (burayı) ziyaret ettikten sonra (buradan) geri dönerler.”

350. Beyit: Hicāz kılurlar **döneler** maşşūdlarına ireler

Çun Kudsden haber şoralar āh idüb kıla hasreti

“Haclarını bitirip dönerek amaçlarına ulaşan kişiler, Kudüs’tē (döndükten sonra oradan) haber sorup ah ederek hasret çekerler.”

dur-: Durmak, oyalanmak. (Sekiz kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s.530 tur- ; Gülensoy 2011 s. 307 tur-)

13. Beyit: Ebūbekrūñ evine **durdu** vardı

Çağırıp ev divārına el urdı

“(Peygamber,) Ebū Bekir’in evine gidip (evin önünde) durdu(ktan sonra onu) çağırıp ev(inin) duvarına el(ini) vurdu.”

90. Beyit: Kemerleri direk üzre **durupdur**

Şağışda bu direkler biş yüz ondur

“Kemerleri üzerinde tutan bu direklerin sayısı beş yüz ondur.”

111. Beyit: Mü’ezzīnler o kubbbe üzre **dururlar**

Gice gündüz Çalaba yalvarurlar

“Müezzinler gece gündüz Allah’a yalvarmak için o kubbemin üzerindedirler.”

116. Beyit: İmām Hanbelī gün doğışında

Namāz kıılır çu mihrāb **durur** anda

“İmam Hanbelî’nin gün doğumunda namaz kıldığı mihrap da buradadı.”

197. Beyit: Ki ba‘ zı yoldaşumuz bile **durdu**

O ẖuds şehrini gördi cānı sevdi

“Birçok yol arkadaşımız bu (güzel) Kudüs şehrini görüp gönülleri sevince (hep) birlikte durdu.”

299. Beyit: Mısırlu **durdu** bir gün göçdi gitdi

Girü geldügi yola Bedre yitdi

“Mısırlı (rehber bizi) bir gün konaklatıp (sonra) göçürerek geldiğimiz yola (yani) Bedir’e tekrar ulaştırdı.”

346. Beyit: Evvel Mālīkīler kıılır dönüben Akşāya gelür

Çun Şahrede temām olur **durur** ider ziyareti

“(Namazı) Önce kılan Malikiler (daha sonra) dönüp (Mescid-i) Aksaya gelerek Sahre’de durduktan sonra ziyareti tamamlar.”

380. Beyit: Allāh bizi göre durur rızkumuzıviri durur

Ne müşerref yire **durur** i cānum Ẹuds-i mübārek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Allah bizi her an görüp (bize) rızkımızı her an verirken sen ne onurlu bir yerde durursun.”

dut-: Tutmak, yerine getirmek, uymak. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.451 tut- ; Gülensoy 2011 s. 935 tut-)

138. Beyit: Ki Allahdan nice olursa fermān

Muṭī‘ olup **dutarlar** anı yeksān

“(Onlar) Allah’tan ne kadar emir geldiyse itaat edip daima yerine getirirler.”

düş-: Düşmek, gönlüne gelmek, aklına gelmek, yola çıkmak. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.560 düş- ; Gülensoy 2011 s. 314 düş-)

309. Beyit: **Düşer** imiş oğul kıızı firākı

Bedel olmaz köyine Şām‘ Irākı

“...(Aklına) oğul(ları) ve kız(lar)ının hasreti düşen (kişin)in köyüne Şam veya Irak (bile) bedel değildir...”

317. Beyit: Sunu virdüm okurlardı işitdüm

Muḥabbet şavkı **düşdi** bir āhitdüm

“Sunuverdiğim (bu metn)i okuduklarını işitince (gönlüme) bir sevgi coşkusu düştüğünden ah dedim.”

382. Beyit: Rūm ile Şāmı geçdüm ‘ Arab illerine **düşdüm**

Şükür kim sana kavışdum i cānum Ẹuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Anadolu ve Şam’ı geçerek Arap ülkelerine (doğru yola) düşüp sana kavuşmama şükürler olsun!”

düz-: Hazırlamak, düzenlemek, organize etmek, yapmak, imal etmek, inşa etmek, nazmetmek, kılmak, yerine getirmek. (Altı kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.571 tüz- ; Gülensoy 2011 s. 316 tüz-)

44. Beyit: Resûlün sağ yanında minberi var

Zihî üstâz kişi **düzmiş** ‘acebkâr

“Peygamber’in sağ yanındaki minberi hazırlayan usta kişi ne hoş ve acayip iş yapmış!”

51. Beyit: Hâkuñ tevfiķiyile **düzmişem** ben

Resûle vir şalavât diñlegil sen

“Ben Allah’ın yardımıyla nazmederken sen (beni) dinleyip Peygamber’e salavat getir.”

84. Beyit: Gözüñden yaş akıtıgıl **düz** namâzın

Ki olur kaçrası dürrile mercân

“Namazı kılariken akıttığın göz yaşı damlası; inci ve mercan olur.

208. Beyit: Çu dört yirde kapu **düzmiş** demürden

Bu didüğüm ne otdan ne kömürden

“(Davud Peygamber, yukarıda da) Söylediğim bu dört yandaki kapıyı ne ateşten ne kömürden (faydalanarak) yapmıştır.”

246. Beyit: Üçer durur kapular hem girince

Ki **düzmişler** buları hoş yirince

“Girince üçer (tane) olan kapıları estetik ve uygun biçimde yerleştirmişler.”

266. Beyit: Yūsuf Peyğamber atasına yakın

Yatur **düzmişler** ana dağı bir sin

“Babasına yakın yatan Yusuf Peygamber’e de bir mezar inşa etmişler.”

ek-: Ekmek. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.100 ek- ; Gülensoy 2011 s. 324 ek-)

168. Beyit: Bu yolda gerçi ki zaḥmet çekersin

Velī rahmet toḥumların **ekersin**

“Bu yolda her ne kadar zahmet çeksen de rahmet tohumlarını da ekersin.”

geç-: Geçmek, vazgeçmek, bırakmak, zamanın geçmesi, sayılmak, yerine geçmek, fani olmak. (Dokuz kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s.693 keç- ; Gülensoy 2011, s. 358 geç-)

49. Beyit: Ki devran geçer elden sen seni bil

Ki bir sâ‘atça gelmez tiz **geçer** yıl

“(Ey Nefsim ve Okuyucu!) Dünyadaki zaman ve yıllar bir saat gibi çabuk elden gidip (geri) gelmeyeceği için sen kendini bil!”

238. Beyit: Halīlu’llāh makamı bir ‘aceb şehir

Geçüpdür üzerinden bunca dehr

“Halilürrahman makamı (şehri) (İbrahim’in zamanı) üzerinden bunca zaman geçmesine rağmen hayranlık uyandırmaktadır.”

247. Beyit: İki üstindeki kapudemürden

Üzerine nice **geçmiş** ‘ömürden

“İki üstündeki demir kapıların ömrünün (yapımının) üstünden çok geçmiş.”

248. Beyit: Harem içre bu mescīd ikidür bil

İkisinün arasından **geçer** il

“(Ey Müstakbel Hacı!) Yabancıların harem içindeki şu iki mescidin arasından geçtiğini bil.”

297. Beyit: Medīne içre yitmiş bine **geçer**

Ki Allah rahmetini anda saçar

“Allah’ın bağışlanma (fırsatları) saçtığı Medine içerisinde (sevaplar) yüz bin (katı) sayılır...”

321. Beyit: Mübârek yol durur varuñ i yârân

Geçer tizçek eglenmez bu devran

“Ey Dostlar! Zaman durmayıp çabucak geçeceği için bu kutlu yola (bir an önce) çıkın!”

325. Beyit: Bu dünya **geçer** hoş kalmaz kişiye

Ne irgege kalır ne hoş dişiye

“...Bu geçici dünya (hayatı) ne erkek ne de kadın kişiye kalacak...”

377. Beyit: Kanatlanıp uçalım külli hevesden **geçelim**

‘ Ayn-ı Selvândan içelim Kuds-i mübârekdedür.

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Bütün (dünyevi) isteklerden vazgeçelim, kanatlanıp uçalım, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Ayn-ı Selvan çeşmesinden içelim.”

382. Beyit: Rûm ile Şâmı **geçdüm**‘ Arab illerine düşdüm

Şükür kim sana kavışdum i cânım Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Anadolu ve Şam’ı geçerek Arap ülkelerine (doğru yola) düşüp sana kavuşmama şükürler olsun!

gel-: Gelmek. (On dört kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.715 kel- ; Gülensoy 2011 s. 360 gel-)

49. Beyit: Ki devrân geçer elden sen seni bil

Ki bir sâ ‘ atça **gelmez** tiz geçer yıl

“(Ey Nefsim ve Okuyucu!) Dünyadaki zaman ve yıllar bir saat gibi çabuk elden gidip (geri) gelmeyeceği için sen kendini bil!”

70. Beyit: Sekizinci gün öylen Şamlu **geldi**

İki dost birbirini anda buldı

“Sekizinci gün öğlen Şamlı gelince iki dost orada birbirini bul(muş ol)du.”

79. Beyit: Didi Hağ kullarına **gel** evüme

Güci yiten gerekdür ola fermân

“Allah gücü yeten kullarına (Allah’ın evine) evine gelmesi gerektiğini buyurdu.”

183. **Beyit:** Gel imdi hacc ile Kudse gidelüm

Haķuñ hūrilerin ķuca gidelüm

“Gel, ŗimdi hac ile Kudüs’e gidip Allah hurilerini kucaklayalım.”

188. **Beyit:** Vaķan ğurbet idüben yola girdük

Bi-ķamdi’llāh ki **geldük** Ķudse irdük

“Ŗükür olsun, vatanımızdan (ķıkıp) ğurbet yoluna düştükten sonra Kudüs’e vardık.”

235. **Beyit:** **Gelüñ** Halīlu’llāha varalum, türbesine yüz sürelüm

Cānumuz ķurbān virelüm, ŗey li’lillāh yā Ķalīlu’llāh

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Gelin Halilürrahman ŗehrine varıp canımızı (İbrahim yolunda) feda edercesine türbesine yüz sürelim! Allah (rızası) için (az bir) ŗey (ver) ey Allah Dostu (İbrahim Peygamber)!”

287. **Beyit:** Ŗara getürmemişler anda yatur

Resülden **gelür** ana dāyimānür

“Ŗehre getirilmeyip orada yatan Hamza’ya sürekli (Allah’ın) Elçi’(sin)den nur gelir.”

303. **Beyit:** Ķun aĝlařup ķıķuban yola girdük

Bi-ķamdi’llāh ki **geldük** Ŗama irdük

“...Aĝlařtıktan sonra kalkarak yola ķıkıp, Allah’a ŗükrederek, Ŗam’a gelip ulaştık.”

319. **Beyit:** Hele saĝlıĝıla geldük eve biz

Gücünüñ yitse farźdur tiz gidüñ siz

“(Ey Müstakbel Hacılar!) İşte bizim saĝlıcakla (gidip tekrar) ev(imiz)e geldiĝimiz gibi gücünüz yetiyorsa (gidilmesi) farz (olan bu yere) siz de hemen gidin.”

336. **Beyit:** Ki rahmet isteyü **geldüm** haķārem

Ķaniyyü’l-aĝniyāsıñ ben faķārem

“...(Dolayısıyla) Ben deĝersiz ve yoksul olduĝum, (sen ise) varlıklılarn en varlıklısı olduĝun için (senden) baĝıřlanma dilemek için (kapına) geldim.”

343. Beyit: Hâbîbine emr kılur Mekkedden Akşāya **gelür**

Enbiyâlar şaf şaf olur ünder anda imâmeti

“(O yüce Allah) Sevgili Peygamberi (Muhammed)e emredip (Muhammed de) Mekke’den (Mescid-i Aksa’ya gelince (diğer) Peygamberler orada saf saf dizilip imamlık için (Muhammed’i) çağırır.”

346. Beyit: Evvel Mâlikîler kılur dönüben Akşāya **gelür**

Çun Şahrede temâm olur durur ider ziyareti

“(Namazı) Önce kılan Malikiler (daha sonra) dönüp (Mescid-i) Aksaya gelerek Sahre’de durduktan sonra ziyareti tamamlar.”

349. Beyit: Güruh güruh huccâc **gelür** minareye yüzün sürür

Göricegez hayrân olur ol şerif kubbe Şahreti

“Grup grup gelen hacılar, minareye yüzünü sürerken o şerefli kubbe Sahre’yi görünce (ona) hayran olur.”

361. Beyit: Miskînlık ile **gelün** Hâkuñ Kudsinî görün

Ne makâm durur bilün hâzret-i sayvân-ı Kuds

“(Ey Müstakbel Hacılar! Adalet Sahibi) Allah’ın Kudüs’ünün gölgeliğinin huzuruna, acizlik (bilinci) ile gelip (orayı) görerek nasıl bir makam olduğunu öğrenin.”

gir-: Girmek. (On kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.735 kir- ; Gülensoy 2011 s. 371 kir-)

26. Beyit: Kapusı dört durur **girgil** birinden

Selâm virgil Resûlu’llâha andan

“(Özelliklerine ve yapman gerekenlere gelince:) Dört kapısının birinden girdikten sonra o kapıdan Allah Elçisi’ne selam ver.”

36. Beyit: Dükeliyenbiyâ vü hâş şahâbe

Zemîne **girdi** terk itdizamânı

“(Nitekim) Bütün peygamberler ve seçkin sahabeler (bile) yeryüzüne gelip (ardından) zamanı terk etti.”

54. Beyit: Kuyudan çıktı vü zindana **girdi**

Zelihānuñ hem ol mekrine irdi

“Kuyudan çıksa da Zeliha’nın (Züleyha) tuzağına düşüp zindana girdi.”

73. Beyit: Kaçan **girdüm** Hareme gördi gözüm

Hezārān şükr kıldı Haḫḫa özüm

“Harem’e girdiğim zaman gözüm (Ka’be’yi) görünce gönlüm Allah’a binlerce şükretti.”

215. Beyit: Gir ol Şahrenüñ altında namāzḳıl

Resülün başı yiri andadur bil

“(Ey Müstakbel Hacı! Allah’ın) Elçi(si)’nin başının yerinin orada olduğunu bilerek (oraya) girip Sahre’nin altında namaz kıl.”

249. Beyit: Çu bir kapu daḫı var **girgil** andan

Selām virgil Halīlu’llāha andan

“(Ey Müstakbel Hacı!) Gidip oradaki kapıdan girerek oradan Allah Dostu’na (İbrahim Peygamber) selam ver.”

291. Beyit: Medīne şehrine andan girdi dirler

Ṭolupdur ḫurma ağacı o yirler

“(Allah’ın Elçisi’nin) Medine şehrine girdiği yer olarak anlatılan buralar, hurma ağaçlarıyla (an itibarı ile) dolmuştur.”

348. Beyit: Şahre altına **girürler** imame yirin görürler

Yüzlerin yire sürür(ler) Haḫa kırlar secdeti

“...(Daha sonra) Sahre’nin altına girip gördükleri imamlık makamına yüzlerini sürüp (Adalet sahibi) Allah’a secde ederler.”

373. Beyit: Vardum ‘isâ beşigine yüzüm sürdüm işigine

Girdüm yatdum beşigine Ḳuds-i mübārekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki İsa Beşiği’ni ziyaret edip, eşigine yüzümü sürerek içine girip yattım.”

383. Beyit: Evvel kim Hareme **girdüm** bakdum şol kubbeyi gördüm

Şükür maksuduma irdüm i cānum Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Öncelikle Harem’e girip şu kubbeyi görerek amacıma ulaştığım için şükürler olsun!”

git-: Gitmek. (On altı kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011 s. 372 git-)

17. Beyit: Medine yolını dutup **giderler**

Hağa ol demde çok şükür iderler

“(Muhammed ve Ebū Bekir,) Medine’ye gitmek üzere yola düşerken Allah’a (da) çokça şükrederler.”

25. Beyit: Haremüñ vasfını dañı işitgil

Gücün yiter ise eğlenme **gitgil**

“Haremin özelliklerini dinledikten (okuduktan) sonra gücün yetiyorsa vakit kaybetmeden (orayı ziyaret) git.”

46. Beyit: Resūlu’llāh okurmuş hıṭbe anda

İşidenler **gidipdür** kāmı kanda

“Allah Elçisi’nin hutbe okuduğunu burada (onu) dinleyenler hani, nerede, gitti mi?”

108. Beyit: Mübārek ayağı taşda yir itmiş

Ziyāretdür ol anda kendü **gitmiş**

“(Peygamber’in) bizzat gittiği ve mübarek ayağının yer ettiği bu yer ziyaret yeridir.

132. Beyit: Bulımazlar bulara anda çāre

Dönüp gine **giderler** yüziḳara

“Bu duruma o an çözüm bulamayan (kâfırlar) tekrar yüzleri kara (çıkış biçimde) dönüp giderler.”

136. Beyit: Koyup **gider** buları cümle küffâr

‘Acâyîbdür bu sözler dinle iy yâr

“Ey Dost! Bütün kâfirlerin onları bırakıp gitmesinden sonra olanları anlatacağım ilginç sözlerimi dinle.”

183. Beyit: Gel imdi hacc ile Kudse **gidelüm**

Hâķuñ hūrîlerin ķuca gidelüm

“Gel, şimdi hac ile Kudüs’e gidip Allah hurilerini kucaklayalım.”

196. Beyit: Oturdum anda iki ay temâmet

Çu yoldaşlar çıkup **gitdi** selâmet

“Orada tam iki ay konakladıktan sonra yoldaşlar (benle birlikte) çıkıp sağlıklı çıkıp gittiler.”

198. Beyit: İşid imdi saña vaşfın diyeyin

İşidicek çu dirsın ben **gideyin**

“(Ey Okuyucu Kardeşim!) Şimdi sana özelliklerini söyleyeceğim (yer ile ilgili diyeceklerimi) işitince ‘Ben (de) gideyim!’ diyeceksin.”

214. Beyit: Resülmî‘ rāca hem andan **gidüpdür**

O taş üzre ayağı yir idüpdür

“(Allah’ın) Elçi(si) Miraç’a buradan çıkarken bu taşın üstünde ayağı yer etmiştir.”

290. Beyit: Resül Ka‘ beden çıkmış **gitmiş**

Gelüben bu didüğüm yire yitmiş

“(Allah’ın) Elçi(si), Kâbe’den çıkıp gittikten sonra bu anlattığım yere varmış.”

299. Beyit: Mısırlı durdı bir gün göçdi **gitdi**

Girü geldügi yola Bedre yitdi

“Mısırlı (rehber bizi) bir gün konaklatıp (sonra) göçürerek geldiğimiz yola (yani) Bedir’e tekrar ulaştırdı.”

302. Beyit: Kāmu hācet dileyüp şükrideler

Hem ağlaşup kaçan dönüp giderler

“Herkes (türbenin etrafında Allah’tan) gerekenleri dileyerek (ona) şükretti(kten sonra) dönüp giderken ağlaşıyor(du)...”

319. Beyit: Hele sağlıgıla geldük eve biz

Gücünüz yitse farzdur tiz **gidūñ** siz

“(Ey Müstakbel Hacılar!) İşte bizim sağlıcakla (gidip tekrar) ev(imiz)e geldiğimiz gibi gücünüz yetiyorsa (gidilmesi) farz (olan bu yere) siz de hemen gidin.”

323. Beyit: Velī Tañrı rızasını gözetgil

Ki gönülün Hāḫḫa bağla daḫı **gitgil**

“...(Bunun) Aksine gönlünü (adalet sahibi) Allah’a bağlayıp giderek onun rızasını gözet.”

345. Beyit: Mü’ezzinler şalā ider mü’minler Akşāya **gider**

Pāziṣāhum yardım ider şaḫlarlar şavm u şalātı

“Padişahım yardım edip oruç ve namaz (ibadetini) koruduğu için Müezzinler (rahatça) sala okuyup iman edenler de (yine rahatça Mescid-i) Akşa’ya gide(bili)r.”

göç-: Göçmek. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s.694 köç- ; Gülensoy 2011 s. 374 köç-)

9. ve 10. Beyit: Resūlul’llah dururken ḫalvetinde

Ḥaber virür aña Cebrā’il anda

Ki **göç** bundan iriş şehir-i Medīne

Ki ol yigdür dürişmek anda dīne

“Allah’ın elçisi halvette durduğu sırada Cebrail ona, (Ey Muhammed!) orada din için mücadele etmek buradan daha tercih edilesi olduğu için Medine şehrine göçerek ulaş, diye haber verir.”

299. Beyit: Mısırlu durdı bir gün **göçdi** gitdi

Girü geldügi yola Bedre yitdi

“Mısırlı (rehber bizi) bir gün konaklatıp (sonra) göçürerek geldiğimiz yola (yani) Bedir’e tekrar ulaştırdı.”

gönül-: Yönelmek. (Üç kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.731 gönül- ; Gülensoy 2011 s. 382 gönül)

5. Beyit: Gönüldüm ölürisem dönüşüm yok

Tapuña şükr iderem aç eger (tok)

“(Ey Allah’ım!) Aç veya tok (olarak) ölsem de dönmek üzere huzuruna yöneldim/yola çıktım.”

184. Beyit: Esen kaluñ **gönüldük** hayr ile biz

Naşib ola varasız dañı hem siz

“Hoşça kalın, bizim güzelliklerle yola çıktığımız gibi (inşallah) nasip olur da siz de (buralara) varırsınız.”

312. Beyit: Yidi gün turduñ irtesi **gönüldük**

Zamān ile ki bir gün eve irdük

“Yedi gün durup ertesi gün hareket ederek zaman içinde bir gün eve vardık.”

gör-: Görmek. (Yirmi sekiz kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.736 kör- ; Gülensoy 2011 s. 383 kör-)

27. Beyit: İki rek‘at namaz kııl it ziyāret

Resülün nūrını **gör** zī bişāret

“(Orayı) ziyaret ettiğinde (orada) iki rekāt namaz kılarken müjde sahibi Peygamber’in (ilahi) aydınlığına şahit ol.”

28. Beyit: Çu biz dañı Resulu’llāhı **gördük**

Kara yüzümüzi türbeye sürdük

“Nitekim biz de günahkār yüzümüzü türbeye sürerek Allah Elçisi’ni (manen) gördük.”

31. Beyit: Çu Hâkdur nûrını **görgil** Resûlün

Kim inkâr eyler ise yok imânı

“Peygamber’in nuru gerçek (bizzat kendisi) olduğu için onu görüp (de) inkâr edenin imanı yoktur.”

47. Beyit: Hele sen dünyede imdi yürürsin

Ölüp gidenleri her dem **görürsin**

“İşte şimdi sen dünyada ölüp gidenleri her an görerek yürürsün.”

58. Beyit: Gümülden elli kandili **gör** anda

Gücüm yitse iletsem aña ben de

“(Ey Müstakbel Hacı!) Benim de (maddi) gücüm olsa buraya (aynından) göndermek isteyeceğim gümülden elli kandili (Buraya gelersen mutlaka) burada gör.”

73. Beyit: Kaçan girdüm Hareme **gördi** gözüm

Hezārān şükr kıldı Hâkka özüm

“Harem’e girdiğim zaman gözüm (Ka‘be’yi) görünce gönlüm Allah’a binlerce şükretti.”

128. Beyit: O sofranuñ yiri bellüdür anda

Varıcağaz **göresin** anı sen de

“Yeri orada belli olan o sofrayı oraya gidince sen de görürsün.”

142. Beyit: Şırātuñ yidi yirde var nişanı

Kemerlerdür üçer kat **gördüm** anı

“Üçer kat kemeri olan bu yeri gördüm. (Burası)Sırat’ın yedi yerdeki işaretinden biridir.”

186. Beyit: Yüce Allah evine hem varam ben

Girü sağlğıla sizi **görem** ben

“(Ey Dostlar! İnşallah) yüce Allah’ın evine vardıktan sonra sizleri tekrardan sağlklıca göreceğim.”

194. Beyit: Varınca fikrimüz gitmegidi hem

Çu **gördüm** Kudsi didüm otur ebsem

“Fikrimiz varınca ayrılmak idi Kudüs'ü görünce sessiz otur dedim.”

197. Beyit: Ki ba‘ zı yoldaşumuz bile durdı

O uds şehrini gördi cānı sevdi

“Birçok yol arkadaşımız bu (güzel) Kudüs şehrini görüp gönülleri sevince (hep) birlikte durdu.”

210. Beyit: İçindedür demürden nāra ğacı

İkidür bu ağaç var **gör** i hacı

“Ey (Müstakbel) Hacı, (bu yapının) içindeki iki (tane) demirden nar ağacını (buraya) varıp (mutlaka) gör.”

231. Beyit: Dil ile vaşf idemezler bu udsi

Naşīb ola **göresin** sen de Kudsi

“(Ey Okuyucu!) Dil ile kimsenin tarif edemeyeceği bu Kudüs’ü (inşallah) nasip olur da sen de (benim gibi) görürsün.”

234. Beyit: Gidüp udsden alīlu ‘llāha irdük

Bi-amdi’llah mübarek yiri **gördük**

“Kudüs’ten gidip Allah dostuna (İbrahim Peygamber’in şehrine) ulaştık ve şükürler olsun, bu kutsal yeri (de) gördük.”

245. Beyit: Süleymān işidür dirler o bünyād

Ki ider her kişi **görse** anı yād

“Süleyman’ın eseri olduğu söylenen o yapıyı gören herkes onu (Süleyman Peygamber’i) yād eder.”

265. Beyit: Ziyāret kı l ki cānun şād idesin

Zihī cānān ki anları **göresin**

“(Ey Müstakbel Hacı!) O çok güzel dostları görüp gönlünü şenlendirmek için (buraya) ziyarette bulun.”

274. Beyit: Resûl mihrabı andadur **göresin**

Namaz kılup aña yüzüñ süresin

“Orada (Allah) Elçi(si)’nin mihrabını görünce namaz kıl ve ona yüzünü sür.”

276. Beyit: ‘Ayîşe çekdügi degirmen anda

Varıcağaz **göresin** anı sen de

“(Ey Müstakbel Hacı!) Oraya varınca Ayîşe’nin (tahıl) çektiği değirmeni (inşallah) sen de göreceksin.”

282. Beyit: İmam Mâlik de bir türbede dağı

Yatur anda **görürsin** anı dağı

“(Ey Müstakbel Hacı!) İmam Mâlik’in de oradaki bir türbede yattığını (oraya gidersen) görürsün.”

286. Beyit: Uhud tağı dibindedür gör anı

Şehîd olup dökülmüş anda kanı

“(Ey Müstakbel Hacı!) Şehid olup orada kanı dökülen Hamza’yı Uhud Dağı dibinde gör.”

301. Beyit: Mübârek türbeyi hem yine **gördük**

Varup yine yüzümüz ana sürdük

“Ayrıca (o) mübarek türbeyi yine görüp (yanına) vararak ona yine yüzünüzü sürdük.”

305. Beyit: Haķuñ toķsan toķuz rahmeti anda

Ki yapılmış **görün** mescidler anda

“(Ey Müstakbel Hacılar! En büyük gerçeklik olan) Allah’ın doksan dokuz (ismiyle örtüşen) bağışlanma (fırsat)lar(ı) olan oradaki camileri ziyaret edin.”

315. Beyit: Yârenler şordıbaña (ki) ne **gördüñ**

Hikâyet eyle bize sen ki **gördüñ**

“Dostlar(ım) bana “Gördüklerini bize öyküle!” diyerek ne gördüğümü sordu.”

348. Beyit: Şahre altına girürler imame yirin **görürler**

Yüzlerin yire sürür(ler) Hâka kılurlar secdeti

“(Daha sonra) Sahre’nin altına girip gördükleri imamlık makamına yüzlerini sürüp (Adalet sahibi) Allah’a secde ederler.”

361. Beyit: Miskînlık ile gelün Hâkuñ Kudsinî **görün**

Ne makâm durur bilün hâzret-i sayvân-ı Kuds

“(Ey Müstakbel Hacılar! Adalet Sahibi) Allah’ın Kudüs’ünün gölgeliğinin huzuruna, acizlik (bilinci) ile gelip (orayı) görerek nasıl bir makam olduğunu öğrenin.”

370. Beyit: Cennet kapusın var **gör** anda olur cennet-i hûr

İçi taşî tolu nûr Kuds-i mübârekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki içi dışı nur dolu olan cennet kapısın (ın ardın)da gözü güzeller cenneti olabileceğinden gidip orayı ziyaret et.”

371. Beyit: Mûşâ çun Tûra çıkar bakar Kudsini **görür**

‘Aşâsınuñ nişanı Kuds-i mübârekdedür

“Musa’nın Kudüs’ünü görmek için çıkıp (aşağıya) baktığı Tûr’un üstündeki (Musa’nın) sopasının izi Kutlu (şehir) Kudüs’tedir.”

383. Beyit: Evvel kim Hareme girdüm bakdum şol kubbeyi **gördüm**

Şükür maksuduma irdüm i cānum Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Öncelikle Harem’e girip bakınca şu kubbeyi gördüm. Amacıma ulaştım, şükürler olsun!

390. Beyit: Diridüm nice varayım ya seni kanda göreyin

(...) (i cānum Kuds-i mübarek)

“(Ey Canım Kutlu Kudüs!) Sana nasıl varıp seni nasıl göreyim derdim(…)”

gözet-: Gözetmek. (Bir kez kullanılmış.) (Clausen “közet-” 758.s. 1972 / Gülensoy “közet-” 390.s. 2011 / Sözcüğe Tietze ve Erdal’da rastlanmamıştır.)

közet- > gözet-: Fiil Kökü.

323.Beyit: Velî Tañrı rızasını **gözetgil**

Ki gönülün Hakk’a bağla dağı gitgil

“...(Bunun) Aksine gönlünü (adalet sahibi) Allah’a bağlayıp giderek onun rızasını gözet.”

iç-: İçmek. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972 , s.19 iç- ; Gülensoy 2011 s. 423 iç-)

229. Beyit: Kamu Kuds ehli bu şudan **içerler**

Anı eyle düzetmiş bin erenler

“Bin ermiş (kişi), bütün Kudüs halkının bu sudan içmesini uygun görmüştür.”

279. Beyit: Ki ‘Ayn-ı Zerkâ dirler **iç** suyundan

Ki dermân ola cümle dertleründen

“(Ey Müstakbel Hacı!) Zerka Çeşmesi denilen (yer)in suyundan içip bütün dertlerine derman bul!”

377. Beyit: Kanatlanup uçalum külli hevesden geçelüm

‘Ayn-ı Selvāndan **içelüm** Kuds-i mübârekdedür.

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Bütün (dünyevi) isteklerden vazgeçelim, kanatlanıp uçalım, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Ayn-ı Selvan çeşmesinden içelim.”

ilet-: İletmek, göndermek. (İki kez kullanılmıştır.) (Clausen “elet-” 132.s. 1972 / Erdal “ilt-” 556, 559.s. / Gülensoy “ilt-” 431.s. 2011)

ilet-: Fiil kökü.

58. Beyit: Gümüşden elli kandili gör anda

Gücüm yitse **iletsem** aña ben de

“(Ey Müstakbel Hacı!) Benim de (maddi) gücüm olsa buraya (aynından) göndermek isteyeceğim gümüşten elli kandili (Buraya gelersen mutlaka) burada gör.”

60.Beyit: Ki her birini bir kişi **iletmiş**

Kimi altun **iletmiş** kimi gümüş

“Kimi altın kimi gümüş (olan bu kandillerin) her birini (başka) bir kişinin göndermiş.”

in-: İnnek. (Beş kez kullanılmış.) (Clausen 1972, s. 132 en- / Gülensoy 2011, 433.s. in-)

68. Beyit: Ki dereden **iner** şehriñ ucına

Görincek Ka‘beyi beñzüñ uçına

“Şehrin ucuna inen dereden Ka‘be’yi görünce benzin atar.”

137. Beyit: Zamānile **inerler** şehre bunlar

Otururlar bir arada o cānlar

“Bir zaman sonra o canlar, şehre inip bir arada otururlar.”

153. Beyit: Mücevvefdür o mescidüñ hem altı

İnerler nerdübāndan elli altı

“Altı çukur (olan) o mescidin (altına) elli altı [basamaklı] merdivenden inilir.”

158. Beyit: Yirüñ altındadır aña **inerler**

Ziyāret eyleyüp giri dönerler

“Yerin altındaki (bu yere) inip (burayı) ziyaret ettikten sonra (buradan) geri dönerler.”

388. Beyit: Kıds şehrinüñ bir hoş şuyı evden eve var bir kıyı

‘Arşdan **iner** anuñ şuyı i cānum Kıds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Senin güzel suyun gökten inip evden eve kuyularla götürülmüştür.”

ir-: Ermek, ulaşmak. (Altı kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 193 er- ; Gülensoy 2011, s. 336 *er-)

72. Beyit: Baş açık yalın ayak **irdük** anda

İamu iħrām ile biz **irdük** anda

“Biz oraya yalınayak, baş(ımız) açık ve tamamen ihram ile ulaştık.”

188. Beyit: Vatan ğurbet idüben yola girdük

Bi-ĥamdi'llāh ki geldük Qudse **irdük**

“Şükür olsun, vatanımızdan (çıkıp) gurbet yoluna düştükten sonra Kudüs’e vardık.”

234. Beyit: Gidüp Qudsden Halīlu'llāha **irdük**

Bi-ĥamdi'llah mübarek yiri gördük

“Kudüs’ten gidip Allah dostuna (İbrahim Peygamber’in şehrine) ulaşarak, şükürler olsun, bu kutsal yeri (de) gördük.”

303. Beyit: Çun ağlaşup çıkuban yola girdük

Bi-ĥamdi'llah ki geldük Şama **irdük**

“...Ağlaştıktan sonra kalkarak yola çıkıp, Allah’a şükrederek, Şam’a gelip ulaştık.”

312. Beyit: Yidi gün turduķ irtesi gönüldük

Zamān ile ki bir gün eve **irdük**

“Yedi gün durup ertesi gün hareket ederek zaman içinde bir gün eve vardık.”

383. Beyit: Evvel kim Hareme girdüm bakdum şol kubbeyi gördüm

Şükür maşşüdüm **airdüm** i cānum Quds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Öncelikle Harem’e girip şu kubbeyi görerek amacıma ulaştığım için şükürler olsun!”

iste-: İstemek. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 441 *iz ; Clauson 1972, s. 243 izde- / iste-)

130. Beyit: Gelip kāfir buları incitmek **ister**

Ki dirler mu' cizātuñ bize göster

“Kâfirler gelip “Mucizelerini bize göster.” diyerek onları incitmek ister.”

işit-: İşitmek. (Sekiz kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 258 eşüt- ; Gülensoy 2011, s. 441 eşit-)

25. Beyit: Haremüñ vasfını dağı işitgil

Gücün yiter ise eğlenme gitgil

“Haremin özelliklerini dinledikten (okuduktan) sonra gücün yetiyorsa vakit kaybetmeden (orayı ziyarete) git.”

86. Beyit: İşid imdi sana vasfın diyeyin

Sıfatlarını bir bir şerh ideyin

“(Ey Okuyucu!) Şimdi (Harem’in) sana diyeceğim özelliklerini ve tek tek açıklayacağım durumlarını dinle!”

135. Beyit: Yine işit Resülün hâlin iy cân

O kâfirler dilerler dökeler kıan

“Ey Can! Peygamber’in durumunu ve o kâfirlerin (nasıl) kan dökmek istediklerini (benden) dinle:”

181. Beyit: İşid imdi eyide bir hikâyet

Resüle vir işidicek şalâvat

“(Ey Okuyucu!) Şimdi (Allah’ın bu kulunun) söyleyeceği hikâyeyi işittiğinde Peygamber’e salavat getir.”

198. Beyit: İşid imdi saña vasfın diyeyin

İşidicek çu dirsın ben gideyin

“(Ey Okuyucu Kardeşim!) Şimdi sana özelliklerini söyleyeceğim (yer ile ilgili diyeceklerimi) işitince “Ben (de) gideyim!” diyeceksin.”

278. Beyit: Haremde gördüğümü oş didüm ben

Haremde taşradağını işit sen

“Böylece Harem’de gördüğümü ben söyledikten sonra sen (benden) Harem’in dışındakilerini (de) dinle:”

285. Beyit: Emîrû’l-mü’minîn hem Hamza anda

İşid imdi anuñ türbesi kıanda

“(Ey Müstakbel Hacı!) İnananların lideri Hamza’nın oradaki türbesinin nerede olduğunu şimdi (benden) dinle.”

317. Beyit: Sunu virdüm okurlardı **işitdüm**

Muhabbet şavkı düşdi bir āhitdüm

“Sunuverdiğim (bu metn)i okuduklarını işitince (gönlüme) bir sevgi coşkusu düştüğünden ah dedim.”

it-: Etmek, yapmak, kılmak. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 38 e:t- ; Gülensoy 2011, s. 345 et- / it-)

206. Beyit: Demür țarābuzundur çevre yanı

Dāvud peygamber **itmiş** dirler anı

“Etrafındaki demir merdiven korkuluklarını Davud Peygamber’in yaptığını söylüyorlar.”

209. Beyit: Nebīdür mu‘ cizāt ile düzetmiş

Teferrüc itmege bir hōş iş **itmiş**

“(Davud Peygamber’in) Peygamber olduğu için mucizeler (yardımı) ile (burayı) yapması gezmeye (yönelik) çok estetik ve isabetli bir iş olmuş.”

354. Beyit: Miskīn Faķih ne söylesün fazlın nice şerh eylesün

Ol enbiyalar kıblesin pāzişāh ider midħati

“Zavallı (Ahmet) Fakih (Kudüs’ün) üstün niteliklerini hiçbir sözle ve biçimde açıklayamazken (onun övgüsü) bu peygamberler kıblesini (yeryüzünün) padişah(ı) kılar.”

kaç-: Kaçmak. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 589 kaç- ; Gülensoy 2011, s. 449 kaç-)

327. Beyit: Gerekdür kişiye çun eyü dirlik

Harāmdan kaç bu durur (saña) erlik

“İnsana iyi bir yaşam gerekirken yiğitlik haramdan kaç(ın)makla olur.”

kal-: Kalmak. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 615 kal- ; Gülensoy 2011, s. 454 kal-)

85. Beyit: Niçecem^c idesin dünya metā^c ın

Şanursın şöyle **kalur** işbu devran

“(Ey nefsim ve Okuyucum!) Dünya malını ne kadar toplasan da bu zaman böyle kalır sanma!”

124. Beyit: Ebübekr ile anda olur imiş

Mağāra içre nice gün **çalur** imiş

“(Peygamber) Ebû Bekir ile mağaranın içinde günlerce oturup kalırmış.”

325. Beyit: Bu dünyā geçer hoş **kalmaz** kişiye

Ne irgege **çalur** ne hoş dişiye

“...Bu geçici dünya (hayatı) ne erkek ne de kadın kişiye kalacak... 325a”

kıl-: Kılmak, yapmak. (Beş kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 616 kıl- ; Gülensoy 2011, s. 507 kıl-)

71. Beyit: Bu şehrüñ orta yiri Ka^c bedür çāk

Anı hürmetlü **kıldı** ol Kerīm hāk

“Orta yerine kadar Ka^c be bulunan bu yeri cömert (olan Allah), orta yerde (etrafı çevrelenmiş biçimde) saygın kıldı.”

114. Beyit: Hanīfi altun oluğa **kılmış**

Kapuya karşı Şāfi^c i **kılmış**

“Ebu Hanīfe altın oluğa, Şāfi kapıya karşı (namaz) kılmış.”

293. Beyit: Namāz kılınur andan sen dahı **kıl**

Du^c ā idüp elüñ götür yüzüñ sil

“(Orada) Namaz kılındığından (dolayı) sen de (namaz) kılıp dua ederek elini yüzüne götürüp yüzünü sil.”

346. Beyit: Evvel Mâlikîler **kılur** dönüben Akşāya gelür

Çun Şahrede temām olur durur ider ziyareti

“(Namazı) Önce kılan Malikiler (daha sonra) dönüp (Mescid-i) Aksaya gelerek Sahre’de durduktan sonra ziyareti tamamlar.”

ko-: Bırakmak, koymak, izin vermek. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 595 *ko- ; Gülensoy 2011, s. 549 *ko-)

126. Beyit: Şara girmeğe **komazlar** buları

Huşuşā yok azukları şuları

“Yanlarında azıkları ve suları da yokken (kafirler) onların şehre girmesine izin vermez.”

155. Beyit: Burāğı anda **komış** şöyle dirler

Haber virdi bize bir iki pirler

“Burak’ı orada bıraktığını bir iki ihtiyar bize bildirdi.”

kop-: Kopmak. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 580 kop- ; Gülensoy 2011, s. 540 kop-)

368. Beyit: Kadem bir taşā başdı taş **kopdı** bile kalkdı

Kalk yā mübarek didi Kuds-i mübârekdedür

“(Muhammed Peygamber’in) Ayağını taşā basması, (taşā) “Kalk ey kutlu (taş)!” demesi ve taşın da kopup kalkması; kutlu (şehir) Kudüs’te olmuştur.”

oku-: Okumak, seslendirmek. (Bir üç kez kullanılmış.)

Sözcüğün etimolojisiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır:

- Eski Türkçede “oka çentik atarak haber verme” anlamında olan ve “ok”tan türeyen kelime; tarihî süreçte önce “davet etme, ilân etme” daha sonra da Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nden itibaren günümüzdeki anlamlarını kazanmıştır (Ergin, 1968, s. 199).
- Marcel Erdal “okı-” olarak değerlendirmiştir. (Erdal, 1991, s. 468, OTWF)
- Tuncer Gülensoy “ ok + ı” olarak değerlendirmiştir. (Gülensoy, 2011, s. 619)
- Clauson “okı-“ olarak değerlendirmiştir. (Clauson, 1972, s. 79)

Okı- > Oku- : Fiil kökü.

46. Beyit: Resūlu'llāh **okurmuş** hutbe anda

İşidenler gidipdür kanı kanda

“Allah Elçisi’nin hutbe okuduğunu burada (onu) dinleyenler hani, nerede, gitti mi?”

ol-: Olmak. (On üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 125 bol- ; Gülensoy 2011, s. 620 bol-)

4. Beyit: Ža‘īfem līki kuvvet senden **olsun**

Bu huccāc sağ selamet girü (dönsün)

“(Evet,) Zayıfım lakin kuvvet senden olsun (ve) bu hacılar sağ salim geri dönsün.”

20. Beyit: Kažāya šabr idegör iy Müsülmān

Ki ‘arş gölgesi **ola** sana sayvān

“Ey Müslüman, alın yazısına sabredersen göğün gölgesi sana sayvan olur.”

55. Beyit: Soñucı Mışra sultan **olmuş idi**

Atası Ya‘kūb anı bulmuş idi

“(Yusuf) Sonunda Mısır’a sultan olduğunda babası Yakup onu bulmuştu.”

84. Beyit: Gözüñden yaş aķıtğıl düz namāzın

Ki **olur** kaçırası dürrile mercān

“Namazı kılarken akıttığın göz yaşı damlası; inci ve mercan olur.”

143. Beyit: Yarın Kudüsde **olur** arz-ı mahşer

Odından dökiserdür niçeler der

“Yarın Kudüs’te mahşer meydanı toplandığında ateşinden niceleri ter dökcektir.”

154. Beyit: Çumi‘rāca gelincegez Muhammed

Şalavāt vir **olasız** aña ümmet

“Muhammed Miraç’a gelince ona ümmet olmak için salavat getir.”

240. Beyit: Bir evde görmedüm ağaç ne yaprak

Ne anuñ yapusına **ola** toprak

“(Bu şehrin) hiçbir evinde ağaç veya yaprak (bu evlerin) yapısında da toprak olduğunu görmedim.”

295. Beyit: Hele ger Ka‘be **olsun** ger Medīne

Sa‘ ādetdür dürişmek anda dīne

“İşte Kābe’de de Medine’de de din için çabalamak (en büyük) mutluluktur.”

309. Beyit: Düşer imiş oğul kıızı firākı

Bedel **olmaz** köyineŞām‘ Irākı

“...(Aklına) oğul(ları) ve kıız(lar)ının hasreti düşen (kişin)in köyüne Şam veya Irak (bile) bedel değıldir...”

322. Beyit: Kumaş almağ için varmağıl anda

Ticāret hoş **olur** olursa şanda

“(Ey Müstakbel Hacı!) Ticaret her yerde kendiliğinden olabileceğı için oralara kumaş almak için gitme...”

344. Beyit: Her kim Kudsde namaz kıılır her birisi biş yüz **olur**

Bir şavilde on biñ **olur** elli biñ dur(ur) gāyeti

“Kudüs’te namaz kıılan kişinin namazı beş yüz (kat), (hatta başka) bir söze göre on bin ile elli bin kat arasında (sevap) olur.”

370. Beyit: Cennet řapusın var gör anda **olur** cennet-i hūr

İçi řařı tolu nūr Kuds-i mübārekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki içi dışı nur dolu olan cennet kıpusın (ın ardın)da gözü güzeller cenneti olabileceğinden gidip orayı ziyaret et.”

öl-: Ölmek. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 125 öl-; Gülensoy 2011, s.659 öl-)

5. Beyit: Gönüldüm **ölürisem** dönüşüm yok

Tapuña şükr iderem aç eger (tok)

“(Ey Allah’ım!) Aç veya tok (olarak) ölsem de dönmemek üzere huzuruna yöneldim/yola çıktım.”

175. Beyit: Şu vaktın ki ire va‘ de **ölevüz**

Sin içinde karaıtoprak olavuz

“(Ölümün) Zamanı gelip (hayatın bitiş anına) ulaştığımızda mezar içinde kara toprak olacağız.”

ölç-: Ölçmek. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 659 ölç-)

39. Beyit: İki yüz adım **ölçdüm** uzununu

Dağı üç yüz adımladım inini

“(Haremin) Boyunu iki yüz, enini ise üç yüz adım (olarak) ölçtüm.

147. Beyit: Yüz altmış adım **ölçdüm** uzununu

Dağı adımladım yüz kırk inini

“Boyunu yüz altmış adım ölçerken enini yüz kırk adımladım.”

saç-: Saçmak. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 794 saç- ; Gülensoy 2011, s. 710 saç-)

297. Beyit: Medine içre yitmiş biñe geçer

Ki Allah rahmetini anda **saçar**

“Allah’ın bağışlanma (fırsatları) saçtığı Medine içerisinde (sevaplar) yüz bin (katı) sayılır...”

385. Beyit: Hayālünden geçer idüñ gönlüme nūr **saçar idüñ**

Sendireyerek uçar idüm i cānum Kud̄s-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! (Sen) Hayalimden geçip gönlüme nur saçarken ben (adeta) sendeleyerek uçardım.”

san-: Sanmak. (Dört kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 729 san- / *sa-)

85. Beyit: Niçecem‘ idesin dünya metā‘ ın

Şanursın şöyle kalur işbu devran

“(Ey nefsim ve Okuyucum!) Dünya malını ne kadar toplasan da bu zaman böyle kalır sanma!”

211. **Beyit:** Yimişleri budaklarında vardır

Bi-‘ aynih **şanaşın** ki o enārdur

“(Ey Okuyucu! Bu demirden ağacın) Dallarındaki gerçeğine yakın (demir) meyveleri nar sanabilirsin.”

252. **Beyit:** Çu örtüsü ağır atlas tokunmuş

Şanasın üstine altın ekilmiş

“Kaliteli atlastan dokunan örtünün üstüne sanki altın ekilmiş.”

256. **Beyit:** Ana dahı ağır atlas duşulmuş

Şanasın üstine altın ekilmiş

“Kaliteli atlas kullanılan bu türbenin de sanki üstüne altın ekilmiş.”

say-: Saymak. (Dört kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 744 say- / *sa- ; Clauson 1972, s. 781 sa-)

93. **Beyit:** Harem kapuların **şaydum** tamāmet

Kamu kırk dört kapudur zī‘ alāmet

“Eksiksiz saydığım harem kapıları toplam kırk dört olağanüstü kapıdır.”

221. **Beyit:** O kubbeye yanan her gice kandil

Ki üç yüz ellidür **şaydum** anı bil

“(Ey Müstakbel Hacı!) O kubbeye her gece yanan kandil(ler)i(n adedini) üç yüz elli (olarak) saydığımı (da) unutma.”

243. **Beyit:** Sokağdan ta Harem içre girince

Çu **şaydum** nerdübānı ben görince

“Sokaktan haremin içine girerken merdiveni(n basamaklarını) saydım.”

42. **Beyit:** Direkleriñ sağışı üç yüz üçdür

Ki degme kişi **şaymaz** anı gücdür

“Herkesin sayarken zorlanacağı direklerin sayısı üç yüz üçtür.”

sev-: Sevmek. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 758 sev- / *se- ; Clauson 1972, s. 784 sev-)

353. Beyit: Hâk Çalabum lutf işleye habibine bağışlaya

Ol ki **sevmezdi** suçlaya ta biline celâleti

“...(İşte böyle bir ortamda Keşke) Adil Tanrım, yüceliğini gösteren bir iyilik yaparak (bizleri kimseyi) suçlamayı sevmeyen Sevgili Peygamberi’ne havale etse.”

sil-: Silmek. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 780 sil- ; Clauson 1972, s. 824 sil-)

98. Beyit: Bu iki halka arası kilid bil

Çıkarsañ işigine var yüzün **sil**

“Arası kilit olan bu iki halkanın eşiğine çıkarsan varıp (ona) yüzünü sür.”

293. Beyit: Namâz kılınur andan sen dahı kıl

Du‘â idüp elüñ götür yüzün **sil**

“(Orada) Namaz kılındığından (dolayı) sen de (namaz) kılıp dua ederek elini yüzüne götürüp yüzünü sil.”

sor-: Sormak. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 799 sor- ; Clauson 1972, s. 843 so:r-)

160. Beyit: Odur hem kûbbe-i silsile **şorgıl**

Naşib olup kalıcak gey nazar kıl

“Ayrıca zincirleme kubbeyi araştırarak [orada] kalmak nasip olursa [oraya] iyi bak.”

315. Beyit: Yârenler **şordı** baña (ki) ne gördüñ

Hikâyet eyle bize sen ki gördüñ

“Dostlar(ım) bana “Gördüklerini bize öyküle!” diyerek ne gördüğümü sordu.”

sür-: Sürmek. (Sekiz kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 823 sür- ; Clauson 1972, s. 844 sür-)

213. Beyit: Önindedür Resûlüñ kâdemi hem

Yüzüñ **sür** ki ola derdüñe merhem

“Ayrıca derdine merhem olması için (Muhammed) Peygamber’in (senin) önündeki ayak izine yüzünü sür.”

235. Beyit: Gelüñ Halîlu’llâhavaralum, türbesine yüz **sürelüm**

Cānumuz kurbān virelüm, şey li’llillâh yâ Halîlu’llâh

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Gelin Halilürrahman şehrine varıp canımızı (İbrahim yolunda) feda edercesine türbesine yüz sürelim! Allah (rızası) için (az bir) şey (ver) ey Allah Dostu (İbrahim Peygamber)! ”

274. Beyit: Resûl mihrabı andadur göresin

Namaz kılup aña yüzün **süresin**

“Orada (Allah) Elçi(si)’nin mihrabını görünce namaz kıl ve ona yüzünü sür.”

301. Beyit: Mübârek türbeyi hem yine gördük

Varup yine yüzümüz ana **sürdük**

“Ayrıca (o) mübarek türbeyi yine görüp (yanına) vararak ona yine yüzünüzü sürdük.”

347. Beyit: Yüzlerin **sürür** kâdeme tevbe kılurlar nedeme

Ol Nebiyyü’l-mükerreme getürürler şalavâtı

“(Hacılar) Yüzlerini (Muhammed Peygamber’in) ayak izine sürüp pişmanca tövbe ederken (Allah’ın) o Saygın Peygamber(in)e dua ederler...”

348. Beyit: Şahre altına girürler imame yirin görürler

Yüzlerin yire **sürür(ler)** Hâka kılurlar secdeti

“...(Daha sonra) Sahre’nin altına girip gördükleri imamlık makamına yüzlerini sürüp (Adalet sahibi) Allah’a secde ederler.”

349. Beyit: Güruh güruh huccâc gelür minareye yüzün sürür

Göricegez hayrân olur ol şerif kûbbe Şahreti

“Grup grup gelen hacılar, minareye yüzünü sürerken o şerefli kubbe Sahre’yi görünce (ona) hayran olur.”

373. Beyit: Vardum ‘îsâ beşigine yüzüm sürdüm işigine

Girdüm yatdum beşiğine Kuds-i mübârekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki İsa Beşiği’ni ziyaret edip, eşigine yüzümü sürerek içine girip yattım.”

taş-: Taşmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 865 taş ; Clauson 1972, s. 559 taş-)

6. Beyit: Günâhlarum benüm hadden aşupdur

Deñizlerden biter olup taşupdur

“Benim günahlarım sınırları aşmış, denizlerden daha beter olup taşmıştır.”

toğ-: Doğmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 291 toğ- / *se- ; Clauson 1972, s. 465 toğ-)

133. Beyit: Kubaysar tağı dibinde bir laṭifyir

Meger anda toğupdur ol ‘Ali Şîr

“(Allah’ın) Aslan(ı) Ali’nin doğduğu bu sevimli yer, Kubaysar Dağı’nın dibindedir.”

tol-: Dolmak. (Üç kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 294 tol- ; Clauson 1972, s. 491 tol-)

32. Beyit: Ebübekr ile ‘Ömer bile yatur

Tolupdur anlaruñla iki yanı

“İki yanı (başka kabirlerle) dolmuş olan Ebû Bekir ile Ömer de (burada) yatıyor.”

228. Beyit: Haremüñ içi düpdüz kuyıldur

Çu yağmurdan tolar eyü şulardur

“Haremin içindeki dümdüz kuyulara yağmurla dolan sular güzeldir.”

291. Beyit: Medine şehrine andan girdi dirler

Ṭolupdur hurma ağacı o yirler

“(Allah’ın Elçisi’nin) Medine şehrine girdiği yer olarak anlatılan buralar, hurma ağaçlarıyla (an itibarı ile) dolmuştur.”

tur-: Durmak. (Beş kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 307 tur- ; Clauson 1972, s. 529 tur-)

41. Beyit: Direk üzre **turur** külli kemerler

Ki harc olupdur aña nice zerler

“Nice altınların harcandığı bu bütün kemerler direklerin üzerinde durur/üzerindedir.”

69. Beyit: Yidi gün biz Mısırlıyıla **turduk**

Niçe kez Ka‘ beye biz (1er) yüz urduk

“Mısırlıyla beraber yedi gün (orada) bulunarak çok defa Ka‘be’ye yüz sürdük.”

195. Beyit: Bunun gibi şerif yirde **turayın**

Gice gündüz Çalaba yalvarayın

“Bu kadar şerefli bir yerde (gelmişken) durayım gece gündüz Allah’a yalvarayım.”

300. Beyit: Biz anda çünkü üç gün **turduk** i cān

Görüben nûrı kılduk şükr-i Yezdān

“Ey Can(ım Dostum)! Biz burada da üç gün konaklayıp (Allah’ın) nuru(nu) görüp Allah’a şükrettik.”

312. Beyit: Yidi gün **turduk** irtesi gönüldük

Zamān ile ki bir gün eve irdük

“Yedi gün durup ertesi gün hareket ederek zaman içinde bir gün eve vardık.”

tut-: Tutmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 935 tut- ; Clauson 1972, s. 451 tut-)

33. Beyit: Şefâcatçi olısar ümmetine

Ṭutısar ümmeti bunca cihanı

“(Peygamber’in) Ümmeti cihanı tutacak, (Peygamber de) ümmetine şefaatçi olacak.”

tuy-: Duymak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 309 tuy- ; Clauson 1972, s. 567 tuy-)

129. Beyit: O ni‘ metden yiyüben hep ıoyarlar

Gine bunları kâfirler **ıuyarlar**

“O nimetten yiyip iyice doyduklarını kâfirler duyar.”

uç-: Uçmak. (Bir kez kullanılmış.)

(Gülensoy 2011, s. 954 uç- ; Clauson 1972, s.19 uç-)

385. Beyit: Ḥayālümnden geıer idüñ gönlüme nūr saıar idüñ

Sendireyerek **uıar idüm** i cānum Ḳuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! (Sen) Hayalimden geıip gönlüme nur saıarken ben (adeta) sendeleyerek uıardım.”

um-: Ummak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 966 um- ; Clauson 1972, s. 155 um-)

331. Beyit: Velī Haıdan **umar** Ḳuds ħürmetine

Baııılaya günahın fazletine

“...(Bu kul; Adalet sahibi) Allah’tan, Kudüs ħürmetine, günahlarının çokluğunun baııılanmasını umar.”

ur-: Vurmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1018 ur- ; Clauson 1972, s. 194 ur-)

169. Beyit: ıu mazhar olmııam it bana ıäre

Ki İblīs **urdı...**

“(Ey Allahım!) Şeytan (bana) vurduıu ve (...) için (buraya) erişmişken bana ıäre kıl.”

üş-: Üşüşmek. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1001 üş- ; Clauson 1972, s. 256 üş-)

308. Beyit: Gidişde añmaz imiş evini âdem

Dönişde **üşer imiş** başına ğam

“İnsan (gurbete) gidişte evini anmazmış (da gurbetten) dönüşte aklına kaygı(lar) üşüşürmüş...”

üşen-: Üşenmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Gülensoy 2011, s.1000 üşen- ; Clauson, Erdal, DLT ve Eren’de “üşen-“ fiiline rastlanmamıştır.)

Üşen-: Fiil Kökü

381. Beyit: Hâcılar ile koşanduk toprak oluban döşendük

Sanma ki yolda **üşendük** i cānum Kıuds-i mübarek

Ey Canım Kutlu Kudüs! Hacılar ile karışıp (yeri geldiğinde) toprağa serilirken¹ (sana gelen) yollarda (hiç) üşendiğimizi sanma.

var-: Varmak, ulaşmak. (On dokuz kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1010 bar- ; Clauson 1972, s. 354 bar-)

1. Beyit: Hudāvendā şükür olsun kapuña

Ki niyyet dutmuşam **varam** kapuña

“Ey Rabbi’m! Şükürler olsun; kapına ve huzuruna varmak için niyet ettim.”

13. Beyit: Ebübekrün evine durdı **vardı**

Çağırıp ev divārına el urdı

“(Peygamber,) Ebū Bekir’in evine gidip (evin önünde) durdu(ktan sonra onu) çağırıp ev(inin) duvarına el(ini) vurdu.”

66. Beyit: Hele bir gün irişdük Ka‘beye biz

Naşib ola Çalapdan **varasız** siz

“Bizim sonunda erişebildiğimiz Ka‘be’ye Allah size de varmayı nasip etsin.”

¹ Bazı hacıların yolda veya hac sırasında ölümünden de bahsediliyor olabilir.

80. Beyit: Ȧamu odından āzād olmağ için

Berriye ıssısına nol **avar** yan

“Cehennem ateşinden azat olmak için gidip çöl sıcaklığında yanmaya şaşırmamalı.”

98. Beyit: Bu iki halka arası kilid bil

Çıkarısañ işigine **var** yüzüñ sil

“Arası kilit olan bu iki halkanın eşiğine çıkarsan varıp (ona) yüzünü sür.”

122. Beyit: O Ȧağun üsti bir ulu mağāra

Bu sizlerden aña her kim ki **vara**

“Üstü yüksek bir mağara olan o dağa sizlerden her kim varırsa...”

167. Beyit: Ȧanukluğa **varursın** Hāk evine

Bir iş işle ki cānuñ da sevine

“Allah’ın evine şahitliğe gidiyorsan yapacağın iş, ruhunu ferahlatmalı.”

186. Beyit: Yüce Allah evine hem **varam** ben

Girü sağlığıla sizi görem ben

“(Ey Dostlar! İnşallah) yüce Allah’ın evine vardıktan sonra sizleri tekrardan sağlıklıca göreceğim.”

184. Beyit: Esen Ȧaluñ gönüldük hayr ile biz

Naşīb ola **varasız** dağı hem siz

“Hoşça kalın, bizim güzelliklerle yola çıktığımız gibi (inşallah) nasip olur da siz de (buralara) varırsınız.”

187. Beyit: İlāhī sen Ȧolay it kullaruna

Ki hoşlıklarıla **varam** evüñe

“(Ey Tanrı!) Güzelliklerle senin evine varırken (Sen bu yolculuğu bu) kullarına kolay kıl.”

210. Beyit: İçindedür demürden nâr ağacı

İkidür bu ağaç **var** gör i hacı

“Ey (Müstakbel) Hacı, (bu yapının) içindeki iki (tane) demirden nar ağacını (buraya) varıp (mutlaka) gör.”

235. Beyit: Gelün Halîlu’llâha **varalum**, türbesine yüz sürelüm

Cānumuz kırbān virelüm, şey li’llâh yâ Halîlu’llâh

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Gelin Halilürrahman şehrine varıp canımızı (İbrahim yolunda) feda edercesine türbesine yüz sürelim! Allah (rızası) için (az bir) şey (ver) ey Allah Dostu (İbrahim Peygamber)!”

261. Beyit: Birbiri karşısına yatmış anlar

Gücün yitse erinme sen dahı **var**

“Ayrıca sende tasa kalmaması için oradaki Yakup Peygamber’i de ziyaret et.”

264. Beyit: Birbiri karşısında türbesi var

Gücün yitse üşenme sen dahı **var**

“(Ey Müstakbel Hacı!) Onların karşılıklı türbesinin olduğu bu yere, gücün yetiyorsa, üşenmeyip sen de gel!”

277. Beyit: Varuban bunları kılduk ziyâret

Varursañ saña da itdük işâret

“Ulaşılarak ziyaret ettiğimiz buraları sana da gelmen için önerdik.”

280. Beyit: Bakî‘ içre yapılmış kûbbe kim var

Varıcağaz üşenme aña da **var**

“(Ey Müstakbel Hacı!) Cennet’ül-Bakî’nin içine yapılan kubbenin yanına da üşenmeyip git.”

321. Beyit: Mübârek yol durur **varuñ** i yârân

Geçer tizçek eglenmez bu devran

“Ey Dostlar! Zaman durmayıp çabucak geçeceği için bu kutlu yola (bir an önce) çıkın!”

370. Beyit: Cennet kapusın **var** gör anda olur cennet-i hür

İçi taşı tolu nūr Kıds-i mübârekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki içi dışı nur dolu olan cennet kapısın (ın ardın)da gözü güzeller cenneti olabileceğinden gidip orayı ziyaret et.”

390. Beyit: Dir idüm nice varayım ya seni kanda göreyin

(...) (i cānum Kıds-i mübarek)

“(Ey Canım Kutlu Kudüs!) Sana nasıl varıp seni nasıl göreyim derdim (...)”

vér-: Vermek. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1013 ber-/bir- ; Clauson 1972, s. 451 be:r-)

342. Beyit: Ol bir yüce Sübhān durur ‘ātāsı çok Sulṭan durur

Kıllarına Rahmān durur(ki) **vérmiş** dürlü ni‘ meti

“(Bize) Türlü nimetleri veren o yüce (Allah); kusursuz, cömertliği fazla bir hakimiyet sahibi, kıllarına (karşı da) bağışlayıcıdır.”

yağ-: Yağmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1025 yag- ; Clauson 1972, s. 896 yag-)

389. Beyit: Raḥmet yağmurları **yağar** naşib olanlara deger

Münācātlar göge aḡar i cānum Kıds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Yakarışlar göge yükselince bağışlanma yağmurları yağıp nasip olanlara değer.”

yalvar-: Yalvarmak. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1049 yalvar- ; Clauson 1972, s. 920 yalvar-)

111. Beyit: Mü’ezzinler o kıbbe üzre dururlar

Gice gündüz Çalaba **yalvarurlar**

“Müezzinler gece gündüz Allah’a yalvarmak için o kubbemin üzerindedirler.”

195. Beyit: Bunun gibi şerif yirde tırayın

Gice gündüz Çalaba **yalvarayın**

“Bu kadar şerefli bir yerde (gelmişken) durayım gece gündüz Allah’a yalvarayım.”

yan-: Yanmak. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1053 ya- ; Clauson 1972, s. 941 yan-)

80. Beyit: Tıamu odından āzād olmağ için

Berriye ıssısına nola var **yan**

“Cehennem ateşinden azat olmak için gidip çöl sıcaklığında yanmaya şaşırmmalı.”

105. Beyit: Her iki mıl arası iki kındıl

Giceler şubh olunca ol **yanar** bil

“Her iki mil arasında iki kandilin geceleri sabaha kadar yandığını bil.”

yat-: Yatmak. (Sekiz kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1086 yat- ; Clauson 1972, s. 884 yat-)

32. Beyit: Ebübekr ile ‘Ömer bile **yatur**

Tolupdur anlarıñla iki yanı

“İki yanı (başka kabirlerle) dolmuş olan Ebû Bekir ile Ömer de (burada) yatıyor.”

52. Beyit: O dağı türbe içre ayru **yatur**

Çamunuñ türbesinde berk urur nūr

“O (Peygamber) türbesinin içinde ayrı yatmasına rağmen hepsinin türbesinde nur parlar.”

56. Beyit: Buluşmışlar kucuşmışlar **yaturlar**

Bularuñ yatduğı yir külli nurlar

“Onların buluşup, sarılıp yattığı yerler tamamen nur(larla dolu).”

62. Beyit: **Yatur** içinde bunca enbiyālar

Haremden taşra **yature** vliyalr

“Haremin içinde bir sürü peygamber, dışında evliya yatıyor.”

63. Beyit: ‘Alî Bekke **yatur** şehriñ ucında

Ziyâret kıl varıcağ anı sen de

“(Medine) Şehrin(in) (Mekke) sınırında uzanan meşhur Bekke’yi (oraya) varınca sen de ziyaret et.”

373. Beyit: Vardum ‘İsâ beşigine yüzüm sürdüm işigine

Girdüm **yatdum** beşigine Kuds-i mübarekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki İsa Beşiği’ni ziyaret edip, eşigine yüzümü sürerek içine girip yattım.”

250. Beyit: Ki **yatmışdur** o Tañrınıñ Resûli

Düzetmişler üzerinde uşûli

“O Allah’ın Elçisi’nin yattığı yeri uygunca düzenlemişler.”

251. Beyit: **Yatur** mescid içinde türbe üsti

Halîlu’llâh Nebidür Tanrı dostı

“Mescit içindeki türbe üstünde Allah Dostu İbrahim Peygamber yatar.”

255. Beyit: Hatunı Sâre dağı anda **yatur**

Ziyâret eyle cânıñ nûra batur

“(İbrahim Peygamber’in) Eşi Sâre’nin de yattığı bu yeri ziyaret ederek ruhunu nura batır.”

259. Beyit: Yakın **yatur** buna İshâk Peyâmbur

Yakındur hem bunun kabrine menber

“Bunun yakınındaki İshak Peygamber’in kabrine minber de yakındır.”

261. Beyit: Birbiri karşısına **yatmış** anlar

Gücüñ yitse erinme sen dağı var

“(Ey Müstakbel Hacı!) Onların karşı karşıya yattığı bu yere, gücün yetiyorsa, üşenmeyip sen de gel!”

262. Beyit: Yine anda **yatur** Ya‘kûb Nebî hem

Ziyâret kıl ki sende kalmayağam

“Ayrıca sende tasa kalmaması için oradaki Yakup Peygamber’i de ziyaret et.”

263. Beyit: H̱atunı Ḻıka(dur) hem karşıusunda

Yatur ol dağı anda ğayrı sinde

“Ayrıca (Yakup Peygamber’in) karşıısındaki başka bir mezarda da eşı Lika (Lea) yatar.”

266. Beyit: Yūsuf Peyğamber atasına yakın

Yatur düzmişler ana dağı bir sin

“Babasına yakın yatan Yusuf Peygamber’e de bir mezar inşa etmişler.”

281. Beyit: Bilün‘ Abbas o kubenün içinde

Yatırmış Hüseyinle bile anda

“(Ey Müstakbel Hacılar!) Abbas ve Hüseyin’in orada, o kubbenin altında yattığını bilin.”

282. Beyit: İmam Mâlik de bir türbede dağı

Yatur anda görürsin anı dağı

“(Ey Müstakbel Hacı!) İmam Mâlik’in de oradaki bir türbede yattığını (oraya gidersen) görürsün.”

284. Beyit: Dağı anda **yatur** ol İbn-i ‘ Affān

Ki oldur haş şaḥābe adı ‘ Oṣmān

“Affan oğlu Osman adlı önde gelen sahabe de orada yatar.”

287. Beyit: Şara getürmemişler anda **yatur**

Resūlden gelür ana dāyimā nūr

“Şehre getirilmeyip orada yatan Hamza’ya sürekli (Allah’ın) Elçi’(sin)den nur gelir.”

298. Beyit: Zirā anda **yatur** dostı Muḥammed

Temām it sözüñi bunda sen Aḥmed

“...Çünkü (Allah’ın) dostu Muhammed orada yatar. (Ey) Ahmed (Fakih)! Sen (de) burada (bu konuyla ilgili) sözlerini noktala.”

yığ-: Menetmek, alıkoymak, sakınmak. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1134 yığ- ; Clauson 1972, s. 897 yığ-)

83. Beyit: Özüñi **yığ** harām işden hemīşe

Ki yarın kılmayasın āh u fīgan

“Yarın inleyip haykırmamak için kendini haram işten hep alıkoy.”

yé-: Yemek. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1105 yé- ; Clauson 1972, s. 884 yé-)

232. Beyit: Harem içre kaba gölge ağaçlar

Yimişin **yér** fakırlar dağı açlar

“Yoksul ve açlar Harem’in içindeki büyük ve gölge ağaçların meyvelerini yer.”

38. Beyit: Haremün vasfını dağı diyelüm

Tuṭīler gibi şekerler **yéyelüm**

“Haremin özelliklerini de söyleyerek papağanlar gibi şekerler yiyelim.”

yét-: Yeter olmak. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1129 yit- ; Clauson 1972, s. 885 yit-)

48. Beyit: Bilürsin saña **yéter** va‘ zılapend

‘İbādetdür hüner it iy hüner-mend

“Ey hüner sahibi! “(Asıl) Hünerin ibadet olduğunu bildiğinden hüner göster(melisin)!” öğüt ve önerisi sana yeter(lidir)!”

yit-: Erişmek, ulaşmak. (İki kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1148 yit- ; Clauson 1972, s. 885 yit-)

290. Beyit: Resül Ka‘ beden çıkmış gitmiş

Gelüben bu didüğüm yire **yitmiş**

“(Allah’ın) Elçi(si), Kâbe’den çıkıp gittikten sonra bu anlattığım yerevarmış.”

299. Beyit: Mısırlu durdı bir gün göçdi gitdi

Girü geldügi yola Bedre **yitdi**

“Mısırlı (rehber bizi) bir gün konaklatıp (sonra) göçürerek geldiğimiz yola (yani) Bedir’e tekrar ulaştırdı.”

yürü-: Yürümek (İkikez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 1194 yo- ; Clauson 1972, s. 957 yorı)

3. Beyit: Yüzüm sürem senün görklü evüne

Yürüyem ıssı kumlarda sevüne

“(Ey Allah’ım! Nasip et de o) Sıcak kumlarda sevginle yürüdükten (sonra) senin (o) güzel evine yüzüm(ü) süre(bile)yim.”

47. Beyit: Hele sen dünyede imdi **yürürsin**

Ölüp gidenleri her dem görürsin

“İşte şimdi sen dünyada ölüp gidenleri her an görerek yürürsün.”

3.1.2. Türemiş Fiiller

Çalışmamıza konu olan eserde türemiş fiiller toplam 100 adettir. Bunlardan 28'i isimden, 72'si fiilden türemiştir. İsimden türeyen fiillerden 26'sı Türkçe köklerden türerken 2'si de yabancı isim kökünden türemiştir: “ısmarla-” fiili Farsça, “suçla-” Çince isim köklerinden türemiştir. Fiilden türeyen fiillerden 72'si Türkçe fiil köklerinden türemiştir.

B biçim bilimsel çalışma aşağıdaki gibidir:

3.1.2.1. İsimden Fiil Yapım Ekleriyle

+A-: Clauson, söz konusu ekin Türkçedeki isimden fiil yapım eklerinin en eskisi olabileceğini söylemiştir (2007, s. 194). Ekin Köktürkçe, Eski Uyğurca, Karahanlıca, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi izleğinde hiç değişmeden geldiği görülmektedir.

beñzet-: Benzetmek. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, 352 beniz / Gülensoy 2011 , 132 beniz)

beñ(i)z: İsim Kökü.

+e-: İsimden Fiil Yapım Eki.

-t(d)-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

306. Beyit: Yédi ırmak aķar şehrin ucına

Ĥaťadur **beñzedürsem** Rûm u Ćine

“(İçinde) Ucuna (doğru) akan yedi ırmağın olduğu bu ŝehri Anadolu ve Ćin’e benzetmem (bu ŝehrin buralardan daha güzel olduğunu düşünmediğim için yaptığım bir) hata olur.”

dile-: Dilemek, istemek. (Üç kez kullanılmış.)

Bazı araştırmacılar aşağıdaki gibi tahlil ederek türediğini kabul etmiştir:

Ti->Di-: Fiil Kökü, -l: Fiilden İsim Yapım Eki (Brockelmann- Brockelmann, 1954, s. 72; Eren, 1999, s. 112; Gülensoy, 2007, s. 283), -e-: İsimden Fiil Yapım Eki (Gülensoy, Tuncer, 2007, s. 283). Clauson, 1972, s.492 tile ; Tietze, s.415 tile. Kelimenin kökü olan “tıl” Eski Uyğurcada ve Karahanlı Türkçesinde tat alma organı, lisan ve söz gibi

anlamlara gelmektedir. Aynı kelime yine Eski Uygurca ve Karahanlı Türkçesi dönemlerinde aynı anlamlarda olmasına rağmen “tıl” şeklini almıştır.

Gabain söz konusu kelimeyi kalın sıradan, Radloff ise ince sıradan tespit etmiştir (Caferoğlu, 1968, s. 236-239). Kelimenin türemiş şekli “tile-” de aynı biçimde Gabain’in Uyguerca çalışmaları arasına girmiştir (Caferoğlu, 1968, s. 236-239). Daha sonraki süreçte kelime özellikle Batı Türkçesinde dile- şekline dönüşerek devam etmiştir (Çağbayır, 2007, s. 1223). Biz de “dil” ile bağlantı kurarak sözcüğün kökünü “dil” olarak aldık.

tıl>dil: İsim Kökü

+e-: İsimden Fiil Yapı Eki

217. Beyit: Bile gitmek **diledi** Nebiyile

Bucağı Şahrenûñ kâlkmışdı bile

“Hatta Sahre’nin etrafı (Allah’ın) Elçi(si) ile gitmek isteyerek yükselmişti.”

135. Beyit: Yine işit Resûlûñ hâlin iy cân

O kâfirler **dilerler** dökeler kıan

“Ey Can! Peygamber’in durumunu ve o kâfirlerin (nasıl) kan dökmek istediklerini (benden) dinle.”

2.Beyit: **Dilerem** hazretüñden sağlîk ola

Ki tâkat getiri bilem bu yola

“Katından bu yolda gücümün yetmesi için sağ(lıklı) olmayı diliyorum.”

düzet-: İnşa etmek, inşa ettirmek, düzenlemek, tasarlamak, imar etmek. (Beş kez kullanılmış.)

Eski Türkçenin söz varlığında ve etimolojik sözlüklerde bu sözcüğe rastlanmamıştır. Ancak, bu sözcüğü kök ve ek bakımından aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

*düz: İsim kökü.

+e-: İsimden Fiil Yapım Eki.

-t-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

209. Beyit: Nebîdür mu‘ cizât ile **düzetmiş**

Teferrüc itmege bir hōş iş itmiş

“(Davud Peygamber’in) Peygamber olduğu için mucizeler (yardımı) ile (burayı) yapması gezmeye (yönelik) çok estetik ve isabetli bir iş olmuş.”

220. Beyit: Çu bir zencîrde var biş yüz kandîl

Muşannifler **düzetmiş** anı gey bil

“(Ey Müstakbel Hacı!) Burayı düzenleyenlerin (her) bir zencirde beş yüz kandil (olacak biçimde bir) sınıflandırma yaptığını iyice anla.”

229. Beyit: Kâmu Kuds ehli bu şudan içerler

Anı eyle **düzetmiş** bin erenler

“Bin ermiş (kişi), bütün Kudüs halkının bu sudan içmesini uygun görmüştür.”

250. Beyit: Ki yatmışdur o Tañrınıñ Resûli

Düzetmişler üzerinde uşûli

“O Allah’ın Elçisi’nin yattığı yeri uygunca düzenlemişler.”

113. Beyit: Bu Kâ‘ benüñ ıolayı dört yanında

Ki mihrâblar **düzetmişlerdür** anda

“Bu Kâbe’nin civarı ve çevresinde mihraplar inşa edilmiştir.”

+DA-: Bu ek Clauson’a göre de “-lA ekinin sonraki hali” dir. (Clauson, 1972, s. 194). Ekin hem d’li hem t’li şekli mevcuttur. Ek, tarihî ve güncel bütün lehçelerde kullanılmaktadır. Batı Türkçesinde iste- fiili dışında şırıl-da-, hışır-da-, fısılda- gibi yansıma sözcükler için kullanılmaktadır (Ergin, 1997, s. 173). Fakat bu noktada ses taklitleri dışında iki kelimedede daha bu ekin varlığı unutulmamalıdır: parıldamak ve ışıldamak.

Bu ekin çalışmamızı asıl ilgilendiren kısmı ise ünde- fiilidir. Söz konusu fiil bazı araştırmacılara göre Çağatay ve Harezmi sahasında görülmekte iken Batı Türkçesinde yoktur (Eckmann, 1988, s. 44; Toprak, 2005, s. 58). Söz konusu fiile Maniheizm ve Budist Uygur metinleri (Clauson, 1972, s. 180) ve İslami Dönem ilk eserlerinden KB ve DLT’de rastlamaktayız. Fakat daha sonra Şeyyat Hamza’nın Yusuf u Züleyha’sı (13. yy.) ve birçok 14. yy. eserinde (Garipname, Kadı Burhaneddin Divanı, Kısas-ı Enbiya, Süheyl ü

Nevbahar) geçmektedir. Tabii ki sonraki yüzyıllarda da kullanılan bir kelime olmuştur fakat çalışmamıza konu olan KEMŞ'den önceki eserleri baz aldığımız için burada duruyoruz. Kısacası kelime zannedildiği gibi Batı Türkçesinden önceki evrelere ve Doğu Türkçesine özgü bir kelime değildir.

ünde-: Seslenmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 180 ün)

ün: İsim Kökü.

+de-: İsimden Fiil Yapım Eki.

343.Beyit: Hâbibine emr kıılır Mekkedden Akşâyagelür

Enbiyâlar şaf şaf olur **ünder** anda imameti

“(O yüce Allah) Sevgili Peygamberi (Muhammed)e emredip (Muhammed de) Mekke’den (Mescid-i) Aksa’ya gelince (diğer) Peygamberler orada saf saf dizilip imamlık için (Muhammed’i) çağırır.”

+IA-: 11. yüzyıl veya daha öncesinden kalan, başlangıçta geçişli fiiller yapmak için kullanılan bir ek iken (Clauson, 2007, s. 194) daha sonraki dönemlerde geçişsiz fiiller de türetmiş, her dönem işlek olarak kullanılmıştır. O kadar işlektir ki dilimizde en çok kullanılan isimden fiil yapım eki kabul edilir (Ergin, 1997, s. 170). Ayrıca bu ek ile kaynaşan -n-, -ş- ve -t- ekleri “-IA-n-, -IAş- ve -IA-t-”biçimlerini alarak neredeyse müstakil birer ek yapısı kurmuştur (Demirci, 2010, s. 177).

adımla-: Adım atmak, yürümek, adımla ölçmek. (Üç kez kullanılmış.)

(Tietze 254 / ad- ; Gülensoy 2011, s. 49 at- ; Clauson 1972, s. 36 ad- / at-)

Āt->ad-: Fiil kökü.

-ım: Fiilden İsim Yapım Eki.

+IA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

38. Beyit: İki yüz adım ölçdüm uzununu

Dağı üç yüz **adımladım** inini

“(Haremin) Boyunu iki yüz, enini ise üç yüz adım (olarak) ölçtüm.”

88. Beyit: İnin **adımladum** ben yüz yigirmi

Ki dört bucaqlıdur degül degirmi

“Benim enini yüz yirmi adım saydığım (Harem), yuvarlak değil dört köşelidir.”

147.Beyit: Yüz altmış adım ölçdüm uzununu

Dağı adımladum yüz kırk inini

“Boyunu yüz altmış adım ölçerken enini yüz kırk adımladım.”

ağla-: Ağlamak. (İki kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s.85 İğ yansıma kökü / Gülensoy 2011, s.56 ığla-)

İğ>Ağ: İsim Kökü.

+IA-: İsimden Fiil Yapım eki.

13.Beyit: Kişinün şād olur göñli vü canı

Ne gözdür göricek **ağlamaz** anı

“Onu gören kişinin gönlü ve canı (sevinçle) ferahlayacağından (o kişinin) gözü (sevinçten) ağlamaz olur mu?”

360. Beyit: İsteyüp bulmayalar āhidüp **ağlayalar**

Halāyığuñ gözinden kim ola penhāni Kuds

“... Gözlerine görünmeyen Kudüs’ü isteyip bulamayan (insan) topluluklar(ı) ah edip ağlarlar.”

bağışla-: Bağışlamak. (Üç kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 321 bağış ; Gülensoy 2011. s. 105 bağış)

bağış: İsim Kökü.

+IA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

233. Beyit: Ki didüğümnden artuğdur bu evsāf

Çu evsafı **bağışlar** bunca eltāf

“(Aslında buraların) Nitelikler(i) söylediğimden fazla olup bu kadar güzellik de bu nitelikleri (bizlere hediye olarak) sunar.”

331. Beyit: Velî Hağdan umar ẖuds hürmetine

Bağışlaya günahın fazletine

“...(Bu kul; Adalet sahibi) Allah’tan, Kudüs hürmetine, günahlarının çokluğunun bağışlanmasını umar.”

353. Beyit: Hağ Çalabum luğ işleye habibine **bağışlaya**

Ol ki sevmezdi suçlaya ta biline celâleti

“...(İşte böyle bir ortamda Keşke) Adil Tanrım, yüceliğini gösteren bir iyilik yaparak (bizleri kimseyi) suçlamayı sevmeyen Sevgili Peygamberi’ne havale etse.”

derle- Terlemek. (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972 s. 548 te:r ; Gülensoy 2011, s. 279 te:r)

te:r / der ? : İsim Kökü.

+1A-: İsimden Fiil Yapım Eki

202. Beyit: O kûbbe içi mermer taş mermer

Bakınca heybet alır kişi derler

“İçi dışı mermer olan o kubbeye bakınca insan saygıyla ürperip terler.”

diñle- Dinlemek. (Dört kez kullanılmış.) (Clousen 1972, s.522 “tın” yansıma kökü / Erdal1991, s.448 “tın” yansıma kökü / Gülensoy 2011, s.286 dinle- *tın)

tıñ>diñ : İsim kökü (Yansıma).

+1A-: İsimden fiil Yapım Eki

136.Beyit: ẖoyup gider buları cümle küffâr

‘Acâyibdür bu sözler **dinle** iy yâr

“Ey Dost! Bütün kâfirlerin onları bırakıp gitmesinden sonra olanları anlatacağım ilginç sözlerimi dinle.”

50. Beyit: Kulak dut **diñlegil** sen işbu sözi

Çevirmegil bu sözde ısrâ yüzi

“(Ey Nefsim ve Okuyucu!) Sen bu söz söylenirken yüzü(nü) kulağına küpe olacak şeyden çevirmeden (bu söze ve bana) kulak verip bu sözü dinle!”

51. Beyit: Hâkuñ tevfiķiyile düzmişem ben

Resûle vir şalavât **diñlegil** sen

“Ben Allah’ın yardımıyla nazmederken sen (beni) dinleyip Peygamber’e salavat getir.”

316. Beyit: Bu medhî çün haķınca **diñlemişdüm**

Aluban hem bilemce gizlemişdüm

“(Yazacağım) Bu övgü metnini (daha önce birinden) düzgünce dinleyerek yanıma alıp saklamıştım.”

318. Beyit: O dostlar kim dirilmiş bunu **diñler**

Kimi ‘ âşık oluban niyyet eyler

“O dostlar(ım)ın kimi toplanıp bunu dinlerken kimi (mukaddes yerlere) aşık olarak (hacca gitmeye) niyet eder.”

eyle-Yapmak. (Clauson 1972, s. 57 ed ; Gülensoy 2011 s. 351 *ed)

ed(y): İsim Kökü.

+1A-: İsimden Fiil Yapım Eki.

292. Beyit: Bir ulu mescid **eylemişler** anda

Varıcaķ bir namaz kılāni sen de

“(Ey Müstakbel Hacı!) (Oraya) Yapılan o ulu mescide varınca sen de hemen orada bir namaz kıl.”

gizle- Gizlemek. (İki kez kullanılmış.) C(lauson 1972, s. 760 kız ; Gülensoy 2011, s. 372 kız)

kız: İsim Kökü.

+1A -: İsimden Fiil Yapım Eki.

359. Beyit: Dünyānuñ āhırinde Hāk ẖudsini **gizleye**

Ḥalāyıklar söyleşüp eydeler kim ẖanı ẖuds

“Dünya (hayatı)nın sonunda Allah Kudüs’ünü gizlese (insan) toplulukları “Kudüs nerede?” diye söyleşirler...”

316. Beyit: Bu medḥi çün haḳınca diñlemişdüm

Aluban hem bilemce **gizlemişdüm**

“(Yazacağım) Bu övgü metnini (daha önce birinden) düzgünce dinleyerek yanıma alıp saklamıştım.”

ışmarla-: Bırakmak, havale etmek. (Bir kez kullanılmış.) (“Sipariş” kelimesi de Farsçada aynı kökten gelir.)

sipūr = ospār > ışmar: Farsça kökenli isim kökü.

+IA -: İsimden Fiil Yapım Eki.

173.Beyit: Saña **ışmarladum** hem ehl-i beytüm

Münācāt birle oş bunca beytüm

“(Ey Allah’ım! Bu yola çıkarken) İşte bu kadar beytimi kurtuluş temennisine vesile kılıp ev halkımı (da) senin gözetimine bıraktım.”

karşula-:Karşılama. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s. 471 karşı ; Claunson 1972, s. 663 karşı)

karşu: İsim Kökü.

+IA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

304. Beyit: Çıkup Şām ehli bizi **karşuladı**

Görüben bizi hoş şāzılık itdi

“Şam halkı bizi karşılamaya geldiğinde (bizi) görünce güzel sevinçler gösterdi.”

sakla-: Saklamak, sakınmak, esirgemek. (İki kez kullanılmıştır.)

(Clousen 1972, s.803, “sak” uyanık, dikkatli / Gülensoy 2011, s.720 “sak” / Erdal 1991, s.514 “sak”)

sak: İsim kökü.

+IA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

144. Beyit: İlāhī bizi **sakla** ol ‘ araḳdan

Bilürsin nesnemüz yokdur ‘ araḳdan

“Tanrım, bu utançtan nasibimiz olmadığını biliyorsun, bizi o harareten esirge.”

345. Beyit: Mü’ezzinler şalā ider mü’minler Akşāya gider

Pāzişāhum yardım ider **şaklarlar** şavm u şalātı

“Padişahım yardım edip oruç ve namaz (ibadetini) koruduğu için Müezzinler (rahatça) sala okuyup iman edenler de (yine rahatça Mescid-i Aksa’ya gide(bili)r.”

soyla-: Aslını aramak, anlamak (Aslan Erol 2018, s.473 soy; Tezcan 1978c, sab>sav>sov>soy)

soy: İsim kökü.

+IA-: İsimden fiil yapım eki.

14. Beyit: Ebūbekr evde degül diyü söyler

Resūlu’llah Bū Bekri anda **şoylar**

“(Peygamber’in el vurduğu taşlardan biri) “Ebū Bekir burada değil” diye söyleyince Allah’ın elçisi Ebū Bekir’i orada arar.”

söyle-: Söylemek. (Dört kez kullanılmış.)Sözcüğün etimolojisiyle ilgili ;

*Eski Uygur eserlerinden “Üç İtigsizler”de kelimenin artık “sav” biçimini (Caferoğlu, 1968, s. 199), Karahanlı eserlerinden DLT’de ise “saw” biçimini aldığını görmekteyiz (Atalay, 1985, I, s. 97).

*Geçiş dönemi eserlerinden Dede Korkut’ta ise kelime “soy” halini almıştır (Ergin, 1964, s. 207).

*Kelimenin isim olarak “sov/sow/söv/söw” veya “söy” biçimi yoktur fakat “+IA-” fiil yapma ekiyle birlikte kullanıldığı yapılar dikkat çekicidir.

*Kelime Türkçenin hiçbir evresinde “sabl-” gibi bir fiil de türetmemiştir ancak sonraki evrelerden Karahanlı Türkçesinde DLT’de “savla-” fiili vardır. Yine TDK’nin Tarama Sözlüğü’nde de aynı fiil vardır (Bu noktada Türkiye Türkçesindeki “sav” ve “savlamak” kelimeleri bu değişimin dışında gerçekleşmiş yapay bir durumdur).

*Birçok Türk diyalekti hakkında bilgi verilen DLT’de “söwle-/sövle” şekli mevcuttur (Çağbayır, 2007, s. 4320).

*Kelime Kıpçak Türkçesi eserlerinden “Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye”de ise “seвле-” şeklini almıştır (Toparlı, 2007, s. 233).

*Kelimenin yine “manzum bir eser söylemek” anlamında “soyla-” biçimi de tarihi Türkçe içindeki yerini almıştır (Çağbayır, 2007, s. 4307). Aynı kelime Artvin ve Rize ağızlarında da direkt söylemek anlamında kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu online Derleme Sözlüğü).

*Yine Ağızlar (Derleme) Sözlüğü’nde “söğlemek” şekli de mevcuttur.

*Tüm bunları topladığımızda değişimin kelimenin kökünde başlayıp gövdede devam ettiğini görmekteyiz. Meseleyi özetleyecek olursak şöyle bir analiz ortaya çıkar:

sab>sav/saw>soy(?) → savla-/sawla->seвле->söwle->söğle->söyle- veya savla-/ sawla->soyla>söyle-

*Kelimenin etimolojik gelişimi bizce yukarıdaki gibidir. Türkçenin çeşitli evrelerinde bu kelime, bu şekillerin mutlaka biri ile yer almıştır. Köktürk Yazıtlarında “sab” biçiminde “söz” anlamında kullanılan kelime, bu anlamını biraz genişletse de koruyarak ve yavaş yavaş da şekilsel olarak değişerek kullanılmaya devam etmiştir.

ab>saw>söw>söy: İsim kökü.

+IA-: İsimden fiil yapım eki.

11 ve 12. Beyit: Resûl dağı Ebübekrüñ evine

Varup dişe gerekdür kim sevine

Şu karşığı divârdan bir karşıaş

Resûle **söylemişdür** kaldurup baş

“(Belki de bu sırada)şu karşıki duvardan bir taş başını kaldırıp Peygamber’e “Peygamber’in de Ebu Bekir’in sevinmesi için (onun) evine gidip (bu durumu) söylemesi gerekiyor.” demiştir.”

14. Beyit: Ebübekr evde degül diyü söyler

Resûlu'llah Bū Bekri anda şoylar

“(Peygamber’in el vurduğu taşlardan biri) “Ebū Bekir burada değil” diye söyleyince Allah’ın elçisi Ebū Bekir’i orada arar.”

354. Beyit: Miskîn Faķih ne söylessün fazlın nice şerh eylesün

Ol enbiyalar kıblesin pâzişâh ider midħati

“Zavallı (Ahmet) Fakih (Kudüs’ün) üstün niteliklerini hiçbir sözle ve biçimde açıklayamazken (onun övgüsü) bu peygamberler kıblesini (yeryüzünün) padişah(ı) kılar.”

366. Beyit: ẖudsün öni қayadur қapusı қibleyedür

Ol қaya kim söyledi ẖuds-i mübârekdedür

“Önü kaya olan ve kapısı kibleye bakan kutlu (şehir) Kudüs’teki o kaya, Kudüs’te olduğunu (bana kendi) söyledi.”

suçla- Türemiş Fiil. (Bir kez kullanılmış.) (Gülensoy 2011, s.812 suy / suç ; Clauson 1972, s. 794 suç)

zui >suy>suç: İsim Kökü (Çince Kökenli

+lA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

353. Beyit: Hâķ Çalabum luţf işleye ħabîbine bağışlaya

Ol ki sevmezdi suçlaya ta biline celâleti

“...(İşte böyle bir ortamda Keşke) Adil Tanrım, yüceliğini gösteren bir iyilik yaparak (bizleri kimseyi) suçlamayı sevmeyen Sevgili Peygamberi’ne havale etse.”

3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle

-DAr-: Bu ek hem Eski Anadolu Türkçesi hem de güncel Türkiye Türkçesi için işlek olmayan bir ek kabul edilmiştir (Gülsevin, 1997, s.147). Zaten çalışmamıza konu olan eserde de bir adet örneği mevcuttur: Göndermek. Bu fiil, tarihî evrelerde mevcuttur. Köktürkçe ve Eski Uygurcada köndür- (Clauson 1972, s.730), Divânü Lügat’it-Türk’te köndgermek (Atalay, 1985, III, s. 423) ve köndgürmek (Atalay, 1985, II, s. 199). Özellikle köndgermek fiilinin bu fiilin önceki biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Clauson *könt-< *kön-t- fiilinden türediğini belirtmiştir (Clauson 1972, s.730).

gönder-: Göndermek. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.730 / köndger- ; Gülensoy 2011, s. 381 *kön-)

gön-: Fiil Kökü.

-der-: Fiilden Fiil yapım Eki (Ettirgenlik göreviyle).

176. Beyit: Bize rahmet meleklerini **gönder**

O Münkîri Nekîri giri **gönder**

“(Ey Rabbimiz!) Bize rahmet meleklerini, Münker ve Nekir’i gönder.”

127.Beyit: Acıduklarını Allah bilürçün

Orada Cebra’ilden **gönderür** hön

“Allah acıdtıklarını bildiği için orada Cebra’il’le sofraya gönderir.”

-Dİr-/DÜr-: Genellikle ünsüzle biten fiillere gelerek ettirgen fiil türeten bu ek, her evrede işlek bir seyir sergilemiştir (Clauson 1972, XIVii). Zaman zaman oldurgan fiil de türeten ek, Eski Türkçede çoğunlukla -tUr, nadiren -dUr şeklindedir (Demirci, 2010, s.258). Başka bir ettirgenlik eki olan “-t-”ye göre daha kuvvetli bir ettirgenlik anlamı vardır (Gabain, 1988, s. 60). Bu durumun sebebi iki ettirgenlik ekinin (-t- ve -Ur-) birleşmesi olabilir (Hacıeminoğlu, 2003, s. 145-146). Köktürkçeden Osmanlı Türkçesine değin yuvarlak ünlülü kullanılmıştır (Karadoğan, 2001, s. 173). EAT’de ekin daha çok -dUr- biçimi kullanılsa da (Gülsevin, 1997, s. 139-140)Eski Türkçenin birer kalıntısı olan “getür-, götür- ve otur-” kelimeleri çalışmamıza konu olmuştur.

otur-: Oturmak. (Üç kez kullanılmıştır.) (Clauson – 1972, s.150 olur- ; Tekin 2000 / s.96 olur- ; *ol-Erdal 1991 / 197 olur-)

ol-:Fiil Kökü.

-tur-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

194. Beyit: Varınca fikrimüz gitmegidi hem

Çu gördüm Kudsı didüm **otur** ebsem

“Kudüs’ü görüp de (kendime) “(Orada) Sessizce otur!” demeden önce planımız oraya vardıktan sonra (geri) gitmekti.”

196. Beyit: **Oturdum** anda iki ay temāmet

Çu yoldaşlar çıkup gitdi selāmet

“Orada tam iki ay konakladıktan sonra yoldaşlar (benle birlikte) çıkıp sağlıklı çıkıp gittiler.”

137. Beyit: Zamān ile inerler şehre bunlar

Otururlar bir arada o cānlar

“Bir zaman sonra o canlar, şehre inip bir arada otururlar.”

-gİr-/gÜr-: -ç-, -d-, -r-, -ş- ve -z- ile biten fiillere getirilen bir ettirgenlik eki olan ekin Orta Türkçe dönemine kadar işlek olduğu görülmektedir (Clauson, 2007, s. 196). Ergin’e göre de EAT’de, Eski Türkçenin bir kalıntısı olarak birkaç kelimedede, özellikle de çalışmamızdaki tek örnek olan érgürmek fiilinde, bir süre yaşadıktan sonra bu ek kullanılmamıştır (Ergin, 1997, s. 203).Bazı araştırmacılar, ekin birkaç yapım ekinin birleşiminden oluştuğunu savunmuştur (Gabain, 1988, s. 128; Hacıeminoğlu, 1991, s. 23).

érgür- / érgir-:Erdirmek, erişirmek. (Üç kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.239 ér- / Gülensoy 2011, s.338 ér-)

ér-: Fiil Kökü.

-gür-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

174. Beyit: Beni maksuduma érgür çalabum

Bilürsin neydügin senden talebüm

“(Ey) istediklerimin ne olduğunu bilen Tanrı’m, beni hedefime ulaştır.”

77. Beyit: Ki beni bunda **érgürdi** çalabum

Bilür hoş neydügin andan talebüm

“Allah’ım ondan talebimin ne olduğunu kendisi bildiği için beni buraya ulaştırdı.”

78. Beyit: Beni maksuduma **érgirdi** hānum

Sevindi gönülüm şād oldu cānum

“Sultān’ım beni gayeme eriştirince gönlüm şenlenip ruhum ferahladı.”

-I-k-: Eski Türkçede kuvvetlendirme görevinde kullanılarak fiiller türeten bu ek, daha sonraki dönemlerde yavaş yavaş bu işlevini kaybetmiş (Gabain, 1988, s. 59), EAT’de ise birkaç kalıntı örnek dışında işlevliğini yitirmiştir (Ergin, 1997, s. 204).

gerek-: Gerekmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.742 kerge- / Gülensoy 2011, s.365 kergek-; Özmen 2003, s.177 Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren “gerek-” şeklinde kaşıma çıkarmakta olup “-k-” fiil yapım eki olarak algılanmasıyla türetildiği görüşündedir.)

Bizce, bu fiil “-k-” fiil yapım ekiyle anlamca kuvvetlendirilmiştir. Clauson u tanık göster.

kerge-: Fiil Kökü.

-k-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

333.Beyit: İlāhī saña sığındum elüm al

Seni gerek **gerekmez** milk ile māl

“Ey (Yüce) Tanrım! Bana mal mülk değil sen gerektiğin için sana sığınıyorum, elimden tut.”

-I-I/-U-I-: Türkçenin her döneminde işlek olarak kullanılmış bir ektir, edilgenlik (pasiflik) veya meçhullük yapar (Demirci, 2010, s. 338). Hatta normalde “-(I)n-/(U)n-” ekinin üstlendiği /I/ sesinin hem ünlüzle biten kelimelerde yardımcı ünlüyle kullanıldığını belirten Eckmann, Karahanlı ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde *bililmek* ve *bezelmek* gibi örnekler sunmuştur (Eckmann 1988, s. 47; Hacıeminoğlu 2003, s. 136). Ayrıca Eski Türkçeden günümüze değin bir diğer görevi dönüşlülüktür (Gabain 1988, s. 59).

açıl-: Açılmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.26 aç- /Gülensoy 48 *aç-)

aç-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

357. Beyit: Kudsdür yirüñbün yāzı Hāḡ olur anda ḡāzī

Yarunḡı gün **açılur** defter u dīvān-ı Kuds

“Yarın bir gün Kudüs mahkemesi ve yasaları açıldığında yeryüzünün (mahkeme) binası Kudüs, yargıcı da (Adalet Sahibi) Allah olur.”

aşıl-: Asılmak. (Clausen 1972, s.247 as- ; Gülensoy 2011, s.82 as-)

aş-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

151.Beyit: Anuñ üstinde bir zencîrde ḡandîl

Aşılmışdur yüz altmış kandîl bil

“(Yine) Onun üstünde bir zincirde yüz altmış kandil asıldığını bil.”

bozıl-: Yayılmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.91 buz-; Gülensoy 2011, s.168 buz-)

boz-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

296.Beyit: Çu bir tā‘at ki yüz bine yazılur

Yazılan ḡoz girikanda **bozılur**

“(Samimi) Bir ibadet(in sevabı Kâbe ve Medine’de) kendiliğinden yüz bin (katı) yazılınca (bu durum) tekrar nasıl bozulabilir ki?”

dikil-: Dikme işine konu olmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.481 tik- ; Gülensoy 2011, s.283 dik-)

dik-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

253. Beyit: Kıvıl yaşıll kamu atlas divarı

Dikilmişdür çu şırmayıla varı

“Duvardaki kıvıl-yeşil atlasın tamamı sırma ile dikilmiştir.”

déril-:Toplanmak (İki kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.547 tér- ; Gülensoy 2011, s.289 tér-)

dir-: Fiil Kökü.

-il-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

352. Beyit: Terāzū şırať kırıla ĥalāyık anda **dérile**

Ĥazrete ĥisab virile zāhir ola maĥfiyyeti

“(Amel) Terazi(si) ve Sırat (Köprüsü) kurulduğu sırada dirilen (insan) topluluklar(ın)ın (bütün) gizlilikleri, (o Yüce) Makam’a hesap verilirken görünür olacaktır...”

318. Beyit: O dostlar kim **dérilmiş** bunu diñler

Kimi ‘āşık oluban niyyet eyler

“O dostlar(ım)ın kimi toplanıp bunu dinlerken kimi (mukaddes yerlere) aşık olarak (hacca gitmeye) niyet eder.”

dizil-: Dizilmek, sıralanmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.575 tiz- ; Gülensoy 2011, s.291 tiz-)

diz-: Fiil Kökü.

-il-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik göreviyle).

91. Beyit: Ĥaremüñ dört bucaķda dört menāre

Ĥanādiller **dizilmişdür** kenāre

“Haremin dört köşesine dört minare, kenarlarına da kandiller dizilmiştir.”

dökül-: Dökülmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.481 tök- ; Gülensoy 2011, s.301 tök-)

dök-: Fiil Kökü.

-ül-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

286. Beyit: Uğud ağı dibindedür gör anı

Şehid olup **dökülmüş** anda kanı

“(Ey Müstakbel Hacı!) Şehid olup orada kanı dökülen Hamza’yı Uğud Dağı dibinde gör.”

duğul-: Tutma işine konu olmak, iş tutulmak, kullanılmak. (İki kez kullanılmıştır.)

(Clauson 456 tut- /Gülensoy 938 tutul-)

duğ-: Fiil Kökü.

-ul-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

256. Beyit: Ana dağı ağır atlas **duğulmuş**

Şanasın üstine altın ekilmiş

“Kaliteli atlas kullanılan bu türbenin de sanki üstüne altın ekilmiş.”

257. Beyit: Çu sırma işidür düpdüz bu atlas

Divârlara **duğulmuş** gey haşe’l-hâş

“Sırmadan yapılan bu çok orijinal atlas, duvarlara sağlam tutturulmuş.”

ekil-:Ekilmek. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.106 ek- ; Gülensoy 2011, s.324 ek-)

ek-: Fiil Kökü.

-il-: Fiilden Fiil Yapım Eki

252. Beyit: Çu örtüsü ağır atlas toğunmuş

Şanasın üstine altın **ekilmiş**

“Kaliteli atlastan dokunan örtünün üstüne sanki altın ekilmiş.”

256. Beyit: Ana dağı ağır atlas duğulmuş

Şanasın üstine altın ekilmiş

“Kaliteli atlas kullanılan bu türbenin de sanki üstüne altın ekilmiş.”

Ꞑurıl-: Kurulmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.659 kur- ; Gülensoy 2011, s.570 kur-)

Ꞑur-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

352. Beyit: Terāzū sırat Ꞑurıla ḥalāyık anda dirile

Ḥazrete ḥisab virile zāhir ola maḥfiyyeti

“(Amel) Terazi(si) ve Sırat (Köprüsü) kurulduğu sırada dirilen (insan) topluluklar(ın)ın (bütün) gizlilikleri, (o Yüce) Makam’a hesap verilirken görünür olacaktır...”

seçil-: Seçme işine konu olmak, seçilmek. (Bir kez kullanılmıştır.)

(Clauson 1972, s.797 seç- ; Gülensoy 2011, s.747 *se- Uyg.)

seç-: Fiil Kökü.

-il-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik Göreviyle)

311. Beyit: Alınduk armağan ile birer at

Ki ol günde seçilür Rūm ile Tat

“Anadolulu (yolcu)lar ile İranlı (yolcu)ların (ayrılarak) seçildiği o günde birer at ile (yakınlarımız için) armağanlar (satın) aldık.”

Ꞑarıl-: Uzaklaşmak, dağılmak, bozulup darılmak. (Bir kez kullanılmıştır.)

(Clauson 1972, s.547 ta:r- ; Gülensoy 2011, s.267 darıl-)

tar-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Dönüştürme Göreviyle).

131. Beyit: İṣāret eyler aya ay yarılır

O kāfirler anı görüp Ꞑarılır

“(Peygamber) Aya işaret edip ay yarılınca bunu gören o kâfirler (oradan) uzaklaşır/dağılır.”

yapıl-: Yapılmak. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.877 yap- ; Gülensoy 2011, s.1064 yap-)

yap-: Fiil kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik göreviyle).

61.Beyit: İçinde var iki yüksek menāre

Yapılmışdur niçe biñ biñ dināre

“(Tahminimce) İçindeki iki yüksek minare milyonlarca dinara yapılmıştır.”

104. Beyit: Tolayı yanı ferşdür Ka‘benüñ bil

Yapılmışdur aña otuz iki mīl

“Ka’be’nin yanı yöresinin döşeme olduğunu, oraya otuz iki mil dikildiğini bil.”

yarıl-: Yarılmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.967 yar- ; Gülensoy 2011, s.1075 yar-)

yar-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Dönüştürme Göreviyle).

131. Beyit: İşāret eyler aya ay **yarılur**

O kâfirler anı görüp tarılur

“(Peygamber) Aya işaret edip ay yarılınca bunu gören o kâfirler (oradan) uzaklaşır/dağılır.”

yayıl-: Yayılmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.883 ya:d- ; Gülensoy 2011, s.1093 yay-)

ya:d-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

268.Beyit: Ki andan **yayılur** ‘ālemlere nūr

Bu nūrdandur gönüllerdeki sūrūr

“Gönüllerdeki sevinç, bu türbeden alemlere yayılan nurdan (dolayı)dır.”

yazıl-:Yayılmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.987 yaz- ; Gülensoy 2011, s.1103 yaz-)

yaz-: Fiil Kökü.

-ıl-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

296.Beyit: Çu bir tā‘ at ki yüz bine **yazılur**

Yazılan hoş giri kıanda bozılur

“(Samimi) Bir ibadet(in sevabı Kâbe ve Medine’de) kendiliğinden yüz bin (katı) yazılınca (bu durum) tekrar nasıl bozulabilir ki?”

-I-n-/-U-n-: Türkçenin her döneminde işlek olarak kullanılmış bir diğer ektir. Genellikle dönüşlülük yapsa da edilgenlik (pasiflik) veya meçhullük de yapar. Hatta bunların hiçbirini yapmadığı *dokunmak* (temas etmek) ve *alkınmak*(mahvetmek) gibi örnekler de sunar. -I- sesinin veya ünlü bir harfın üstüne “-Il-/Ul-” ekinden daha fazla örnekte gelir.

alın-: Alınmak. (İki kez kullanılmıştır.)

al-: Fiil Kökü.

-ın-: Fiilden Fiil Yapım Eki

311. Beyit: **Alınduk** armağan ile birer at

Ki ol günde seçilür Rûm ile Tat

“Anadolulu (yolcu)lar ile İranlı (yolcu)ların (ayrılarak) seçildiği o günde birer at ile (yakınlarımız için) armağanlar (satın) aldık.”

bilin-: Bilinmek. (Bir kez kullanılmıştır.)

bil-: Fiil Kökü.

-in-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

353. Beyit: Hâk Çalabum lûtf işleye habîbine bağışlaya

Ol ki sevmezdi suçlaya ta **biline** celâleti

“...(İşte böyle bir ortamda Keşke) Adil Tanrım, yüceliğini gösteren bir iyilik yaparak (bizleri kimseyi) suçlamayı sevmeyen Sevgili Peygamberi’ne havale etse.”

bürin-: Bürünmek. (Bir kez kullanılmıştır.)(Clausen 1972, s.367 bür- ; Gülensoy 2011, s.1075 büri-)

bür-: Fiil Kökü.

-in-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik/Dönüştürme İşleviyle)

100. Beyit: Kara atlısıla Ka‘ be **bürinür**

Hemān etekleridür kim görünür

“Ka‘ be’nin büründüğü kara atlasın etekleri öylece görünür.”

dokun-: Tutturmak, çakmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.471 tokı- ; Gülensoy 2011, s.293 tokı- ; Erdal 1991, s.468 tok +kı-)

dokı- (tokı-): Fiil kökü.

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik göreviyle).

34. Beyit: Gümüştenden yaşsı bir mīh **doğunmuş**

Oracukdur Ebūbekrūn nişanı

“Gümüştenden, yassı bir çivi (ile) çakılan (tutturulan) o yer, Ebū Bekir’in işaretidir.”

eglen-: Oyalanmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Tietze 2016, s.560 eglen- < egle-n-; Clauson 1972, s.148 ilin-; Gülensoy 2011, s.322 egle-)

egle-: Fiil Kökü.

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

321. Beyit: Mübārek yol durur varuñ i yārān

Geçer tizçek **eglenmez** bu devrān

“Ey Dostlar! Zaman durmayıp çabucak geçeceği için bu kutlu yola (bir an önce) çıkın!”

görin-: Görünmek. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.740 kör- ; Gülensoy 2011, s.386 kör-)

gör-: Fiil Kökü.

-in-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik/Dönüştürme İşleviyle)

227. Beyit: Yüz on yidi ayak çıkar birine

Çıkarsañ üstine hep şar **görine**

“(Bu minarelerden) Birinin yüz on yedi basamağı olup üstünden şehir tamamen görünür.”

100. Beyit: Kara atlāsıla Ka‘ be bürinür

Hemān etekleridür kim **görinür**

“Ka‘ be’nin büründüğü kara atlasın etekleri öylece görünür.”

kılın-: (Clauson 1972, s.623 kıl- ; Gülensoy 2011, s.507 kıl-)

namāz kılın-: Namaz kılınmak. (Bir kez kullanılmıştır.)

namāz: Farsça Kökenli İsim Kökü.

kıl-: Yardımcı Fiil kökü.

-ın-: Fiilden Fiil Yapım Eki (Edilgenlik Göreviyle).

293. Beyit: Namāz **kılınur** andan sen daḥıkıl

Du‘ ā idüp elüñ götür yüzüñ sil

“(Orada) Namaz kılındığından (dolayı) sen de (namaz) kılıp dua ederek elini yüzüne götürüp yüzünü sil.”

koşan-: Türemiş Fiil. (Bir kez kullanılmıştır.) (*koş- + -un-)

Müstensih, bu kelime net biçimde “şın” harfini üstün ile harekelemiştir, yani bu kelime *koşanduk* biçiminde gibi görünmektedir. Kelime bağlam açısından *katılmak*, *karişmak*, *iştirak etmek* anlamı taşımaktadır. Ancak bu fiilin “koşan-” biçimi ile “katılmak” anlamı tarihi Türkçede hiçbir kaynakta yoktur. Fakat bu anlamlarda (katılmak anlamında) kaynaklarda *koşın-* fiili mevcuttur. Ağızlarda kullanılan “işemek” anlamında bir “koşan-” fiili mevcuttur. Ancak bunun bağlamla kesinlikle alakası yoktur. Bu kelime *kuşanduk* biçiminde okunabilir ancak kuşanmak kelimesi de bağlamdan uzak düşmektedir. “Bu kelime tarihî Türkçede ilk defa bu yazılış, bu okunuş ve bu anlamda; bu eserde kullanılmıştır.” demek zorlama olur. Çünkü kelimenin morfolojisi neredeyse açıklanmaz hale gelmektedir. *Koş-* fiil kökünün üstüne gelen “-a-” veya “-an-” gibi bir fiilden fiil yapım eki dilimizde yoktur. Kelimenin yazılışında müstensih hatası vardır. Müstensih ı,i harfini belirtmek için esre kullandıysa bazen ı harfini es geçmiştir. Fakat özellikle Türkçe kelimelerde ve özellikle a harfinde üstün harekesinin yanı sıra mutlaka ı(elif) harfi de kullanmıştır. Bu kelime ı(elif) harfinin olmayışı bu ihtimali artırmaktadır.

Kanımızca kelimenin *koşanduk* değil *koşınduk* biçiminde okunması gerekmektedir.

koş-: Fiil Kökü.

-ın-: Fiilden Fiil Yapım Eki

381. Beyit: Hâcılar ile **koşanduk** toprak oluban döşendük

Sanma ki yolda üşendük i cānum Kuds-i mübârek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Hacılar ile karışıp (yeri geldiğinde) toprağa serilirken (sana gelen) yolda (hiç) üşendiğimizi sanma.”

sakın: Asla, dikkat (“sakınmak”tan)! (Bir kez kullanılmış.) (Clauson 1972, s. 805, 812

sak- ; Gülensoy 2011, s. 718 sak : özenli, dikkatli, itinalı)

Bizce de sözcüğün kökü “sak” ismidir.

sak: İsim kökü. Clausen

+I-: İsimden fiil yapım

-n- Fiilden fiil yapım eki.

161. Beyit: Gücün yiterse eyle hacca niyyet

Sakın terk eyleme farz ile sünnet

“(Ekonomik ve biyolojik) Gücün yeterse farz ve sünneti kesinlikle terk etmeyerek hacca niyet et.”

sevin-:Sevinmek. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.90 sev-)

sev-: Fiil kökü.

-in-: Fiilden fiil yapma eki.

11. ve 12. Beyit: Resûldağı Ebübekrûn evine

Varup dişe gerekdür kim **sevine**

Şu karşığı divârdan bir karşıtaş

Resûle söylemişdür kaldurup baş

“(Belki de bu sırada)şu karşıki duvardan bir taş başını kaldırıp Peygamber’e ‘Peygamber’in de Ebu Bekir’in sevinmesi için (onun) evine gidip (bu durums) söylemesi gerekiyor.’ demiştir.

92. Beyit: Mü'ezzinler çıkar okur ezānı

Sevinür işidenün gönli cānı

“Müezzinler (minarelere) çıkıp ezanı okuyunca işiten(ler)in ruhu ve gönlü şenlenir.”

sıgın-: Sığınmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.183 sığ-)

sığ-: Fiil Kökü.

-ın-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

333. Beyit: İlāhī saña sığındum elüm al

Seni gerek gerekmez milk ile māl

“Ey (Yüce) Tanrım! Bana mal mülk değil sen gerektiğin için sana sığınıyorum, elimden tut.”

tokun-: Dokuma işine konu olmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Erdal 1991, s. 468 tok ; Erdal'a göre “tok” yansıma isim köküne getirilen “+kı-“ İFYE sonrasında “k” sesi düşmüştür.)

tok: İsim Kökü.

+kı- : İsimden Fiil Yapım Eki

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

252. Beyit: Çu örtüsü ağır atlas tokunmuş

Şanasın üstine altun ekilmiş

“Kaliteli atlastan dokunan örtünün üstüne sanki altın ekilmiş.”

uzan-: Uzamak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.281 uza- ; Gülensoy 2011, s.982 uza- ; Erdal 1991, s. 199,253,300,302,791,798 uza-)

uza-: Fiil Kökü.

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

379. Beyit: Söz uzanur uzatma Kudsi kıyuban gitme

Muhyiddini unutma Kuds-i mübârekdedür.

“...Kudüs'ü bırakıp gitmeden, Kutlu (şehir) Kudüs'teki Muhyiddinİbn-i Arabî'yi unutmadan uzayacak sözü kısa kes.

-I-r-/-U-r-:Eski Türkçeden itibaren işlek olarak kullanılan bu ek ettirgen ve oldurgan fiiller türetmektedir (Demirci, 2010, s. 239). Nitekim ek Köktürkçede tamamen, Eski Uygurca ve Karahanlıcada çok büyük oranda yuvarlak ünlülüdür (Karadoğan, 2001, s. 174). Eski Anadolu Türkçesinde de yardımcı ünlüleri daha çok yuvarlak vokallerdir fakat Harezmi, Kıpçak, Çağatay diyalektlerinin yanı sıra Osmanlı Türkçesinin son evrelerinden Türkiye Türkçesine değin düz ünlülü şekiller de yaygınlaşmıştır (Demirci, 2010, s. 239-253).

geçür-: Geçmesini sağlamak, vakit geçirmek. (Bir kez kullanılmıştır.)

geç-: Fiil kökü.

-ür-: Fiilden fiil yapım eki

123. Beyit: Namāz kıl anda peygamber maḳāmı

Resūl anda **geçürmiş** şubḥ u şāmı

“2: ... (Orası) Peygamber makamı olduğu ve Peygamber orada sabah ve akşamını geçirdiği için namaz kılsın.”

275. Beyit: Daḡı dört yārınūñ anda maḳāmı

Geçürmişler orada şubḥ u şāmı

“Nitekim (Hz. Muhammed’in) dört dostunun sabah ve akşamı geçirdikleri makamı orada.”

117.Beyit: Ki ol divāraḳarşu ol imāmlar

Geçürürler bu resme şubḥ u şāmlar

“O duvara karşı bu imamlar bu adet üzere sabah ve akşamlarını geçirirlermiş.”

kötür-: Götürmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972 , s.706 kötür- ; Erdal 1991 , s.60, 718 köt-: Yakutçada “zıplamak, uçmak”, göt- : Azerbeycan Türkçesinde “kaldırmak, yükseltmek” ; Gülensoy 2011, s.388 kötür-)

köt-: Fiil Kökü.

ür-: Fiilden Fiil Yapım Eki

² Başlangıcı 122. beyittedir.

293. Beyit: Namāz kılınur andan sen daḥıķıl

Du‘ā idüp elüñ **götür** yüzüñ sil

“(Orada) Namaz kılındığından (dolayı) sen de (namaz) kılıp dua ederek elini yüzüne götürüp yüzünü sil.”

-İ-ş/-U-ş-: Eski Türkçeden itibaren çok işlek kullanılan, işteş çatılı fiiller türeten bir ektir (Demirci, 2010, s. 426). İşteş çatıdan kasıt, eylemin birden çok kişi tarafından yapılması yani ortaklaşmadır (Ergin, 1997, s. 196). Bu durum; karşılıklı veya birlikte yapma biçiminde olabilir (Demirci, 2010, s. 426). Yapılan eylem sırasında iki taraf aktif olabileceği gibi bir taraf pasif bir taraf aktif de olabilir (Gabain 1988, s. 60). Ayrıca bazen işteş değil de oluş fiili türetebilir (Ergin, 1997, s. 196).

buluş-: Buluşmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 345 bul- ; Gülensoy 2011 , s.182 bul-)

bul-: Fiil Kökü.

-uş-: Fiilden Fiil Yapım Eki

56. Beyit: Buluşmışlar kucuşmışlar yaturlar

Bularuñ yatduğı yir külli nurlar

“Onların buluşup, sarılıp yattığı yerler tamamen nur(larla dolu).”

danış-: (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 526 tanu-)

danı- (Tanu-):Fiil kökü.

-ş-: Fiilden fiil yapım eki (Metinde işteşlik göreviyle).

15. Beyit: Bulışuban danışurlar o gice

Medīneye ‘azm iderler i hōca

“Ey Hoca (okuyucu kardeş), (Muhammed ve Ebū Bekir,) buluşup istişare ettikten sonra o gece Medine’ye (gitmeye) kesin karar verirler.”

göriş-: Görüşmek. (Bir kez kullanılmıştır.)

gör-: Fiil Kökü.

-iş-: Fiilden Fiil Yapım Eki(İşteşlik Göreviyle).

313. Beyit: İşiden dostlar ile yügrüşüben

Kuc akuca **görişdük** sevnışüben

“(Geldiğimizi) İşiten dostlar ile koşuşup kucaklaşarak sevinçle görüştük.”

ériş-: Erişmek. (Üç kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.239 ér- ; Gülensoy 2011, s.338 ér-)

ér- / ir-: Fiil kökü.

-iş: Fiilden fiil yapım eki.

10. Beyit: Ki göç bundan ériş şehri Medine

Ki ol yigdür dürişmek anda dine

“Allah’ın elçisi halvette durduğu sırada Cebrail ona, (Ey Muhammed!) orada din için mücadele etmek buradan daha tercih edilesi olduğu için Medine şehrine göçerek ulaş, diye haber verir.”

21. Beyit: Çu Mekkenen geçüben yola düşdük

Biz on günde Medineye **érişdük**

“Ardından biz yola düşüp Mekke’den geçerek on günde Medine’ye vardık.”

230. Beyit: Turunc ü hurma vü zeytünüñ en çok

İrişmez bu ucundan ol uca ok

“(Burada arazinin) bir ucundan öbür ucuna (ok atılsa bu) okun yetişmeyeceği kadar çok turunc, hurma ve zeytin (ağacı) vardır.”

ķavış-: Kavuşmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 588 *ķav- ; Gülensoy 2011 , s. 481 ķavış-)

*ķav-: Fiil Kökü.

-ış-: Fiilden Fiil Yapım Eki (İşteş Fiil).

382. Beyit: Rûm ile Şâmı geçdüm ‘ Arab illerine düşdüm

Şükür kim sana **ķavışdum** i cānum Kuds-i mübarek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Anadolu ve Şam’ı geçerek Arap ülkelerine (doğru yola) düşüp sana kavuşmama şükürler olsun!”

ķuķuş-:Kucaklaşmak (Bir kez kullanılmıştır.)

ķuķ-: Fiil Kökü.

-uş-: Fiilden Fiil Yapım Eki

56. Beyit: Buluşmışlar **ķuķuşmışlar** yaturlar

Bularuñ yatduğı yir külli nurlar

“Onların buluşup, sarılıp yattığı yerler tamamen nur(larla dolu).”

-I-t-:Bu ek de Türkçenin her evresinde oldukça yaygın ve aktif kullanılmıştır. Oldurganlık ve ettirgenlik anlamı katar. Nadiren yardımcı ünlü ile birlikte kullanılırken genellikle ünlü harfler ile -I- ve r- ünsüzlerinden sonra yardımcı ünlüsü olmaksızın kullanılır (Demirci, 2010, s. 300).

beñzet-: Benzetmek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.352 beniz : / Gülensoy 2011 , s.132 beniz :)

beñ(i)z: İsim Kökü.

+e-: İsimden Fiil Yapım Eki.

-t(d)-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

306. Beyit: Yidi ırmak aķar şehrın ucına

Ĥaťādur **beñzedürsem** Rûm u Ĥîne

“(İçinde) Ucuna (doğru) akan yedi ırmağın olduğı bu şehri Anadolu ve Ĥin’e benzetmem (bu şehrin buralardan daha güzel olduğunu düşünmediğim için yaptığım bir) hata olur.”

düzet-:İnşa etmek, inşa ettirmek, düzenlemek, tasarlamak, imar etmek. (Beş kez kullanılmıştır.)

Eski Türkçenin söz varlığında ve etimolojik sözlüklerde bu sözcüğe rastlanmamıştır. Ancak, bu sözcüğü kök ve ek bakımından aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

Düz: İsim kökü.

+e-: İsimden Fiil Yapım Eki.

-t-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

209. Beyit: Nebîdür mu‘ cizât ile **düzetmiş**

Teferrüc itmege bir hoş iş itmiş

“(Davud Peygamber’in) Peygamber olduğu için mucizeler (yardımı) ile (burayı) yapması gezmeye (yönelik) çok estetik ve isabetli bir iş olmuş.”

220. Beyit: Çu bir zencîrde var biş yüz kandîl

Muşannifler **düzetmiş** anı gey bil

“(Ey Müstakbel Hacı!) Burayı düzenleyenlerin (her) bir zencirde beş yüz kandil (olacak biçimde bir) sınıflandırma yaptığını iyice anla.”

229. Beyit: Kâmu Kuds ehli bu şudan içerler

Anı eyle **düzetmiş** bin erenler

“Bin ermiş (kişi), bütün Kudüs halkının bu sudan içmesini uygun görmüştür.”

250. Beyit: Ki yatmışdur o Tañrınıñ Resûli

Düzetmişler üzerinde uşûli

“O Allah’ın Elçisi’nin yattığı yeri uygunca düzenlemişler.”

113. Beyit: Bu Kâ‘ benüñ tolayı dört yanında

Ki mihrâblar **düzetmişlerdür** anda

“Bu Kâbe’nin civarı ve çevresinde mihraplar inşa edilmiştir.”

eyit-:Söylemek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 266 ay-)

ay-: Fiil Kökü.

-it-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

181. Beyit: İşid imdi **eyide** bir hikāyet

Resūle vir işidicek şalāvat

“(Ey Okuyucu!) Şimdi (Allah’ın bu kulunun) söyleyeceği hikâyeyi işittiğinde Peygamber’e slavat getir.”

incit-: İncitmek. (Bir kez kullanılmış.)(Clauson 1972, s. 945, 946 yinçir-, yinçur- ; Erdal 1991, s.535 yinçur- ; Gülensoy 2011, s.436 yunçu- :)

inci-: Fiil Kökü

-t-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

166.Beyit: Tenüñi **incidürsin** zaḥmet ile

Canuñı ıoyurursın raḥmet ile

“Bedenini zahmet ile incitirken ruhunu (Allah’ın) rahmet(i) ile doyurursun.”

uzatma-: Uzatmamak. (İki kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.281 uza- ; Gülensoy 2011, s.982 uza- ; Erdal 1991,s.199,253,300,302,791,798 uza-)

uza-: Fiil Kökü.

-t-: Fiilden İsim Yapım Eki.

-ma: Fiilden Fiil Yapım Eki

37.Beyit: Şalavāt vir Resūlu’llāha Aḥmed

Uzatma ıaşır eyle sen divanı

(Ey) Ahmed! (Bu) Eseri uzatmayarak kısa kesip Allah Elçisi’ne salavat getir

yarat-: Yaratmak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s. 959)

yara-: Fiil kökü.

-t-: Fiilden Fiil Yapım Eki

189. Beyit: ‘ Acāyib yir imiş Ẓuds-i mübārek

Yaratmış anı şun‘ındanTebārek

“Bereket kaynağı olan (Allah)’ın sanatından (bir örnek olarak) yarattığı (bu) kutlu Kudüs, etkileyici yer imiş.”

-mA-: Türkçedeki bütün fiillere gelebilmesi nedeniyle dönemlerin tamamında en işlekkullanılan, girdiği birkaç grametik yapı dışında değişikliğe dahi uğramayan, eklendiği fiili olumsuz yapan bir ektir. Birçok araştırmacı tarafından yapım, bazı araştırmacılarca çekim eki olarak gösterilirken bazı araştırmacılar “ara bir kategoride” gösterilmesi gerektiğini savunmuştur (Başdaş, 2006, s. 5; Demirci, 2010, s.232).

bulma-: Bulmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

bul-: Fiil Kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

361. Beyit: İsteyüp **bulmayalar** āh idüp ağlayalar

Ḥalāyīguñ gözinden kim ola penhāni Ẓuds

“... Gözlerine görünmeyen Kudüs’ü isteyip bulamayan (insan) topluluklar(ı) ah edip ağlar.”

çekme-: Çekmemek. (Bir kez kullanılmıştır.)

çek-: Fiil Kökü.

-me-: Fiilden Fiil Yapım Eki

216. Beyit: Resūle ‘ izzet idüp kalkmış ol taş

Aña sen ümmet isen **çekmegil** baş

“(Ey Müstakbel Hacı!) Eğer o Peygamber’in ümmetinden isen (Allah’ın) Elçi(sî)’ne saygı gösterip (onun için ayağa) kalkan bu taşın başını kaldırma.”

eglenme-: Oyalanmamak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.107 égle- ; Gülensoy 2011, s.322 egle-)

egle-: Fiil Kökü.

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

-me: Fiilden fiil yapım eki

25.Beyit: Haremün vasfını dağı işitgil

Gücün yiter ise **eğlenme** gitgil

“Haremin özelliklerini dinledikten (okuduktan) sonra gücün yetiyorsa vakit kaybetmeden (orayı ziyarete) git.”

erinme-: Üşenmemek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.232 ér- ; Gülensoy 2011, s338 ér-)

er-: Fiil Kökü.

-in-: Fiilden Fiil Yapım Eki

-me: Fiilden Fiil Yapım Eki

261.Beyit: Birbiri karşısına yatmış anlar

Gücün yitse **erinme** sen dağı var

“(Ey Müstakbel Hacı!) Onların karşı karşıya yattığı bu yere, gücün yetiyorsa, üşenmeyip sen de gel!”

itme-:

mahrûm itme-:Yoksun bırakmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

mahrûm: Arapça kökenli isim kökü.

it-: Yardımcı fiil kökü.

-me: Fiilden Fiil Yapım eki

171.Beyit: Kapuñda **itme mahrum** sâyilem oş

Yüzüm kara tapuñda hem elüm boş

“İşte (gördüğün gibi senin) huzurunda yüzü(m) kara ve eli(m) boş (biçimde) dilenen beni kapıda (dilediğimden) yoksun bırakma.”

getürme-: Getirmemek. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clauson 1972, s.716-717 kel- ; Gülensoy 2011, s.367 kel-)

kel- > ge(l)-: Fiil Kökü

-tür-: Fiilden Fiil Yapım Eki

-me-: Fiilden Fiil Yapım Eki

287. Beyit: Şara **getürmemişler** anda yatur

Resûlden gelür ana dāyimā nūr

“Şehre getirilmeyip orada yatan Hamza’ya sürekli (Allah’ın) Elçi’(sin)den nur gelir.”

gitme-: Gitmemek. (Bir kez kullanılmıştır.)

git- Fiil Kökü.

-me: Fiilden Fiil Yapım Eki

379. Beyit: Söz uzanur uzatma Ẕudsi koyuban **gitme**

Muhyiddīni unutmā Ẕuds-i mübārekdedür.

“...Kudüs’ü bırakıp gitmeden, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Muhyiddinİbn-i Arabî’yi unutmadan uzayacak sözü kısa kes.”

koyuban gitme-: Bırakıp gitmemek. (Bir kez kullanılmıştır.)

ko-: Fiil Kökü.

-y-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

-uban: Zarf-Fiil Eki.

git- Fiil Kökü.

-me: Fiilden Fiil Yapım Eki

379.Beyit: Söz uzanur uzatma Ẕudsi **koyuban gitme**

Muhyiddīni unutmā Ẕuds-i mübārekdedür.

“...Kudüs’ü bırakıp gitmeden, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Muhyiddinİbn-i Arabî’yi unutmadan uzayacak sözü kısa kes.”

görme-: Görmemek. (Bir kez kullanılmıştır.)

gör-: Fiil Kökü.

-me-: Fiilden Fiil Yapım Eki

240. Beyit: Bir evde **görmedüm** ağaç ne yaprak

Ne anuñyapusına ola toprak

“(Bu şehrin) hiçbir evinde ağaç veya yaprak (bu evlerin) yapısında da toprak olduğunu görmedim.

itme- / étme-: Etmemek, yapmamak, kılmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

it-: Fiil Kökü.

-me: Fiilden Fiil Yapım Eki

178.Beyit: İlāhī sinümüz **itme** karañu

Ki olmayavuz ayruķ iñe yañu

“(Ey) Tanrı(m), şaşırıp kalmamamız için mezarımızı karanlık eyleme!”

kalma-:Kalmamak. (Beş kez kullanılmıştır.)

kal-: Fiil Kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

332. Beyit: Bizümle cümle imān ehline hem

Raḥmet eyle bu dilde **kalmasın** ğam

“(Ey Büyük Allah’ım!) Gönlümüzde (hiç) sıkıntı kalmaması için bizi ve bütün iman edenleri bağışla!”

109. Beyit: Ana yakın durur ol āb-ı zenzem

İçen kişide hergiz **kalmaya** ğam

“Oraya yakın olan zenzem suyunu içen kişide asla sıkıntı kalmaz.”

139. Beyit: İki muşḥaf var üstinde anuñ hem

Yüzine baksa kişi **kalmaya** ğam

“Üstünde iki sayfa(lık Kuran) olan [o mescidin] yüzüne bakan kişide sıkıntı kalmaz.”

241. Beyit: Harem ol şehriñ ortası durur hem

Anı gören kişide **kalmaya** ğam

“Şehrin merkezi olan haremi gören kişide tasa kalmaz.”

262. Beyit: Yine anda yatur Ya‘ kûb Nebî hem

Ziyâret kıl ki sende **kalmaya** ğam

“Ayrıca sende tasa kalmaması için oradaki Yakup Peygamber’i de ziyaret et.”

kılma-:

âh u figan kılma-: İnleyip haykırmamak, hayıflanmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

âh: Farsça isim kökü.

u: Farsça bağlaç.

figân:Farsça isim kökü.

kıl-: Yardımcı fiil kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım eki

83. Beyit: Özüñi yığ harâm işden hemîşe

Ki yarın **kılmayasın âh u figan**

Yarın inleyip haykırmamak için kendini haram işten hep alıkoy.

olma-:

ğâyib olma-:Kaybolmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

ğâyib: Arapça Kökenli İsim Kökü.

ol-: Yardımcı Fiil Kökü.

-ma: Fiilden Fiil Yapım Eki

119. Beyit: Haremden daşrada var[dur] ‘ acâyib

Hazır ol didüğüm vaqt **olma [ğâyib]**

“Haremin dışındaki ilginç şeyleri söylediğimde hazır ol, (bir yere) kaybolma.”

işşâ olma-: Saymakla bitmemek. (Bir kez kullanılmıştır.)

işşâ: Arapça Kökenli İsim Kökü.

ol-: Yardımcı Fiil Kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

145. Beyit: Çu kıbleden yana Mescid-i Aḳsā

Bu evsafına **olmaya iḥṣā**

“Kible yönünde olan Mescid-i Aḳsa’nın nitelikleri saymakla bitmez.”

iñe yañu olma-: Şaşakalmak. (Bir kez kullanılmıştır.)

iñ -: Fiil Kökü.

-e: Zarf-fiil Eki.

yañ-: Fiil Kökü.

-u: Zarf-fiil eki.

ol-: Yardımcı Fiil Kökü.

-ma: Fiilden Fiil Yapım Eki.

178. Beyit: İlāhī sinümüz itme karañu

Ki **olmayavuz** ayruḳ **iñe yañu**

Ey) Tanrı(m), şaşırıp kalmamamız için mezarımızı karanlık eyleme!”

mefṭūn olma-: Hayran kalmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

mefṭūn: İsim Kökü (Arapça Kökenli).

ol-: Yardımcı Fiil Kökü.

-ma: Fiilden Fiil Yapım Eki

270. Beyit: On üç kandil daḫı var kamu altun

Şalāvat vir Resūle **olma mefṭūn**

“(Ey Müstakbel Hacı!) Tamamı altın olan on üç kandile (onları da görünce) hayran kalmadan (Muhammed) Peygamber’e salavat getir.”

sanma-: Sanmamak. (Bir kez kullanılmıştır.)

san-: Fiil Kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

381. Beyit: Ḥācılar ile ḳoşandux ṭopraq oluban dōşendük

Sanma ki yolda üşendük i cānum Ḳuds-i mübārek

“Ey Canım Kutlu Kudüs! Hacılar ile karışıp (yeri geldiğinde) toprağa serilirken (sana gelen) yollarda (hiç) üşendiğimizi sanma.”

unutma-: Unutmamak. (Bir kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.179 unit ; Gülensoy 2011, s.968 unit-)

unut-: Fiil Kökü

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

379. Beyit: Söz uzanur uzatma ̐udsi oyuban gitme
Muhyiddini **unutma** ̐uds-i mübârekdedür.

“...Kudüs’ü bırakıp gitmeden, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Muhyiddinİbn-i Arabî’yi unutmadan uzayacak sözü kısa kes.”

uzatma-: Uzatmamak. (İki kez kullanılmıştır.) (Clausen 1972, s.281 uza- ; Gülensoy 2011, s.982 uza- ; Erdal 1991, s. 199,253,300,302,791,798 uza-)

uza-: Fiil Kökü.

-t-: Fiilden İsim Yapım Eki.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

37.Beyit: Şalavât vir Resûlu’llâha Amed
Uzatma aşr eyle sen divanı

“1.(Ey) Ahmed! (Sözü) Uzatmayıp Allah Elçisi’ne salavat getirerek (bu) eseri/meclisi saraya çevir.

2.(Ey) Ahmed! Allah Elçisi’ne salavat getirerek (bu) eseri uzatmayıp kısa kes.”

379. Beyit: Söz uzanur **uzatma** ̐udsi oyuban gitme
Muhyiddini unutma ̐uds-i mübârekdedür.

“...Kudüs’ü bırakıp gitmeden, Kutlu (şehir) Kudüs’teki Muhyiddinİbn-i Arabî’yi unutmadan uzayacak sözü kısa kes.”

üşenme-: Üşenmemek. (İki kez kullanılmıştır.) (Gülensoy 2011, s.1000 üşen- ; Clausen, Erdal, DLT, Eren’de “üşen-“ fiiline rastlanmamıştır.)

üşen-: Fiil Kökü

-me-: Fiilden Fiil Yapım Eki

264. Beyit: Birbiri karşısında türbesi var

Gücün yitse **üşenme** sen dağı var

“(Ey Müstakbel Hacı!) Onların karşılıklı türbesinin olduğu bu yere, gücün yetiyorsa, üşenmeyip sen de gel!”

280. Beyit: Bakî ‘ içre yapılmış kubbe kim var

Varıcağaz **üşenme** aña da var

“(Ey Müstakbel Hacı!) Cennet’ül-Bakî’nin içine yapılan kubbenin yanına da üşenmeyip git.”

varma-: Varmamak, ulaşmamak. (İki kez kullanılmıştır.)

var-: Fiil Kökü.

-ma-: Fiilden Fiil Yapım Eki

322. Beyit: Kumaş almağ için **varmağıl** anda

Ticâret hoş olur olursa kanda

“(Ey Müstakbel Hacı!) Ticaret her yerde kendiliğinden olabileceği için oralara kumaş almak için gitme...”

362. Beyit: **Varmaya** nekes kişi çumürdedür iş başı

O kubbe Şahre Taşı Kuds-i mübârekdedür

“Kutlu (şehir) Kudüs’teki kubbe (ve kubbenin altındaki) Sahre Taşı’na (bakmaya) cimri kişi, iş zamanını öldüreceğinden gitmemeli.”

-y-: Eski Türkçedeki kuvvetlendirme/pekiştirme eklerinden biri olan -d- ekininin EAT’dan günümüze değin gelen son halidir. Kuvvetlendirme/pekiştirme işlevi daha Eski Türkçedeyken zayıflamış, neredeyse kökleri ile aynı anlama gelen, “komak”tan “kodmak” ve “tomak”tan “todmak” gibi fiiller türetmiştir (Hacıeminoğlu, 1991, s. 22).

Öyle ki Gabaincanlı bir ek olmadığını saptamıştır (1988, s. 58). Ekteki sesin tarihî seyri ise d>ɖ>y değişimiyle şekillenmiştir. Karahanlı Türkçesinden itibaren değişmeye başlayan ek -ɖ- şeklini almıştır (Hacıeminoğlu, 2003, s. 132). Harezmi Türkçesinde üç farklı biçimde (-d-, -ɖ-, -y-) karşımıza çıkan ek, kalıcı değişiklikler yaşamıştır (Hacıeminoğlu, 1997, s. 139). Nitekim Kıpçak Türkçesinde de Harezmi Türkçesine benzer bir durum olsa da -y- daha ağırlıklı kullanılmaya başlanmıştır (Demirci, 2010, s. 218). Doğu’da Çağatay Türkçesi, Batı’da ise EAT ve Osmanlı Türkçesi evrelerine gelindiğinde “-y-” fonemi mutlak olarak yerleşmiş, günümüze değin Halaç ve Tuva diyalektleri hariç bu şekilde kullanılmıştır (Eckmann 1988, 266; Demirci, 2010, s. 218).

ɖoy-:Doymak. (Üç kez kullanılmıştır.)

ɖo-: Fiil Kökü.

-d(y)- : Fiilden Fiil Yapım Eki.

307. Beyit: ɖoyar kişi anuñni ‘ metlerine

İrüp ıonduı bir gün bir hân içine

“İnsanın nimetleriyle doyabileceğı bu şehre (sonunda) ulaşıp bir gün (boyunca) bir handa konakladık.”

129. Beyit: O ni‘ metden yiyüben hep ɖoyarlar

Gine bunları kâfirler ɖoyarlar

“O nimetten yiyip iyice doyduklarını kâfirler duyar.”

166. Beyit: Tenüñi incidürsin zaımet ile

Canuñı ɖoyurursın rahmet ile

“Bedenini zahmet ile incitirken ruhunu (Allah’ın) rahmet(i) ile doyurursun.”

3.1.3. Birleşik Fiiller

Kitâbu Evsâfı Mesâcidî’ş- Şerîfe’deki fiillerin durumuna baktığımızda eserde yapısı bakımından 132 adet isim+fiil biçiminde, 15 adet fiilimsi+fiil biçiminde, 8 adet fiil+fiil biçiminde ve 12 adet çok ögeli (uzun) fiil mevcuttur. Toplamda 167 adet birleşik fiil saptanmıştır. Bu yapılar ve geçtiği yerler aşağıda sıralanmıştır:

3.1.3.1. İsim + Yardımcı Fiil Biçimindekiler

Bu yapıdaki birleşik fiiller, her fiile göre ayrı ayrı incelenmiş ve fiillerin kullanım sıklığı da ayrıca belirtilmiştir. Kullanılan yardımcı fiiller alfabetik olarak sıralanmış ve her yardımcı fiilin kullanım sıklığı da belirtilmiştir.

Ayrıca, “isim + yardımcı eylem” şeklinde oluşan birleşik fiillerden 6’sının isim unsuru Türkçe, 76’sının isim unsuru da Arapça ve Farsça olup bunlardan 11 tanesi “Farsça isim” , 59’i de “Arapça isim”dir. Bu yapıdaki birleşik fiillerden 6’sı da “Türkçe isim + yardımcı fiil” şeklindedir.

Türkçe isimle oluşanlar aşağıda gösterilmiştir.

“ol-” ile Oluşanlar	
iñe yañu ol-	sağlık ol-
kara toprak ol-	yüzi ağ ol-
“it-” ile Oluşanlar	
āh it-	yir it-

Farsça isimle oluşanlar aşağıda gösterilmiştir.

“ol-” ile Oluşanlar	
āzād ol-	fermān ol-
cān řād ol-	řād ol-
dermān ol-	
“it-” ile Oluşanlar	
çāre it-	řād it-
Hořřāzılık it-	yād it-
hūner it-	
“eyle-” ile Oluşanlar	
āzād eyle	řād eyle-
“kıl-” ile Oluşanlar	
ruzi kıl-	

Arapça isimle oluşturanlar aşağıda gösterilmiştir.

“ol-” ile Oluşanlar		
bağışlar ol-	kabûl ol-	temam ol-
bedel olma-	mahrum ol-	zâhir ol-
Ġarķ ol-	mazhar ol-	
Ġâyib olma-	meftûn ol-	
ḥayrân ol-	nasîb ol-	
ḥâzır ol-	şâf şâf ol-	
“it-” ile Oluşanlar		
‘azm it	mahrum it-	temâm it-
cem’ it-	nasîb it-	terk it-
Ġazâ it-	niyâz it-	vaşf it-
hicret it-	rahmet it-	vefâ it-
i’lâm it-	sabr it-	ziyâret it-
işâret it-	şalâ it-	
kabûl it-	şükr/şükür)it-	
ķiyâs it-	tavâf it-	
“Eyle-” ile Oluşanlar		
ḥikâyet eyle-	kaşr eyle-	şifâ eyle-
himmet eyle-	niyyet eyle-	terk eyle-
inkâr eyle-	rahmet eyle-	ziyâret eyle-
“kıl-” ile Oluşanlar		
emr kıl-	rahmet kıl-	zaḥmet kıl-
namaz kıl-	secdet kıl-	ziyâret kıl-
nazar kıl-	şükr kıl-	
niyâz kıl-	tevbe kıl-	
“ir-” ile Oluşanlar		
va’de ir-	maḥsûd(ın)a ir-	mekr(in)e ir-

“Eyle-” fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 13 olup bu birleşik fiilin geçtiği beyitler aşağıda belirtilmiştir.

âzâd **eyle-** (170a)

ḥikâyet **eyle-** (315b)

himmet **eyle-** (185a)

inkâr **eyle-** (31b)

işâret **eyle-** (131a)

 aşr **eyle-** (37b)
 niyyet **eyle-** (161a)
 rahmet **eyle-** (332b)
 şad **eyle-** (338a)
 şer  **eyle-** (354a)
 şif  **eyle-** (334b)
 terk **eyle-** (161b)
 ziy ret **eyle-** (255b)

“ r-” fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 4 olup bu birleşik fiilin geçtiği beyitler aşağıda belirtilmiştir.

maşs d(in)a ** r-** (78a, 174a)
 mekr(in)e ** r-** (54b)
 va’de ** r-** (175a)

“ t-” fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 43 olup bu birleşik fiilin geçtiği beyitler aşağıda belirtilmiştir.

 h ** t-** (317b)
 cem’ ** t-** (85a)
   re ** t-** (169a)
 ğaz  ** t-** (164a)
  atm ** t-** (64a)
 hicret ** t-** (18a)
 h ner ** t-** (48b)
 i’l m ** t-** (288b)
 iş ret ** t-** (277b)
  ab l ** t-** (314b)
  oşş zılık ** t-** (304b)
  ıy s ** t-** (35b, 95b)
 ma r m ** t-** (171a)
 nas b ** t-** (340b)
 niy z ** t-** (16b)
 ‘azm ** t-** (15b, 64b)
 rahmet ** t-** (81b)

sabr **ét-** (20a)
 şalā **ét-** (345a)
 şād **ét-** (182b, 265a, 329b)
 şerh **ét-** (86b)
 şükr/şükür **ét-** (5b, 17b, 302a)
 temām **ét-** (298b)
 terk **ét-** (36b, 165a)
 tavāf **ét-** (74a)
 vaşf **ét-** (225b, 231b)
 vefā **ét-** (35a)
 yād **ét-** (329a, 182a, 245b, 329a)
 yér **ét-** (108a, 214b)
 ziyaret **ét-** (27a, 346b)

“**Ƙıl-**” fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 25 olup bu birleşik fiilin geçtiği beyitler aşağıda belirtilmiştir.

āzād **ƙıl-** (338b)
 emr **ƙıl-** (343a)
 namāz **ƙıl-** (27a, 115b, 116b, 123a, 156b, 215a, 292b, 293a, 344a)
 nazar **ƙıl-** (160b, 222b)
 niyāz **ƙıl-** (75b)
 rahmet **ƙıl-** (180a)
 rūzī **ƙıl-** (29b)
 secdet **ƙıl-** (348b)
 şükr **ƙıl-** (73b, 300b)
 tevbe **ƙıl-** (347a)
 zaḥmet **ƙıl-** (180b)
 ziyaret **ƙıl-** (63b, 262b, 265a, 277a)

“**Ol-**” fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 32 olup bu birleşik fiilin geçtiği beyitler aşağıda belirtilmiştir.

āzād **ol-** (80a)
 bedel **olma-** (309b)
 cān şād **ol-** (30a, 78b, 244a)

dermān **ol-** (279b)
 fermān **ol-** (79b, 138a)
 ġarḳ **ol-** (103b)
 ġāyib (ġā'ib) **ol-** (119b)
 ḥarc **ol-** (41b, 148b)
 ḥayrān **ol-** (349b, 384a)
 ḥāẓır **ol-** (119b)
 iñe yañu **ol-** (178b)
 ƙara ƙopraḳ **ol-** (175b)
 ƙabūl **ol-** (324a)
 maḥrūm **ol-** (337b)
 maẓhar **ol-** (169a)
 meftūn **ol-** (270b)
 nasīb **ol-** (66b, 184b, 231b)
 saġlık **ol-** (2a)
 šāf šāf **ol-** (343b)
 šād **ol-** (30a, 78b, 244a)
 temām **ol-** (346b)
 yüzi aġ **ol-** (324b)
 zāhir **ol-** (352b)

3.1.3.2. Fiilimsi + Tasvir Fiili Biçimindekiler

Bu tür birleşik fiiller genellikle “zarf-fiil + tasvir fiili” şeklinde olup “sıfat-fiil + tasvir fiili” şeklinde olanlar da sıfat-fiillerin isimsiz kullanılması ile oluşmuştur.

Bu yapıları Banguoğlu “yarı tasvir fiilleri” demiştir (Banguoğlu, 1974, s. 310-494). Korkmaz ise aynı yapıları “Belirleyici Fiiller” ve “uzaklaşma fiili” olarak değerlendirmiştir (Korkmaz, 2009, s. 791-861). Ergin, bu yapıları “Fiille Yapılan Birleşik Fiiller” başlığı altında (Ergin, 2009, s. 386-389), Karahan ise “Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller” başlığı altında değerlendirmiştir (Karahan, 2010, s. 73-79). Gencan ise bu yapıları “Özel Birleşik Fiiller” içerisinde değerlendirmişti (Gencan, 1979, s. 310-329). Bu araştırmacıların tamamı yukarıda da listelediğimiz üzere “-İp/-Up” zarf-fiil eki almış yapıları da burada değerlendirmiştir. Bu yapıların birleşik fiil kabul edilme sebebi bir

eylemin hemen ardından başka bir eylemi gerçekleştirme anlamı taşıması yani birleşik bir hareketi temsil etmesidir.

“Zarf-fiil + tasvir fiili” şeklinde oluşanlar ve bulundukları beyitler zarf-fiil eklerine göre aşağıdaki gibidir.

“-Up” zarf-fiil eki ve “git-” çekimli fiiliyle kurulan birleşik fiil sayısı 3 olup bu fiiller aşağıda sıralanmıştır.

çıkup git- (196b)

dönüp git- (132b, 302b)

ölüp git- (47b)

“-A” zarf-fiil ekiyle kurulan birleşik fiil sayısı 6 olup bu fiiller aşağıda sıralanmıştır.

- “gör-” tasvir fiiliyle oluşanlar:

duta gör- (328a)

kuca kuca görüş (313b)

sabr éde gör- (20a)

- “dur-” tasvir fiiliyle oluşanlar:

göre dur- (267b)

- “gel-”tasvir fiiliyle oluşanlar:

kopa gel- (205b)

- “git-” tasvir fiiliyle oluşanlar:

kuca git- (183b)

“-I / -U” zarf-fiil ekiyle kurulan birleşik fiil sayısı 3 olup bu fiiller aşağıda sıralanmıştır.

isteyü gel- (336a)

şunuvir- (317a)

tākat getiri bil- (2b)

“Sıfat-fiil + tasvir fiili” şeklinde oluşanlar ve bulundukları beyitler aşağıdaki gibidir.

bağışlar ol- (7b)

ister ol- (22b)

işler ol- (7a)

3.1.3.3. Fiil + Fiil Biçimindekiler

Tezimizde bu yapıda 3 fiile rastladık. Bu yapıdaki fiillere çeşitli araştırmacı ve akademisyenin çalışmalarında darastlamaktayız.

Zeynep Korkmaz’ın belirleyici tasvir fiillerini örneklendirirken verdiği “sinmiş kalmış” bu kalıptaki bir yapıdır. Aynı durum “gir- yat-” ve “var- yan-“ fiilleri için de geçerlidir. Korkmaz’ın uzaklaşma tasvir fiillerini anlatırken bu yapının klasik kalıbı dışında bir özellik gösteren “uzar gider, dalar gider, geçer gider” bu yapıda bir örnektir. Yine Korkmaz’ın ikili tasvir fiilinin de genel kalıbı dışında örnek olarak sıraladığı “bakar gelir, kalkar yürür, çıkar gider, gitti geldi, baktı gördü, yaktı yıktı, verdi veristirdi, çekti götördü, yürüdü gitti, uçtu gitti, gitmiş gelmiş, yıkılmış yummuş, vermiş veristirmiş, yakmış yıkılmış, geldi gelecek, gitti gidecek, oldu olacak, öldü ölecek” kelimeler de bu yapıya girer (Korkmaz, 2009, s. 791-861).Karahan ise tasvir fiilini anlattığı bölümün c maddesine “Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, bir kip eki taşır. Bu kip eki zarf-fiil ekinin yerini tutar.” diye bir not eklemiş, sonra da dolandı durdu, bağlandım kaldım, çırpınır durur, konuşur dururum örneklerini sıralamıştır (Karahana, 2010, s. 73-79). Gencan ise Olup Bitme Eylemi Başlığı altında inandım gitti, tükettim gitti, olur gider örneklerini sıralamıştır (Gencan, 1979, s. 310-329).

çık- oğu- (?/geniş zaman kipinde/92a) çıkar okur

gir- yat- (?/belirli geçmiş zaman kipinde/373b) girdüm yatdum

var- yan- (?/Emir kipinde/80b) var yan

3.1.3.4. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

“Anlamca kaynaşmış birleşik fiil” Leyla Karahan, Tahsin Banguoğlu ve Muharrem Ergin gibi önemli bazı araştırmacıların çok önemli çalışmalarında bile kendine tam anlamıyla yer bulamamıştır (Karahana, 2010; Ergin, 2009; Banguoğlu, 1974).

Korkmaz, sadece 1997’de Deniz Öztürk’ün hazırladığı yüksek lisans tezinde bu konuyu etraflıca ele aldığından bahsettikten sonra kendisi de hacimli bir inceleme sunmuştur (Korkmaz, 2009, s. 837-861).

Dilimizin anlam kaymasına uğrayarak kaynaşıp kalıplaşmış birleşik fiiller açısından çok zengin olduğunu belirten Korkmaz, bu fiillerin taşıdıkları özel anlamlar ile söz varlığımıza büyük bir zenginlik katmasına rağmen bu konu hakkında derinlemesine yeterince araştırma ve inceleme yapılmadığından yakınmıştır.

Deyimleşmiş birleşik fiiller ile anlamca kaynaşmış birleşik fiiller araştırmalarında gramer çalışmalarımızda boşluk kendini göstermiştir.

Korkmaz'a göre, "Anlam kaymasına uğramış birleşik fiiller, gramer yapıları bakımından öteki birleşik fiillerden ayrılan bazı özellikler taşır. Anlam kaymasına ve kalıplaşmasına uğramış birleşik fiiller, bir ad ve yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler ancak onlardan ayrılan yanları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabildiği gibi bir ad grubu halinde de bulunabilmesi, işletme ekleriyle genişletilebilmesidir." Korkmaz 2003, s.837-838).

Bu konuya Gencan farklı bakmış, Gencan fiilleri üçe ayırmış, bu üç başlıktan ikisini "Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller" ve "Deyim İçinde Öbekleşmiş Birleşik Fiiller (Eylem Öbekleri)" olarak sıralamıştır (Gencan, 1979, s. 310). Dolayısıyla Gencan deyim biçimindeki birleşik fiiller ile anlamca kaynaşmış birleşik fiilleri büsbütün ayrı düşünerek bunların geniş kesişim kümesini yok saymıştır.

"Anlamca kaynaşmış birleşik fiil" ve "deyimleşmiş birleşik fiil"lerin ayırt edilmemiş olması da ayrı bir sorundur.

Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller ile deyim biçimindeki fiillerin kesişim noktası tabii ki çok geniştir. Fakat yine de anlamca kaynaşmış her fiil deyim değildir. Çünkü dilimizde birleşik fiil yapmanın tek yolu deyimleştirme değildir. Dolayısıyla deyim ve birleşik fiilden biri diğerinin alt başlığı değildir.

Deyimin mecazlık-gerçeklik tartışmalarının hemen yanı başında anlamca kaynaşmış birleşik fiilin tasnif problemi durmaktadır. Bu iki problemi anlam bilimsel ve yapı bilimsel olarak birlikte düşündüğümüzde ortaya dikkat çekici sonuçlar çıkmaktadır. Anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin bazılarında deyimleşme anlamı olmadığını görmekteyiz.

Deyimin tespitinde ana unsurun anlatıma estetiklik ve etkililik katması olduğu görülmektedir. Mecazlık ise deyimlerin çoğunda olsa bile deyim için bir zorunluluk değildir. Diğer yandan Korkmaz, bu konuda anlamca kaynaşmış birleşik fiiller ile deyimleşmiş fiilleri aynı başlık altında toplamıştır.

Tabii ki deyimleşmiş her fiil, aynı zamanda anlamca kaynaşmış fiildir fakat tersi mümkün değildir. Bu bağlamda ders çalışmak, geri dönmek, para bas- (darphanede),

alıkoy-, elver-, öngör-, aşer-, varsay-, vazgeç-, çıkagel- gibi fiiller kanaatimizce anlamca kaynaşmış birleşik fiil olduğu halde deyim değildir.

Yukarıda belirttiğimiz araştırmacılar ve konu hakkındaki görüşlerine baktığımızda biz de Zeynep Korkmaz'ın yorum ve bilgilere daha yakınız. Bu bilgi ve yorumların geliştirilebilir olduğu bilinciyle anlamca kaynaşmış birleşik fiil konusunun etraflica araştırılması görüşündeyiz.

Tezimizde tespit ettiğimiz anlamca kaynaşmış birleşik fiiller aşağıdaki gibidir:

“**Aç-**” fiiliyle oluşanlar:

gözini **aç-** (326a)

“**Ak-**” fiiliyle oluşanlar:

gözünden yaş akıt- (84a)

“**Al-**” fiiliyle oluşanlar:

elinden **al-** (170a)

heybet **al-** (202b)

“**Aş-**” fiiliyle oluşanlar:

hadden **aş-** (330b)

“**Bil-**” fiiliyle oluşanlar:

özin(i) **bil-** (73b, 75b)

“**Çek-**” fiiliyle oluşanlar:

ğussāvü ğam **çek-** (328b)

zahmet **çek-** (81a, 168a)

“**Çık-**” fiiliyle oluşanlar:

elden **çık-** (326a)

“**Deg-**” fiiliyle oluşanlar:

cāna **deg-** (363a)

“**Dik-**” fiiliyle oluşanlar:

göz **dik-** (191b)

“Dök-” fiiliyle oluşanlar:

kan **dök-** (135b)

“Dön-” fiiliyle oluşanlar:

giri **dön-** (158b, 176b)

“Dut-” fiiliyle oluşanlar:

kulak **dut-** (50a)

niyyet **dut-** (1b, 318b)

“Düş-” fiiliyle oluşanlar:

muhabbet şavkı **düş-** (317b)

yola **düş-** (21a, 65a)

“Ek-” fiiliyle oluşanlar:

rahmet tohumu **ek-** (168b)

“Geç-” fiiliyle oluşanlar:

elden **geç-** (49a)

hayālinden **geç-** (385a)

“Getür-” fiiliyle oluşanlar:

şalavāt **getür-** (347b)

“Gir-” fiiliyle oluşanlar:

yola **gir-** (188a, 303a)

“İncit-” fiiliyle oluşanlar:

tenini **incit-** (166a)

“ér-” fiiliyle oluşanlar:

maḫsūd(in)a **ér-** (78a, 174a)

mekr(in)e **ér-** (54b)

va'de **ér-** (175a)

“**Ƙal-**” fiiliyle oluşanlar:

esen **ƙal-** (184a)

(Doerfer 1965, II.cilt 478.paragraf s.58 “esen” sözcüğünün orta Farsçadan geldiğini söylemekte, Clauson ise “1972, s.248” bu görüşe katılmamaktadır.)

“**Saç-**” fiiliyle oluşanlar:

gönline nūr saç- (385a)

yabana **saç-** (326b)

“**Sev-**” fiiliyle oluşanlar:

cānı **sev-** (197b)

“**Sevin-**” fiiliyle oluşanlar:

cānı **sevin-** (92b)

“**Sor-**” fiiliyle oluşanlar:

haber **sor-** (350b)

hatır **sor-** (314a)

“**Ʀoyur-**” fiiliyle oluşanlar:

cānunu **Ʀoyur-** (166b)

“**Ur-**” fiiliyle oluşanlar:

berķ **ur-** (52b)

el **ur-** (13b)

“**Var-**” fiiliyle oluşanlar:

tanuķluğa **var-** (167a)

“**Vér-**” fiiliyle oluşanlar:

bañ **vér-** (226b)

cānunu ķurbān **vér-** (235b)

cevāb **vér-** (125b)

ezān **vér-** (43b)

haber **vér-** (9b, 155b)

hisāb **véril-** (352 b)

rızkını **vér-** (380a)

şalavāt **vér-** (37a, 51b, 154b)

selām **vér-** (26b, 249b)

“**Yığ-**” fiiliyle oluşanlar:

özini **yığ-** (83a)

“**Yét-**” fiiliyle oluşanlar:

gücü **yét-** (25b, 58b, 161a, 261b, 264b, 319b)

BÖLÜM IV

4. ÇEKİMLİ FİİL SIKLIKLARI

4.1. Eserde Kullanılan Çekimli Fiillerin Sıklık Durumları

Aşağıda yer alan 10 çekimli fiil, yapıları bakımından karışık ve kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru verilmiştir.

gör-	29
bil-	27
dé-	27
yat-	20
var-	20
git-	16
gel-	14
ol-	12
çık-	11
gir-	10

ESERDE KULLANILAN BASİT FİİLLERİN SIKLIK DURUMLARI

Aşağıda yer alan basit 10 çekimli fiil, karışık ve kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru verilmiştir.

gör-	29
bil-	27
di-	27
yat-	20
var-	20
git-	16
gel-	14
ol-	12
çık-	11
gir-	10

ESERDE KULLANILAN TÜREMİŞ FİİLLERİN SIKLIK DURUMLARI

Aşağıda yer alan türemiş 10 çekimli fiil, karışık ve kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru doğru verilmiştir.

diñle-	5
düzet-	5
kalma-:	5
bağışla-:	4
söyle-	4
adımla-:	3
gönder-	3
érgür-	3
ériş-	3
otur-	3

ESERDE KULLANILAN BİRLEŞİK FİİLLERİN SIKLIK DURUMLARI

Aşağıda yer alan birleşik 10 çekimli fiil, karışık ve kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru verilmiştir. Eş sayıdaki fiillerden herhangi biri tarafımızca seçilerek tabloya konmuştur.

namāz kııl-:	9
gücü yit-	6
ziyāret kııl-:	4
yād ét-:	4
cān şād ol-	3
nasīb ol-:	3
salavāt vir-:	3
şād ét-:	3
şükür/şükür ét-:	3
fermān ol-	3

4.2. Yusuf ve Zeliha'daki Fiil Sıklıkları

Bu eserde yer alan sıklığı en yüksek 10 çekimli fiili aşağıda veriyoruz.

ol-	318
gör-	201
di-	200
kı-l-	187
vér-	132
var-	92
söyle-	89
eyle-	88
bil-	85
git-	71

4.3. Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'ndeki Fiil Sıklıkları

22.693 sözcüğün bulunduğu “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” nde Türkiye Türkçesinde konuşma ve yazı dilinde yer alan kelimelerin kullanım sıklıkları incelenmiştir. Bu sözlükte yer alan sıklığı en yüksek 10 çekimli fiili aşağıda veriyoruz.

ol-	20844
dé-	5268
yap-	5189
al-	4422
gel-	4033
ver-	3827
iste-	2859
çık-	2777
gör-	2750
git-	2600

4.4. “Kitābu Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe” ile "Yusuf ve Zeliha"daki Fiil Karşılaştırması

14.yy. eseri olup Şeyyad Hamza tarafından yazılan Yusuf ve Zeliha (TAŞ- 2019) adlı yer alan çekimli fiillerden 125’inin eserimizde yer alan çekimli fiillerle ortak olduğu saptanmıştır.

“Açıl-, ağla-, āh it-, aķ-, añ-, aş-, āzād eyle-, āzād kıl-, āzād ol-, bağışla-, bak-, beñzet-, bil-, bul-, būrin-, cevāb vir-, çāre bul-, çek-, çık-, danış-, deg-, dé-, dile-, diñle-, dön-, dönüp git-, dur-, dut-, duṭul-, düş-, düz-, eğlen-, ek-, emr kıl-, eyit-, eyle-, geç-, gel-, getürme-, gir-, giri dön-, git-, gizle-, göç-, gönder-, gör-, görin-, göriş-, götür-, gözinden yaş akıt-, Haber vir-, ḥayrān ol-, ḥāzır ol-, ḥikāyet eyle-, ısmarla-, iç-, iriş-, iste-, it-, kabūl it-, kabūl ol-, kaç-, kal-, kavış-, kıl-, ko-, kop-, kulak dut-, namaz kıl-, oku-, ol-, otur-, öl-, rahmet eyle-, rahmet it-, rahmet kıl-, saç-, sakla-, şalavāt vir , san-, secdet kıl-, seçil-, selam vir-, sev-, sevin-, sığın- sil-, sor-, söyle-, şunuvir-, sür-, şād it-, şerḥ eyle-, şükr kıl-, şükr /şükür it-, temām ol-, terk it-, tevbe kıl-, toğ-, tol-, toy-, tur-, tut-, tuy-, uç-, um-, unutma-, ur-, ünde-, üş-, var-, vaşf it-, vir-, yabana saç-, yağ-, yalvar-, yan-, yarat-, yarıl-, yat-, yazıl-, yi-, yit-, yola gir-, yürü-“ Taş, 2019.

“Kitābū Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe” toplam 339 beyit ve 553 sözcükten oluşmaktadır. Eserimizde 307 fiil kullanılmıştır. Eserimizdeki çekimli fiil sayısı eserde kullanılan sözcük sayısının %55,5’ini oluşturmaktadır.

Aynı dönem eseri olup karşılaştırmada yararlandığımız Yusuf ve Zeliha adlı eser toplam 1529 beyit ve 2419 sözcükten oluşmaktadır. Eserde 933 fiil kullanılmıştır. Eserdeki fiil sayısı, eserde kullanılan sözcük sayısının %38,5’ini oluşturmaktadır.

Her iki eserde de ortak kullanılan çekimli fiil sayısı 125’tir. Bu fiiller, “Kitābū Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe”de kullanılan sözcük sayısının %55,5’iyken karşılaştırmada yararlandığımız Yusuf ve Zeliha adlı eserde kullanılan çekimli fiil sayısının da %13,3’ünü oluşturmaktadır.

Her iki eseri beyit ve eserde geçen çekimli fiil sayısı bakımından kıyasladığımızda Yusuf ve Zeliha adlı eserde her 1,6 beyitte 1 çekimli fiil kullanılırken eserimizde her 1,1 beyite 1 çekimli fiil kullanılmıştır. Bu da beyitlerdeki çekimli fiil kullanım sıklığının tezimize konu olan eserimiz “Kitābū Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe”de daha sık olduğunu göstermektedir.

4.5. “Kitābu Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe” ile “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” Adlı Eserde Yer Alan Çekimli Fiillerin Kullanım Sıklığı Üzerine Karşılaştırma

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan çekimli fiillerin Türkiye Türkçesindeki kullanım durum ve sıklıklarını görmek ve bu çekimli fiillerin dildeki kullanımlarını tespit etmek amacıyla “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” adlı eserden yararlandık

“Kitābu Evsāfi Mesācidi’ş-Şerīfe”de yer alan ve kullanım sıklığına göre tablosunu oluşturduğumuz ilk 10 çekimli fiilden 5’inin “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” adlı eserde en sık kullanılan 10 fiilden 5’i ile ortak olduğu tespit edilmiştir.

Bu da bu çekimli fiillerin aynı anlam ve görevde Eski Anadolu Türkçesinden günümüze dek kullanıldığını göstermektedir.

Ortak kullanılan 5 çekimli fiil kullanım sıklığına göre aşağıda yer almaktadır.

KİTĀBŪ EVSĀFİ MESĀCİDİ’Ş-ŞERİFE	
ol-	29
dé-	27
gel-	16
gör-	14
git-	12
YAZILI TÜRKÇENİN KELİME SIKLIĞI SÖZLÜĞÜ	
ol-	20.844
dé-	5.268
gel-	4.033
gör-	2.750
git-	2.600

4.6. Çekimli Fiillerin Dizini-Sözlüğü

açıl-: Açılmak (357b). (=1)

adımla-: Adım atmak, yürümek, adımla ölçmek (38b, 88a, 147b). (=3)

ağ-: Ağmak, yükselmek (384b). (=1)

ağla-: Ağlamak (13b, 360a). (=2)

āh ét-: Beddua etmek, hayıflanmak, feryat etmek (317b). (=1)

āh u figānķılma-: İnleyip haykırmamak, hayıflanmamak (83b). (=1)

ak-: Akmak (74b, 242b, 306a, 358a). (=4)

alın-: Alınmak (311a). (=1)

añ-: Anmak (308a). (=1)

aşıl-: Asılmak (151b). (=1)

aş-: Aşmak (330b). (=1)

āzād eyle-: Özgür bırakmak (170a). (=1)

āzād kıl-: Özgür bırakmak (338b). (=1)

āzād ol-: Özgürlüğünü kazanmak (80a). (=1)

‘azm ét-: Gayret göstermek (15b, 64b). (=2)

bağışla-: Bağışlamak (233b, 331b, 353a). (=3)

bağışlar ol-: Bağışlamak (7b). (=1)

bak-: Bakmak (94b, 334b, 371a, 149b, 150b, 383a, 139b, 191b). (=8)

bañvir-: Bağırmak (226b). (=1)

baş-: Basmak (368a). (=1)

bedel olma-: Paha biçilemeyecek kadar değerli olmak (309b). (=1)

beñzet-: Benzetmek (306b). (=1)

berķ ur-: Parlamak (52b). (=1)

bil-: Bilmek (24a, 48a, 49a, 57b, 75b, 77b, 82a, 98a, 104a, 105b, 110a, 118b, 127a, 144b, 174b, 191a, 112b, 118a, 151b, 215b, 220b, 221b, 222a, 267a, 281b, 283b, 351b, 353b, 361b). (=29)

bilin-: Bilinmek (353b). (=1)

bozıl-: Yayılmak (296b). (=1)

bul-: Bulmak (55b, 70b). (=2)

bulma-: Bulmamak (361a). (=1)

buluş-: Buluşmak (56a). (=1)

bürin-: Bürünmek (100a). (=1)

- cān šād ol-:** Ruhu ferahlamak (30a, 78b, 244a). (=3)
- cāna deg-:** Bir cana bedel olmak (363a). (=1)
- cānı sev-:** Gönülden sevmek (197b). (=1)
- cānı sevin-:** İçten içe, coşkuyla mutlu olmak (92b). (=1)
- cānunı kırbān vér-:** Canını feda etmek (235b). (=1)
- cānunı toyur-:** Ruhunu manevi yönden doyurmak (166b). (=1)
- cem' ét-:** Toplamak (85a). (=1)
- cevāb vér-:** Cevap vermek (125b). (=1)
- çāre bul-:** Çare bulmak (132a). (=1)
- Çare bulın-:** Çare bulunmak (19a). (=1)
- çāre ét-:** Çare olmak (169a). (=1)
- çek-:** Çekmek (99b). (=1)
- çekme-:** Çekmemek (2 16b). (=1)
- çık- oku-:** Çıkıp okumak (?/geniş zaman kipinde/92a). (=1)
- çık-:** Çıkmak (54a, 92a, 98b, 125a, 227a, 227b, 236a, 242a, 290a, 326a, 371a). (=11)
- çıkup git-:** Çıkıp gitmek (196b). (=1)
- çıkup karşıla-:** Çıkıp karşılamak (317a). (=1)
- danış-:** Konuşmak (15a). (=1)
- deg-:** Değmek (363a, 389a). (=2)
- derle-:** Terlemek (202b). (=1)
- dermān ol-:** Çare olmak (279b). (=1)
- dé-:** Demek (11b, 29a, 38a, 76b, 79a, 86a, 106b, 130b, 134b, 146b, 155a, 162b, 163a, 185a, 194b, 198a, 198b, 202b, 206b, 245a, 278a, 279a, 291a, 294a, 339a, 368b, 390a). (=27)
- dikil-:** Dikme işine konu olmak (253b). (=1)
- dile-:** Dilemek, istemek (2a, 135b, 217a, 302a). (=4)
- diñle-:** Dinlemek (136b, 50a, 51b, 316a, 318a). (=5)
- diril-:** Toplanmak, dirilmek, canlanmak (352a, 318a). (=2)
- dizil-:** Dizilmek, sıralanmak (91b). (=1)
- dokun-:** Dokunmak, dokuma işine konu olmak (34a). (=1)
- dökül-:** Dökülmek (286b). (=1)
- dön-:** Dönmek (4b, 158b, 350a). (=3)
- dönüp git-:** Dönüp gitmek (132b, 302b). (=2)
- dur-:** Durmak, oyalanmak (13a, 90a, 111a, 116b, 197a, 299a, 346b, 380b). (=8)

dut-: Tutmak, yerine getirmek, uymak (138b). (=1)

duta gör-: Tutadurmak (328a). (=1)

duṭul-: Tutma işine konu olmak, iş tutulmak, kullanılmak (256a, 257b). (=2)

düş-: Düşmek, gönlüne gelmek, aklına gelmek, yola çıkmak (309a, 317b, 382a). (=3)

düz-: Hazırlamak, düzenlemek, organize etmek, yapmak, imal etmek, inşa etmek, nazmetmek, kılmak, yerine getirmek (44b, 51a, 84a, 208a, 246b, 266b). (=6)

düzet-: İnşa etmek, inşa ettirmek, düzenlemek, tasarlamak, imar etmek (113b, 209a, 220b, 229b, 250b). (=5)

eglen-: Oyalanmak (321b). (=1)

eglenme-: Oyalanmamak (25b). (=1)

ek-: Ekmek (168b). (=1)

ekil-: Ekilmek (252b, 256b). (=2)

el ur-: El vurmak (13b). (=1)

elden çık-: Elden çıkmak (326a). (=1)

elden geç-: Elden geçmek (49a). (=1)

elinden al-: Elinden almak (170a). (=1)

emr kıl-: Emir buyurmak, emretmek (343a). (=1)

erinme-: Üşenmemek (261b). (=1)

esen kal-: Mutlu kalmak (184a). (=1)

eyit-: Söylemek (181a). (=1)

eyle-: Yapmak (292a). (=1)

ezan vér-: Ezan okumak (43b). (=1)

fermān ol-: Emredilmek (79b, 138a). (=2)

Ġamḵalma-: Endişe giderilmek (109b, 139b, 241b, 262b, 332b). (=5)

Ġarḵ ol-: Boğulmak, bir şeye yoğun biçimde maruz kalmak (103b). (=1)

Ġāyib (ḡā'ib). ol-: Kaybolmak (119b). (=1)

Ġāyib olma-: Kaybolmamak (119b). (=1)

Ġazā ét-: Allah yolunda savaşmak (164a). (=1)

geç-: Geçmek, vazgeçmek, bırakmak, zamanın geçmesi, sayılmak, yerine geçmek, fani olmak (149b, 238b, 247b, 248b, 297a, 321b, 325a, 377a, 382a). (=9)

gel-: Gelmek (49b, 70a, 79a, 183a, 188b, 235a, 287b, 303b, 319a, 336a, 343a, 361a, 364a, 349a). (=14)

gerek-: Gerekmek (333b). (=1)

- getürme-**: Getirmemek (287b). (=1)
- gir- yat-**: Girip yatmak (?/belirli geçmiş zaman kipinde/373b). (=1)
- gir-**: Girmek (26a, 36b, 54a, 73a, 215a, 249a, 291a, 348a, 373b, 383a). (=10)
- giri dön-**: Geri dönmek (158b, 176b). (=2)
- git-**: Gitmek (17a, 25b, 46b, 108b, 132b, 136a, 183a, 196b, 198b, 214a, 290a, 299a, 302b, 319b, 323b, 345a). (=16)
- gitme-**: Gitmemek (379a). (=1)
- gizle-**: Gizlemek (316b, 359a). (=2)
- göç-**: Göçmek (10a, 299a). (=2)
- gönder-**: Göndermek (176a, 176b, 127b).
- gönline nūr saç-**: Gönlü aydınlanmak (385a). (=1)
- gönül-**: Yönelmek (5a, 184a, 312a). (=3)
- gör-**: Görmek (27b, 28a, 31a, 47b, 58a, 73a, 128b, 142b, 186b, 194b, 197b, 210b, 215a, 231b, 234b, 245b, 305b, 265b, 274a, 276b, 282b, 286a, 301a, 348a, 361a, 370a, 371a, 383a, 390a). (=29)
- göre dur-**: Göredurmak (267b). (=1)
- görin-**: Görünmek (227b, 100b). (=2)
- görüş-**: Görüşmek (313b). (=1)
- görme-**: Görmemek (240a). (=1)
- götür-**: Götürmek (293b). (=1)
- göz dik-**: Bakmak (191b). (=1)
- gözet-**: Gözetmek (323a). (=1)
- gözinden yaş akıt-**: Gözyaşı dökmek (84a). (=1)
- gözini aç-**: Gözünü açmak (326a). (=1)
- Ġussā vü Ġam çek-**: Endişe duymak (328b). (=1)
- gücü yét-**: Gücü yetmek (25b, 58b, 161a, 261b, 264b, 319b). (=6)
- Ĥaber sor-**: Haber sormak (350b). (=1)
- Ĥaber vér-**: Bildirmek (9b, 155b). (=2)
- ĥadden aş-**: Limitleri aşmak (330b). (=1)
- Ĥarc ol-**: Karışmak (41b, 148b). (=2)
- Ĥatm ét-**: Hatmetmek (64a). (=1)
- Ĥatır sor-**: Hatırını sormak (314a). (=1)
- Ĥayālinden geç-**: Hayalinden geçmek (385a). (=1)
- ĥayrān ol-**: Hayran olmak (349b, 384a). (=2)

- hāzır ol-**: Hazır olmak (119b). (=1)
- heybet al-** : Saygıyla ürpermek(202b). (=1)
- hicret ét-**: Göçmek (18a). (=1)
- hikāyet eyle-**: Öykülemek, anlatmak (315b). (=1)
- himmet eyle-**: Gayret göstermek (185a). (=1)
- hisāb viril-**: Hesap verilmek (352 b). (=1)
- Hoş şāzılık it-**: Güzel sevinçler göstermek, konukseverce yaklaşmak (304b). (=1)
- Hutbe okı-** : Hutbe okumak (46a). (=1)
- hüner ét-**: Hüner göstermek (48b). (=1)
- ışmarla-**: Bırakmak, havale etmek (173a). (=1)
- iç-**: İçmek (229a, 279a, 377b). (=3)
- iḥşāolma-**: Saymakla bitmemek (143b). (=1)
- ilet-**: İletmek, göndermek (58b, 60a, 60b). (=3)
- in-**: İnmek (68a, 137a, 153b, 158a, 388b). (=5)
- incit-**: İncitmek (166a). (=1)
- iñe yañu ol-**: Ne yapacağını bilemez olmak (178b). (=1)
- inkār eyle-** : İnkâr etmek (31b). (=1)
- i'lām ét-**: Anlatmak, tanıtmak, açıklamak (288b).
- İr-/ér-**: Ermek, ulaşmak (72a, 72b, 188b, 234a, 303b, 312b, 383b). (=7)
- irgür-/İrgir-**: Erdirmek, eriştirmek (77a, 78a, 174a). (=3)
- iriş-**: Erişmek (10a, 21b, 230b). (=3)
- irüpkon-**: Varmak (307b). (=1)
- iste-**: İstemek (130a). (=1)
- ister ol-**: İstemek (22b). (=1)
- isteyü gel-**: Öteden beri istemek (336a). (=1)
- isteyüp bulma-**: Arzusuna kavuşmak (360a). (=1)
- işāret eyle-**: Göstermek (131a). (=1)
- işāret ét-**: Göstermek (277b). (=1)
- işit-/işid-**: İşitmek (25a, 86a, 135a, 181a, 198a, 278b, 285b, 317a,). (=8)
- işler ol-**: Çalışmak (7a). (=1)
- it-/ét-**: Etmek, yapmak, kılmak (206b, 208b, 209b, 354b). (=4)
- itme-/étme-**: Etmemek, yapmamak, kılmamak (178a). (=1)
- ķabūl ét-**: Kabul etmek (314b). (=1)
- ķabūl ol-**: Kabul olmak (324a). (=1)

- kaç-:** Kaçmak (327b). (=1)
- kal-:** Kalmak (325a, 85b, 326b). (=3)
- kalma-:** Kalmamak (109b, 139b, 241b, 262b, 332b). (=5)
- kan dök-:** Kan dökmek (135b). (=1)
- kara toprak ol-:** Kara toprak olmak, ölmek (175b). (=1)
- karşula-:** Karşılama (304a). (=1)
- kaşr eyle-:** Kısa kesmek (37b). (=1)
- kaviş-:** Kavuşmak (382b). (=1)
- kıl-:** Kılmak, yapmak (71b, 114a, 114b, 293a, 346a). (=5)
- kıyās ét-:** Karşılaştırmak, ölçmek (35b, 95b). (=2)
- ko-:** Bırakmak, koymak, izin vermek (126a, 155a). (=2)
- kop-:** Kopmak (368a). (=1)
- kopa gel-:** Çıkayazmak, kopayazmak (205b). (=1)
- koşın-:** Koşuşmak, toplaşmak (381a). (=1)
- koyuban gitme-:** Bırakıp gitmemek (379a). (=1)
- kuca git-:** Kucaklaşmaya durmak (183b). (=1)
- kuca kuca görüş-:** Buluşup kucaklaşmak (313b). (=1)
- kucuş-:** Kucaklaşmak (56a). (=1)
- kulak dut-:** Kulak vermek (50a). (=1)
- kurıl-:** Kurulmak (352a). (=1)
- maḥrūm ét-:** Yoksun bırakmak (171a). (=1)
- maḥrūm étme-:** Yoksun bırakmamak (171a). (=1)
- maḥrūm ol-:** Yoksun olmak, yoksun kalmak, yoksun bırakılmak (337b). (=1)
- maḫsūd(in)a ér-:** İdealini gerçekleştirmek (78a, 174a). (=2)
- maḫḫar ol-:** Bir nimetten faydalanmak, nasip olmak (169a). (=1)
- meftūn ol-:** Tutulmak (270b). (=1)
- meftūn olma-:** Hayran kalmamak (270b). (=1)
- mekr(in)e ér-:** Tuzağ(in)a düşmek (54b). (=1)
- muḥabbet şavkı düş-:** Aşk coşkusu gelmek (317b). (=1)
- namāz düz-:** Namaz kılmak (84a). (=1)
- namaz kıl-:** Namaz kılmak (27a, 115b, 116b, 123a, 156b, 215a, 292b, 293a, 344a). (=9)
- namaz kılın-:** Namaz kılınmak (293a). (=1)
- nasīb ét-:** Nasip etmek (340b). (=1)

- nasīb ol-:** Nasip olmak (66b, 184b, 231b). (=3)
- nazar kıl-:** Bakmak (160b, 222b). (=2)
- niyāz ét-:** Bir şeyin olması için yalvarmak (16b). (=1)
- niyaz kıl-:** Bir şeyin olması için yalvarmak (75b). (=1)
- niyyet dut-:** Niyet etmek (1b, 318b). (=2)
- niyyet eyle-:** Niyet etmek (161a). (=1)
- oku-:** Okumak, seslendirmek (46a). (=1)
- ol-:** Olmak (4a, 20b, 55a, 84b, 143a, 154b, 240b, 295a, 309b, 322b, 344b, 370a). (=11)
- otur-:** Oturmak (137a, 194b, 196a). (=3)
- öl-:** Ölmek (5a, 175a). (=2)
- ölç-:** Ölçmek (39a, 147a). (=2)
- ölüp git-:** Ölüp gitmek (47b). (=1)
- özin(i) bil-:** Kendini bilmek (73b, 75b). (=2)
- özini yığ-:** Kendini sakınmak (83a). (=1)
- rahmet eyle-:** Bağışlamak, esirgemek (332b). (=1)
- rahmet ét-:** Bağışlamak, esirgemek (81b). (=1)
- rahmet kıl-:** Bağışlamak, esirgemek (180a). (=1)
- rızkını vir-:** Rızkını vermek (380a). (=1)
- rūzīkıl-:** Nasip etmek (29b). (=1)
- sabr ide gör-:** Sabrededurmak (20a). (=1)
- sabr ét-:** Sabretmek (20a). (=1)
- saç-:** Saçmak (297b, 385a). (=2)
- şāf şāf ol-:** Sıra halinde olmak (343b). (=1)
- sağlık ol-:** Sağlık olmak (2a). (=1)
- sakın (Ünlemleşmiş türemiş fiil):** Asla, dikkat (“sakınmak”tan/161b)! (=1)
- sakla-:** Saklamak, sakınmak, esirgemek (144a, 345b). (=2)
- şalā ét-:** Namaz kılmak (345a). (=2)
- şalavāt getür-:** Salavat getirmek (347b). (=1)
- şalavāt vér-:** Salavat getirmek (37a, 51b, 154b). (=3)
- san-:** Sanmak (85b, 211b, 252b, 256b). (=4)
- sanma-:** Sanmamak (381b). (=1)
- say-:** Saymak (42b, 93a, 221b, 243b). (=4)
- secdet kıl-:** Secde etmek (348b). (=1)

- seçil-**: Seçme işine konu olmak, seçilmek (311a). (=1)
- selam vér-**: Selam vermek (26b, 249b). (=2)
- sev-**: Sevmek (353b). (=1)
- sevin-**: Sevinmek (11b, 92b). (=2)
- sıgın-**: Sığınmak (333a). (=1)
- sil-**: Silmek (98b, 293b). (=2)
- sor-**: Sormak (160a, 315a). (=2)
- soyla-**: Araştırmak, aramak (14b). (=1)
- söyle-**: Söylemek (12b, 14a, 354a, 366b). (=4)
- suçla-**: Suçlamak (353b). (=1)
- şunu vér-**: Sunuvermek (317a). (=1)
- sür-**: Sürmek (213b, 235a, 247b, 301b, 347a, 348b, 349a, 373a). (=8)
- şād eyle-**: Gönlünü hoş etmek, ferahlatmak, huzur buldurmak (338a). (=1)
- şād ét-**: Gönlünü hoş etmek, ferahlatmak, huzur buldurmak (182b, 265a, 329b). (=3)
- şād ol-**: Gönlü hoş olamka, ferahlamak, huzur bulmak (30a, 78b, 244a). (=3)
- şerh eyle-**: Açmak, açıklamak (354a). (=1)
- şerh ét-**: Açmak, açıklamak (86b). (=1)
- şifā bul-**: İyileşmek, deva bulmak (237a). (=1)
- şifā eyle-**: İyileştirmek, çare olmak, derman bulmak (334b). (=1)
- şükr kıl-**: Şükretmek (73b, 300b). (=2)
- şükr/şükür ét-**: Şükretmek (5b, 17b, 302a). (=3)
- tāḳat getiri bil-**: Gücünü yetirebilmek (2b). (=1)
- temām it-**: Tamamlamak (298b). (=1)
- temām ol-**: Tamamlanmak (346b). (=1)
- tenini incit-**: Yormak (166a). (=1)
- terk eyle-**: Terk etmek, bırakmak (161b). (=1)
- terk ét-**: Terk etmek, bırakmak (36b, 165a). (=2)
- tevbe kıl-**: Tövbe etmek (347a). (=1)
- ṭanukluḡa var-**: Şahit olmak (167a). (=1)
- ṭarıl-**: Uzaklaşmak, dağılmak, bozulup darılmak (131b). (=1)
- taş-**: Taşmak (6b). (=1)
- ṭavāf ét-**: Tavaf etmek (74a). (=1)
- ṭoḡ-**: Doğmak (133b). (=1)
- ṭoḡun-**: Dokuma işine konu olmak (252a). (=1)

- tol-:** Dolmak (32b, 228b, 291b). (=3)
- toy-:** Doymak (129a, 166b, 307a). (=3)
- tur-:** Durmak (41a, 69a, 195a, 300a, 312a). (=5)
- tut-:** Tutmak (33b). (=1)
- tuy-:** Duymak (129b). (=1)
- uç-:** Uçmak (385b). (=1)
- um-:** Ummak (331a). (=1)
- unutma-:** Unutmamak (379b). (=1)
- ur-:** Vurmak (169b). (=1)
- uzan-:** Uzamak (379a). (=1)
- uzan-:** Uzamak (379a). (=1)
- uzatma-:** Uzatmamak (37b, 379a). (=2)
- uzatma-:** Uzatmamak (37b, 379a). (=2)
- ünde-:** Seslenmek (343b). (=1)
- üş-:** Üşüşmek (308b). (=1)
- üşen-:** Üşenmek (264b, 280b). (=2)
- üşen-:** Üşenmek (381b). (=1)
- üşenme-:** Üşenmemek (264b, 280b). (=2)
- va'de ir-:** Planlanan zamanın gelmesi (175a). (=1)
- var- yan-:** Gidip yanmak, güneşte kalmak (?/Emir kipinde/80b). (=1)
- var-:** Varmak, ulaşmak (1b, 13a, 66b, 80b, 98b, 121a, 122b, 167a, 184b, 186a, 187b, 210b, 235a, 261b, 264b, 277b, 280b, 321a, 370a, 390a). (=16)
- varma-:** Varmamak, ulaşmamak (322a, 362a). (=2)
- vaşf ét-:** Niteliklerini sayıp dökmek (225b, 231b). (=2)
- vefâ ét-:** Vefa göstermek (35a). (=1)
- vér-:** Vermek (342b). (=1)
- yabana saç-:** Önemsememek, aldırmamak (326b). (=1)
- yād ét-:** Anmak (329a, 182a, 245b, 329a). (=4)
- yağ-:** Yağmak (389a). (=1)
- yalvar-:** Yalvarmak (111b, 195b). (=2)
- yan-:** Yanmak (80ab, 105b). (=2)
- yapıl-:** Yapılmak 61b, 104b). (=2)
- yarat-:** Yaratmak (189b). (=1)
- yarıl-:** Yarılmak (131a). (=1)

yat-: Yatmak (32a, 52a, 56a, 62a, 62b, 63a, 250a, 251a, 255a, 259a, 261a, 262a, 163b, 266b, 281b, 282b, 284a, 287a, 289a, 371b). (=20)

yayıl-: Yayılmak (268a). (=1)

yazıl-: Yazılmak (296a). (=1)

yığ-: Menetmek, alıkoymak, sakınmak (83a). (=1)

yé-: Yemek (38b, 232b). (=2)

yér ét-: Yer etmek (108a, 214b). (=2)

yit-: Erişmek, ulaşmak (290b, 299b). (=2)

yét-: Yeter olmak (48a). (=1)

yola düş-: Yola düşmek (21a, 65a). (=2)

yola gir-: Yola çıkmak (188a, 303a). (=2)

yürü-: Yürümek (47a, 3b). (=2)

yüzi ağ ol- : Alını ak olmak (324b). (=1)

Zāhir ol-: Görünmek, görünür hale gelmek (352b). (=1)

zahmet çek-: Emek vermek, eziyet çekmek, yorulmak (81a, 168a). (=2)

zahmet kıl-: Emek vermek, eziyet çekmek, yorulmak (180b). (=1)

ziyāret eyle-: Ziyaret etmek (255b). (=1)

ziyaret ét-: Ziyaret etmek (27a, 346b). (=2)

ziyaret kıl-: Ziyaret etmek (63b, 262b, 265a, 277a). (=4)

4.7. Fiil Yapan Ekler

Fiil yapan ekleri kendi içinde ikiye ayırıyoruz. Eserimizde geçen fiil yapım eklerindeki kullanım sıklığına baktığımızda isimden fiil yapım ekleri içinde “+IA-” 25 kez kelime türeterek en sık kullanılan isimden fiil yapım eki olmuştur. Fiilden fiil yapım ekleri içinde “-mA-” 28 kez kelime türeterek en sık kullanılan fiilden fiil yapım eki olmuştur. “+A-” 8, “+DA-” kez kullanılan isimden fiil yapan ek olmuştur. “-DAr-” 2, “-DIr-” 1, “-gIr-” 3, “-Ik-” 1, “-Ir-” 2, “-ıI-” 20, “-In-” 12, “-Iş-” 7, “-t-” 6, “-d/y-” 3 kez kullanılan fiilden fiil yapan ek olmuştur.

4.7.1. Alfabetik Ekler Dizini

+A-: İsimden Fiil Yapım Eki.

Beñzet- (306b), dile- (2a, 135b, 217a), düzet-(113b, 209a, 220b, 229b, 250b), gözet- (323a), uzan- (379a), uzatma- (37b, 379a), üşen- (?/264b, 280b).

+dA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

İste- (130a), ünde- (343b).

-DAr-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Gönder- (176a, 176b, 127b).

-DIr-/-DUr-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

getürme- (287b), götür- (293b), otur- (137a, 194b, 196a)

-gIr-/-gUr-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

İrgür-/irgir-: (77a, 78a, 174a).

+I-/-U-: İsimden Fiil Yapım Eki

İncit- (166 a), saşın- (?/161b), oşu- (46a).

-(I)k: Fiilden Fiil Yapım Eki.

gerek- (333b), kış- (217b, 368a, 368b), saşın- (?/161b).

-Il-/Ul: Fiilden Fiil Yapım Eki.

Açıl- (357b), asıl- (151b), bozıl- (296b), dikil- (253b), diril- (352a, 318a), dizil- (91b), dökül- (286b), duşul- (256a, 257b), ekil- (252b, 256b), gönül- (5a, 184a, 312a), hisabviril- (352b), kurul- (352a), seçil- (311a), tarıl- (131b), yapıl- (61b, 104b), yarıl- (131a), yayıl- (268a), yazıl- (296a).

-(İ)n-/-(U)n-: Fiilden Fiil Yapım Eki

alın- (311a), bilin- (353b), bürin- (100a), çärebulın- (19a), dokun- (34a), eglen- (321b), eglenme- (25b), erinme- (261b), görin- (227b, 100b), koşan- (381a), namāzkılin- (293a), sakın- (161b), toğun- (252a), sevin- (11b, 92b), sığın- (333a), uzan- (379a), üşen- (264b, 280b).

-Ir-/Ur-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Batur- (255b), geçür- (117b, 123b, 275b), götür- (293b).

-(İ)ş-/-(U)ş-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

Buluş- (56a), danış- (15a), görüş- (313b), iriş- (10a, 21b, 230b), kavış- (382b), kucus (56a).

-(İ)t-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

Beñzet- (306b), düzet- (113b, 209a, 220b, 229b, 250b), eyit- (181a), gözet- (323a), ilet- (58b, 60a, 60b), incit- (166 a), uzatma- (37b, 379a), yarat- (189b).

+lA-: İsimden Fiil Yapım Eki.

Adımla- (38b, 88a, 147b), ağla- (13b, 360a), bağışla- (233b, 331b, 353a), derle- (202b), diñle- (136b, 50a, 51b, 316a, 318a), eyle- (292a), işmarla- (173a), karşıla- (304a), sakla- (144a, 345b), soyla- (14b), söyle- (12b, 14a, 354a, 366b), suçla- (353b), gizle- (316b, 359a).

-mA-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

Āh u fiğānķılma- (83b), bulma- (361a), çekme- (216b), eglenme- (25b), erinme- (261b), ġāyib olma- (119b), getürme- (287b), gitme- (379a), görme- (240a), iħşā olma- (145b), iñeyañu olma- (178b), itme- (178a), ħalma- (109b, 139b, 241b, 262b, 332b), koyuban gitme- (379a), maħrūm itme- (171a), meftūn olma- (270b), sanma- (381b), unutm- (379b), uzatma- (37b, 379a), üşenme- (264b, 280b), varma- (322a, 362a).

-y-: Fiilden Fiil Yapım Eki.

Toy- (129a, 166b, 307a).

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe’deki çekimli fiilleri “basit, türemiş ve birleşik fiiller” şeklinde incelediğimiz bu çalışmada çekimsiz fiilleri incelemedik. Çalışmamızda beyit beyit bir çeviri de sunmaya çalıştık. Bu noktadaki maksadımız kelimelerin beyit içerisindeki bağlam açısından da değerlendirilmesini sağlamaktır. Böylece Eski Anadolu Türkçesinin başlangıç yıllarında yazılan eserin dilini hem dil bilgisel hem de anlam bilgisel olarak bir bütün içerisinde vermeye çalıştık.

Çalışmamıza konu olan eserde basit fiil sayısı 66, türemiş fiil sayısı 100, birleşik fiil sayısı ise 167’dir. Türemiş fiillerin 28’i isimden, 72’si fiilden türemiştir. İsimden türeyen fiillerden 26’sı Türkçe köklerden tüerken 2’si de yabancı isim kökünden türemiştir: “İsmarla-” fiili Farsça, “Suçla-” Çince isim köklerinden türemiştir. Fiilden türeyen fiillerden 72’si Türkçe fiil köklerinden türemiştir. Fiil türeten eklerde de fiilden fiil yapan ek sayısı 10, isimden fiil yapan ek sayısı da 4 olarak tespit edilmiştir. Birleşik fiillerin durumuna baktığımızda eserde yapısı bakımından 81 adet isim + yardımcı fiil biçiminde oluşmuş birleşik fiil vardır. Bu yapıdaki birleşik fiiller, her fiile göre ayrı ayrı incelenmiş ve fiillerin kullanım sıklığı da ayrıca belirtilmiştir. İsimlerle kullanılan yardımcı fiiller alfabetik olarak sıralanmış ve her yardımcı fiilin kullanım sıklığı da belirtilmiştir.

Ayrıca, “isim + yardımcı eylem” şeklinde oluşan birleşik fiillerden 6’sının isim unsuru Türkçe, 75’inin isim unsuru da Arapça ve Farsça olup bunlardan 13 tanesi “Farsça isim”, 62’si de “Arapça isim”dir. Bu yapıdaki birleşik fiillerden 6’sı da “Türkçe isim + yardımcı fiil” şeklindedir. 15 adet fiilimsi + tasvir fiili biçiminde, 3 adet fiil + fiil biçiminde ve 64 adet anlamca kaynaşmış birleşik fiil mevcuttur. Toplamda 167 adet birleşik fiil saptanmıştır.

Birleşik fiil başlığında yer alan “anlamca kaynaşmış birleşik fiil” konusunun literatürde fazla yer bulmadığı ve müstakil başlıkta ayrıca incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Eserdeki fiillerden yola çıkarak Eski Anadolu Türkçesinde fiil yapma yollarının hem yapım ekleriyle hem de yabancı isim unsurlarının yardımcı eylemlerle birleşmesiyle karşılandığını gördük.

Yapım ekiyle türeyen fiillerde, isimden fiil yapan ekler içinde 13 sözcükte “+IA-”, 7 sözcükte ise “+A-”; fiilden fiil yapan ekler içinde 21 sözcükte “-mA-”, 18 sözcükte “-Il-”, 17 sözcükte ise “-In-” eklerinin kullanım sıklığının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

İsim unsurlarına yardımcı eylem getirilerek oluşturulan birleşik fiillerde ise 43 yerde “it-”, 32 yerde “ol-”, 25 yerde ise “kıl-” yardımcı eylemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yukarıdaki tespitler, Türkçenin anadil olarak öğretimi ve yabancılara Türkçe öğretimi konusunda pratik bilgiler sağlayarak öğretmenlere fayda sağlayacaktır.

Tez çalışmamızdan faydalanacak araştırmacılara kolaylık sağlaması açısından hem ek hem de fiillere ayrı ayrı verdik. Böylece tezimiz fiil yapan ekler ve fiil yapısını araştıran kişiler açısından daha kullanışlı bir yapıya bürünmüş oldu. Ayrıca fiilleri yapı bakımından ayrı ayrı ve genel çerçevede inceleyip, kullanım sıklığı tablosu yaparak eserde geçen çekimli fiilleri karşılaştırmaya çalıştık. Böylece çalışmamızda kullanılan fiillerin istatistiksel dökümünü hazırladık. Eserimizde kullanılan fiilleri aynı döneme ait olan “Yusuf ve Zeliha” adlı eserdeki fiillerle karşılaştırarak bu fiillerin EAT’deki kullanım sıklığı açısından fikir vermeye çalıştık. Eserimizdeki kullanım sıklığı en yüksek 10 çekimli fiili 2003 yılında İlyas GÖZ tarafından hazırlanan ve Türk Dil Kurumunca yayımlanan “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” adlı eserinde yer alan kullanım sıklığı en yüksek 10 çekimli fiil ile karşılaştırarak ortak olan çekimli fiillerin Eski Anadolu Türkçesinden günümüze kadarki kullanım durumuyla ilgili bir istatistiksel veriler sunduk.

Çalışmamıza konu olan ek ve çekimli fiillerin etimolojik gelişimini de ayrıntılı vermeye çalışarak Kitābu Evsāfı Mesācidi’ş-Şerīfe’nin Türk dili tarihi içerisindeki önemli bir yere sahip olduğunu gördük. Özellikle fiil sıklıklarından elde ettiğimiz veriler ve yaptığımız eser karşılaştırmalarıyla eserdeki fiillerin 14.yy.dan bu yana neredeyse değişmeden geldiğini saptadık. Bu da eserin dil tarihi ve gelişimi açısından önemli sonuçlar ve fikirler vermektedir.

Çalışmanın hem o dönem hem de sonrası ve öncesi açısından birçok eserle köprü kurmasını, metot açısından da sonraki çalışmalara ışık tutmasını, esin kaynağı olmasını umuyoruz.

6. KAYNAKÇA

- Akar, A. (2005). *Türk dili tarihi, dönem-eser-bibliyografya*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akar, A. (2010). Lehçe oluşma şartları ve evreleri bakımından eski Türkiye Türkçesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15 (28).
- Akçataş, A. (2010). Türkiye Türkçesinde fiil kökleri arası ilişkilerde etkili unsurlar üzerine. *Turkish Studies*, 5 (1).
- Alkayış, M. F. (2012). Bir kitap arkası sözlük çevirisi: Kutadgu Bilig. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/4, Ankara.
- Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I (Metin)* (TDK tarafından neşredilmiştir), Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Arat, R. R. (1959). *Yusuf Has Hacı, Kutadgu Bilig II tercüme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. (1960). *Anadolu yazı dilinin tarihî inkişafına dair*. V. Türk Tarih Kongresi Ankara.
- Arat, R. R. (1992). *Edib Ahmet bin Mahmûd Yüknê Atebetü'l-Hakâyık*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (2013). *Karahanlı Türkçesinde ilk Kur'an tercümesi (Rylands nüshası, giriş-metin-notlar-dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat'it-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi I*. MEB devlet kitapları, İstanbul.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bardakçı, R. (2013). Cumhuriyet döneminde yayımlanmış mesneviler üzerine- I. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic or Turkic*, 8.
- Barthold, V. V. (2004). *Orta asya tarihi dersleri*. Ankara: Çağlar Yayınları.
- Barthold, W. *Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Baydar, T. (2013). İsim + yardımcı fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Erzurum.
- Bice, H. (2016). *Hoca Ahmet Yesevî, günümüzün aşk yolcusuna Divân-ı Hikmet*. İstanbul: H Yayınları.

- Bice, H. *Hoca Ahmet Yesevî, Divân-ı Hikmet* (Kaynak: <http://www.divanihikmet.net/>).
Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Bilgin, A. A. (1990). Eski Anadolu Türkçesi döneminde karışık dil unsurları taşıyan eserler ve dil özellikleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 69.
- Bombaci, A. (1956). *Storia della letteratura turca*. Milano: NuovaAccademia.
- Bombaci, A. (1969). *Storia della letteratura turca*. Floransa: SansoniAccademia.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul : Cem Yayınları.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset.
- Brockelmann, OGM ve Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische Grammatik der Islamischen Litteratur Sprachen Mittelasiens*. Leiden.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Canpolat, M. (1968). Behcetü'l-hadâik'in dili üzerine. *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten*.
- Cin, A. (2013). *Mesud bin Ahmed, Süheyl-ü Nev-Bahar (Kenzü'l-Bedâyî) inceleme-metin-dizin*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Clauson, S. G. (1972). Türkçede sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 185-196.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Coşar, A. M.(2010).Eski Anadolu Türkçesi üzerinde düşünce ve yorumlar. *Turkish Studies*, (5/1), s. 246-262.
- Çağbayır, Y. (2007). *Orhun Yazıtlarından günümüze Türkiye Türkçesinin söz varlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çağbayır, Y. (2013). *Edib Ahmet bin Mahmûd Yüknêkî, günümüz diliyle Atebetü'l-Hakâyık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çelik, Y.(2015). Türkçe sözlük'teki fiillerin eski Anadolu Türkçesindeki görünimleri -a ve b maddeleri örnekleminde-. *Turkish studies International periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*, 10 (12), 249-270.
- Çiçekli, A. (1970). *Kaşgarlı Mahmud Divanu Lügati't-Türk*. İstanbul: May Yayınları.
- Delice, H. İ. (2002). Yükleme Olarak Türkçede Fiil. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 185-212.

- Delice, H. İ.(2014). Birleşik fiil, *Türk dil bilgisi toplantıları -1 bildiriler ve tartışmalar*. Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.
- Demir,N.(1994). Birleşik fiiller ve vurgu: -iver- şeklinin görevlerini tespitte vurgunun rolü, *Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, N. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde tasvir fiilleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, T. (2004). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları,
- Demirci, Ü. Ö. (2010). *Eski Türkçede fiiller. Doktora tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Demirci, Ü. Ö. ve Korkmaz Ş. (2008). *Yusuf u Zeliha*. İstanbul: Kaknüs Yayınları,
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*. (A.U. Elöve, Çev.). İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Dilçin, C. (1991). *Süheyl ü Nevbahar (inceleme-metin-sözlük)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dilçin, D. (1946). *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H.(1963). *Türkçede fiiller*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doerfer, G. (1977). Das Chorasani-Türkische. *Belleten*.
- Doğan, A. T. (2017). Türkiye Türkçesinde yardımcı fiiller üzerine değerlendirmeler. *International journal of language academy*. 5 (7), 192-221.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca el kitabı* (G. Karaağaç, Çev). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eminoğlu, E. (2008). *Şeyyât Hamza, Destân-ı Yûsuf, inceleme-araştırma*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Emre, A. C. (1945). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri-fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu.
- Eren, H. (2015). *AhmedFakîh*. madde yazım tarihi: 12.02.2015, erişim tarihi: 13.01.2020. <http://www.turkedebyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7075>
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı (metin-sözlük)*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Kelebek Matbaacılık.
- Ergun, S. N. (1936-1945). *Türk şairleri I*. İstanbul: Bozkurt Matbaası.

- Əskər, R.(2006). *Mahmud Kaşğari Divanü lüğat-it-Türk*. Bakü: Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Folklor Enstitüsü.
- Flemming, B.(1988). Türkler-Anadolu Beylikleri. *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gabain, A. V. (1995). *Eski Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları,
- Gandjei, T. (1976). Notes on the attribution and date of the “çarhnâme”. *Studi preottomani i Ottomani, atte del convegno*. Napoli.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencei, T. (1987). Çarh-nâme’nin müellifi ve tarihi hakkında notlar (E. G. Naskali, Çev). *Türk Kültürü*, 25 (286), Ankara.
- Göğüş, B. (1962). Türkçede birleşik kelimelerin oluşumu ve nasıl yazılması gerektiği. *Belleten*, Ankara.
- Gölpınarlı, A. (1953). *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: Pan Yayınları,
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*, Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Herkmen, D. (2010). Eyle- yardımcı fiili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12).
- İlker, A. (1997). *Batı grubu Türk yazı dillerinde fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İsen, M. (1980). *Şehî bey tezkire (Heşt Bihişt)*. İstanbul.
- İz, F. (2004). *Eski Türk edebiyatında nazım 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları,
- Karabörk, K.(2006). “Yol” kelimesiyle yapılan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller. *Türk Dili Dergisi*, 652.

- Karahan, L. (2002). Anadolu’da Türk yazı dilinin gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 147-154.
- Karahan, L. (2006). Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşunda yazı dili-ağız ilişkisi. *Turkish Studies*, 1, 9-18.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartal, A.(2008). Anadolu Selçuklu Devleti döneminde dil ve edebiyat. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1.
- Kocatürk, V. M. (1964). *Büyük Türk edebiyatı tarihi başlangıçtan bugüne kadar Türk edebiyatının tarihi, tahlili ve tenkidi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kocatürk, V. M. (2016). *Büyük Türk edebiyatı tarihi başlangıçtan bugüne kadar Türk edebiyatının tarihi, tahlili ve tenkidi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Koç, M. (2011). Anadolu’da ilk Türkçe telif eser. *Bilig Dergisi*, 57, 159-174.
- Koç, M. (2012). Eski Anadolu Türkçesinde “-dUk” ekli geçmiş zaman çekimi. *Türkbilig*, 23: 11-18.
- Kononov, A. N. (1956). *Grammatika sovermennogo turetskogo literaturnogo yazıka (Çağdaş Türk edebî dilinin grameri)*. Moskova-Leningrad: Sovyet İlimler Akademisi Basımevi.
- Konyalı, İ. H. (1964). *Âbideleri ve kitabeleri ile Konya tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Korkmaz, Z. (1965). Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz kişi ve bildirme eklerinin Anadolu ağızlarındaki kalıntıları. *Belleten*, 12, 43-65.
- Korkmaz, Z. (1972). Selçuklular çağı Türkçesinin genel yapısı. *Belleten*, 17-37.
- Korkmaz, Z. (1995). Anadolu yazı dilinin Tarihî gelişiminde beylikler devri Türkçesinin yeri. *Türk dil üzerine araştırmalar I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). Anadolu’da Oğuz Türkçesi temelinde ilk yazı dilinin kuruluşu. *Belleten*, 61-69.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1926). Selçuklular devrinde Anadolu Şairleri: Ahmed Fakih. *Türk Yurdu*, 183.
- Köprülü, M. F. (1926). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Millî Matbaa,
- Köprülü, M. F. (1935). *Les origines de l’empire Ottoman*. Paris: Editions de Boccard,
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları,

- Köprülü, M. F. (2003). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: AkçağYayınları,
- Köprülü, M. F. (2016). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. İstanbul: Alfa Yayıncılık,
- Köprülü, M. F. (2016). *Türk edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Küçük, M. (2010). Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait (M. 1401) satır arası ilk Kur'an tercümesinde yapı bilgisi-tercüme tekniği-söz varlığı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17, 121-147.
- Küçük, M. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait satır arası ilk Kur'an tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, S. (2014). Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sındaki arkaik unsurlar. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52, 1-25.
- Levend, A. S. (2011). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1947). *13. Asır Anadolu Türkçesi Dehhânî ve manzumeleri*. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Mansuroğlu, M. (1951). Anadolu'da Türk yazı dilinin başlama ve gelişmesi. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4 (3), 215-229.
- Mansuroğlu, M. (1956). *Ahmet Fakih, Çarhname*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1972). *Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türk edebiyatının başlaması ve Türkçe yazan şairler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1974). *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerife*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (2003). Yûsuf u Züleyha Yazarı SulîFakîh'in adı sorunu. *Belleten*, 169-176.
- Mengi, M. (2006). *Eski Türk edebiyatı tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Merhan, A. (2009). Atabetü'l-Hakayık'ta birleşik eylemler. *Bilig Dergisi*, 49, 101-112.
- Merhan, A. (2011). Anadolu'daki ilk Türkçe eser üzerine tartışmalar. *Belleten*, 2, 53-62.
- Meriç, R. M. (1936). Akşehir türbe ve mezarları. *Türkiyat Mecmuası*, 5, 152.
- Oktay, A. (2018). Kudüs tasvirleri: KitâbuEvsâfıMesâcidi's-Şerîfe ve Tuhfetü'l-Harameyn örnekleri. *Mukaddime*, 9 (1), 111-132.
- Önder, M. (1959). İlk Türkçecilerden Ahmed Fakih hakkında yeni bilgiler. *Türk Yurdu*, 276, 51.
- Öner, M. (2006). Türkçede fiil yapımı üzerine. *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 60-76.
- Özçelik, S. (2002). Tasvir fiillerinde kullanılan ekler üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 610 (2),

820-824.

- Özçelik, S. ve Erten, M.(2011). *Türkiye Türkçesi dilbilgisi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Özkan, A. (2011). Eski Anadolu Türkçesindeki bazı fiillerin hâl ekli tamlayıcıları ve bu tamlayıcılarda zaman içinde görülen değişiklikler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (1).
- Özkan, M. (2004). *Tarih içinde Türk dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi
- Özkan, M. (2008). Âşık Paşa ve çağdaşlarının Türk diline hizmetleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37, 85- 104.
- Özkan, M. (2011). Türkçenin Anadolu’da yazı dili olarak teşekkülünde Yunus Emre’nin rolü. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 41, 25-68.
- Özkan, M. (2013). *Türk dilinin gelişme alanları ve eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul:Filiz Kitabevi.
- Pala, İ. (2004). Ahmed Fakih ve şiirleri üzerine bir inceleme. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 10, 123-148.
- Savran, H. (2001). Bir isimle bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller üzerine yeni görüşler. *Türk Dili Dergisi*, 596, 140-142.
- Sertkaya, O. F. (1989). Ahmed Fakih. *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (1996). Ahmed Fakih, Anadolu’da Türkçe eserler veren mutasavvıf bir şair. *İlmi Araştırmalar*, 2, 131-140.
- Sev, G. (2001). *Etmek fiiliyle yapılan birleşik fiiller ve tamlayıcılarla kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, H. (2001). Kutadgu Bilig’de tasvirî fiiller. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 95-105.
- Şahin, H. (2001). Gel ve git- fiillerinin birleşik yapılarda sergilediği durumlar. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 595, 73-78.
- Şişman, R. Ş.(2019). bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller: Fahrî’nin Hüsrev ü Şîrîn (2317b-4683b) Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, Sayı: 62.
- Taş, İ. (2010). *Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Taymas, A. (1940-1942). Divanü Lügat-it-Türk tercemesi. *Türkiyat Mecmuası*, 7-8.

- Tezcan, S. (1994). Anadolu Türk yazınının başlangıç döneminde bir yazar ve Çarh-nâme'nin tarihlendirilmesi üzerine. *Türk dilleri araştırmaları*, 4, 75-88.
- Timurtaş, F. K. (1976). Küçük eski Anadolu Türkçesi grameri. *Türkiyat Mecmuası*, 331-368.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları,
- Topal, A. (2012). Klasik Türk şiirinde şam-ı şerif. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48.
- Turan, O. (1993). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları,
- Turan, Z. (1996). Eski Anadolu Türkçesinde ol- cevheri fiili. *Belleten*, 265-289.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve batı Türkçesi Kur'an tercümeleri sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Yalkın, A. O. (2016). Yûnus Emre dîvânı'nda fiil-tamlayıcı ilişkisi. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*, 5 (6), 1501-1519.
- Yıldırım, M. (2007). Konya Hoca Ahmet Fakih zaviyesi çevresinde oluşan yapı topluluğu. *Marife*, 2, 203-232.
- Yıldız, O. (2008). *Yusuf u Zeliha, Şeyyad Hamza*. Ankara: Akçağ Yayınları,
- Zeynalov, F. (Ramazan oğlu). (1986). Türk dillerinde birleşik eylem meselesi. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 24-25.

7. EKLER

7.1. Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	17101189862
ADI VE SOYADI	Yılmaz AYDIN
ÖĞRENCİ NO	201711004
TEL. NO.	0 535 861 27 80
E - MAİL ADRESLERİ	g-bul@hotmail.com
ANA BİLİM DALI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2019 / 2020 – Bahar Dönemi Kaydını Yeniledim.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Eski Anadolu Türkçesindeki fiillerin biçim incelemesi
TEZİN AMACI	Eski Anadolu Türkçesinde yer alan fiillerin biçim incelemesini Türkiye Türkçesi ile karşılaştırarak değişimleri analiz etmek.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Çalışmaya Konu olan eser ise 14. yüzyılda Anadolu'da yazılmıştır. Çalışmada eser, önce transkripsiyonlu metne aktarılmış, sonra da Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Eserdeki fiiller yapı bakımından incelenirken Eski Anadolu Türkçesinde 14. yüzyılda kullanılan fiilleri de dönemdeki mevcut eserlerden hareketle saptamak suretiyle literatürdeki eksiklik de kapatılmak istenmiştir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	YOK
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI-ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	

YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	YOK
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	YOK
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) (.....) SayfaÖlçeği. 2) (.....) SayfaAnketi. 3) (.....) SayfaFormları. 4) (.....) Sayfa

ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: YILMAZ AYDIN		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır. TARİH: 16/ 02/ 2020		
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU				
1. Seçilen konu eski Anadolu Türkçesine katkı sağlayabilecektir.				
2. Anılan konu eski Anadolu Türkçesi faaliyet alanı içerisine girmektedir.				
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI	A.B.D. BAŞKANININ ONAYI	
Adı - Soyadı: A. Deniz ABİK	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Murat KOÇ	Adı - Soyadı: Sevin ARSLAN	
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı:	Unvanı:Doç. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	
İmzası : Evrak onayı e – posta ile alınmıştır.	İmzası:	İmzası:Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır	İmzası:Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır	
.../.../.....	 / / 20....	16.02.2020	16.02.2020	
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER				
Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN (Y.)	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA (Y.)	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
İmzası : Evrak onayı e – posta ile alınmıştır.	İmzası : Evrak onayı e – posta ile alınmıştır.	İmzası : Evrak onayı e – posta ile alınmıştır.	İmzası : Evrak onayı e – posta ile alınmıştır..	İmzası :
1.04.2020	Dr.Ögr.Üyesi Sami DOĞRU	10.04.2020	Arşt.Gör.Özge ÇETİNER	 / / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE		Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, 16 / 02/ 2020 - 10 / 04/ 2020 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli izin verilmesi taraflarımızca uygundur.		
OY ÇOKLUĞU İLE				
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA YAZININ PUNTOSU İSE 12 (ON İKİ) PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILARAK ÇIKTI ALINACAKTIR.				

7.2. Tez Etik Kurul Onay E-Posta

Prof.Dr. Ayşehan Deniz ABİK Tez Danışmanı E-Posta

tez belgeleri

AA A.Deniz Abik ...
 Kime: g-bul@hotmail.com
 2.12.2020 Çar 11:41

 TEZ
 PDF - 5 MB

Yılmaz ben belgeleri imzaladım.

Prof.Dr. A.Deniz Abik
 Çukurova Üniversitesi
 Fen-Edebiyat Fakültesi
 Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
 Balcalı- 01330 Adana
 denabik@cu.edu.tr

<http://fen.cu.edu.tr/tr/detay.aspx?pagelid=1497>

Prof. Dr. Sevin ARSLAN Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı E-Posta

Re: Etik Kurul Onayı

SA Sevin Alil ..
 Kime: yilmaz aydın
 4.12.2020 Cum 11:27

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı olarak öğrencimiz Yılmaz Aydın'ın gönderdiği Etik Beyan Formu uygundur.
 Prof. Dr. Sevin Arslan
 (e-imzalıdır)

Doç. Dr. Murat KOÇ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü E-Posta

Re: Etik Beyan Onayı

muratkoc@cag.edu.tr

Kime: yilmaz aydin; aycan kol

3.12.2020 Per 21:03

+ aycankol@

Uygundur

03.12.2020, 20:52, "yilmaz aydin" <g-bul@hotmail.com>:

Prof. Dr. Mustafa BAŞARAN Etik Kurulu Jüri Başkanı E-Posta

Re: Etik Kurul Onayı

basaran@cag.edu.tr

...

Kime: yilmaz aydin

2.12.2020 Çar 13:57

Tezle ilgili etik acidan herhangi bir sorun yoktur.

Prof. Dr. Mustafa Başaran

Prof. Dr. Yücel ERTEKİN Etik Kurulu Jüri-Vekil Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU E-Posta

Re: Etik Kurul Onayı

samidogru@cag.edu.tr

...

Kime: yılmaz aydın

2.12.2020 Çar 15:21

Etik ilkeler açısından uygundur.

Prof. Dr. Yücel Ertekin adına Dr. Sami Doğru

Prof. Dr. Deniz Aynur GÜLER Etik Kurulu Jüri Asıl E-Posta

Ynt: Etik Kurul Onayı

adguler26@gmail.com

...

Kime: yılmaz aydın

2.12.2020 Çar 13:57

ONAYLIYORUM

Prof.Dr. Deniz Aynur GÜLER

Prof. Dr. Ali Engin OBA-Vekil Arş. Gör. Özge ÇETİNER Etik Kurulu Jüri Asıl E-Posta

Re: Etik Kurul Onayı

ozgecetiner@cag.edu.tr

...

Kime: yılmaz aydın

Bilgi: enginoba@hotmail.com

2.12.2020 Çar 16:59 [Daha az görüntüle](#)

+ enginoba@

Merhaba,

Etik kurulu onay talebiniz Prof. Dr. Ali Engin Oba tarafından uygun görülmüştür.

İyi çalışmalar dileriz,
Arş. Gör. Özge Çetiner

8. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Yılmaz AYDIN
Doğum Tarihi ve Yeri : 13.04.1976 Seyhan /Adana
e-posta : g-bul @ hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2017-2020 Yüksek Lisans, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2013- 2017 Lisans, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

1998- 2002 Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilgiler / Türkçe Öğretmenliği